

2009 / 2.

Ára: 600 Ft

folkMAGGazin

XVI. évfolyam

2. szám

A TARTALOMBÓL:

8. EGYSZER VOLT, HOGY IS VOLT?
Aprók tánca; Kié a holdvilág?
Kóka Rozália
9. „Táncba fordulva”
Záhonyi András
10. Tánc húros hangszerekre...
Árendás Péter
14. NYÁRI NÉPMŰVÉSZETI TÁBOROK
18. Lajtha László, a népzene kutató - II.
Pávai István
20. A Cinkotai Tájház
Borka Elly
22. Kerekes Tóth Erzsébet 80 esztendő
Kiss Ferenc
24. MAGTÁR
„Tájköltészet: kalotaszegi elégia” - II.
Eplényi Anna,
Kardeván Lapis Gergely
26. „Húzzad, Muzikás!”
Juhász Erika
27. A IV. Vőfélytalálkozó képekben
Lázár Zsolt
32. Anna, örök hűségben
Kóka Rozália
36. „Amikor egyszerre vertek a szívek”
A pisztoly - *Endrődi Péter*
39. Savanyú Józsi - III. rész
Vas János „Panyiga”
42. Beszélgetés Hortobágyi Gyöngyérrel
dr. Nagy Zoltán
46. Játssz még!
Trencsényi László
47. A prímkontra
Szánthó Zoltán
51. Első élményeim a tamburabrácsáról
Barvich Iván
54. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Az üveghegyen is túl

Benedek Elek laudációja a Magyar Örökség-díj odaítélésakor

Megérdemli Benedek Elek, hogy egy kicsit többször emlegessük születésének 150., halálának 80. évfordulóján. Az ünnepség véletlenül a Benedek Elek vezetete székely írók budapesti bemutatkozásának 80. kerek évfordulójának hete. 1929. március 17-én a Zeneakadémia nagytermében adta át – mint bevezetőjében megfogalmazta – budapesti közönségét székely író fiainak, akik 18-án a Magyar Rádióban olvastak fel, 20-án Cegléd, 21-én Szeged, 23-án Debrecen jelentették a magyarországi körút állomásait. A csapatban rajta kívül ott volt a költő Bartalis János és Szentimrei Jenő, novellát Kacsó Sándor, Nyíró József és Tamási Áron olvasott fel, Ferenczy Zsuzsi székely népballadákat énekelt Bartók és Kodály feldolgozásában.

Nem volt túl sok szerencséje Benedek Eleknek sem a kortárs, sem a későbbi korok irodalomtörténészeivel, egy kicsit mintha kilógott volna mindenik előre kimódolt skatulyából. Nem volt elég modern, sem kellőképpen nép-nemzeti modorú, meg aztán kizárólagosan egyik irodalmi-politikai csoportosulással sem kötelezte el magát. Így fordulhatott elő, hogy bár jelképesnek számított hazatérése, végleges hazatelepedése Kisbaconba 1921 derekán, amikor százezrek fogtak okkal vagy ok nélkül vándorbotot a kezükbe, s hagyták ott szülőföldjüket, Erdélyt, 1929-ben bekövetkezett halála után népszerűsége töretlen inkább csak szűkebb pátriájában volt.

Ebben nagy szerepet vállalt a kereken negyven esztendeje felavatott kisbaconi Benedek Elek Emlékház, Benedek Flóra és Bardócz Dezsőné Lőrincz Júlia, a leány és az unoka, amikor a személyes emlékekkel színesített kalauzolásaiakon túl a zarándokhellyé vált kúria fennmaradásáért vívott mindennapos küzdelemben állták a sarat. Elsősorban nekik köszönhető, hogy Benedek Elek legendás alakja tovább élt, a diktatúra mostoha körülményei között is szinte családtagként beépült sok ezer gyermek és ifjú tudatába.

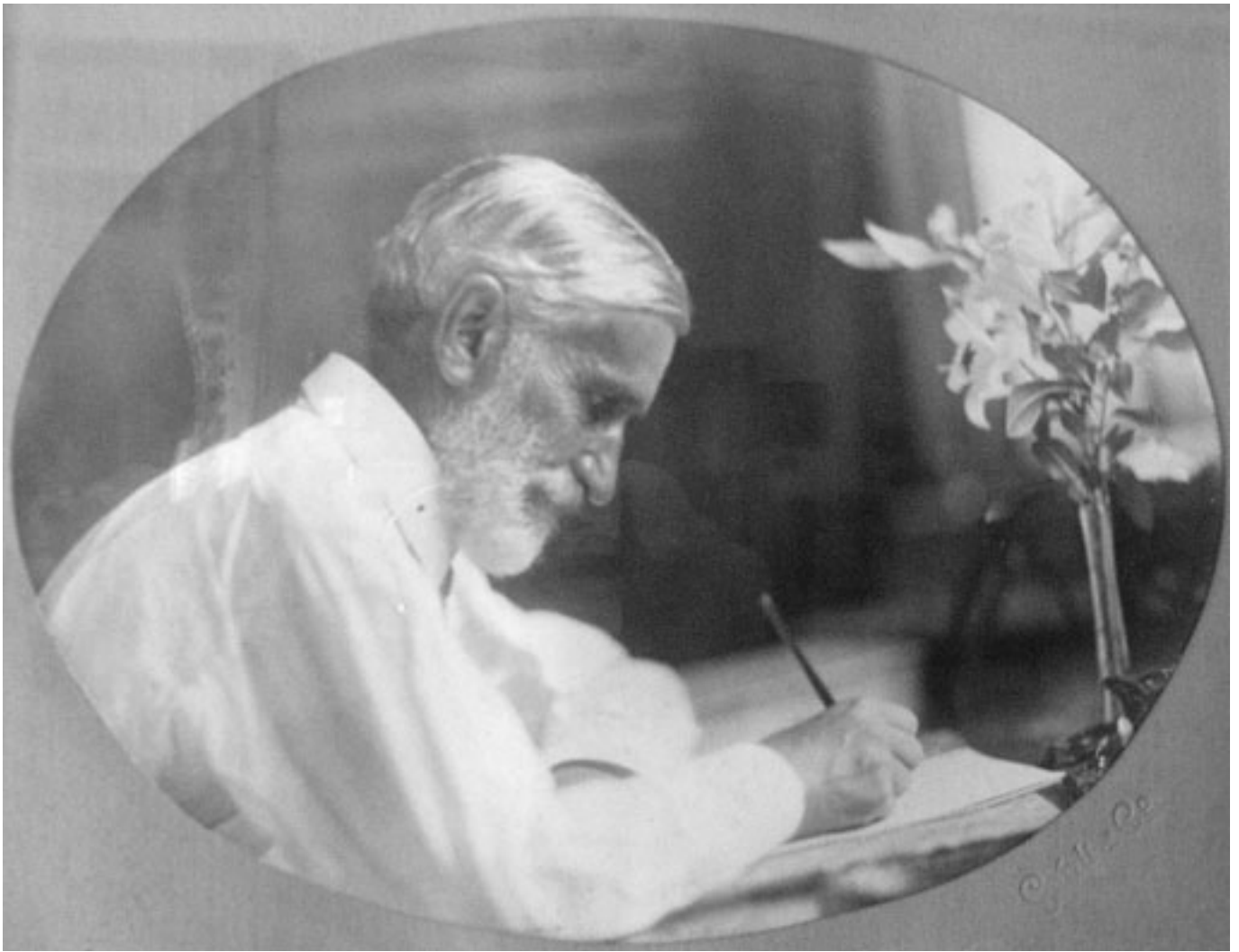
Benedek Elek szellemi öröksége mérhetetlenül gazdag. Szakemberek vitatkoznak

Benedek Elek Emlékház, Kisbacon (fotó: Szabó István)

A címlapon Benedek Elek portréja (archív felvétel, 1924).

A belső borítón a pozsonyi Ifjú Szívek Táncegyüttes új műsorának egy jelenete (fotó: Somogyi Tibor).

„Lollikámnak, drágámnak, gyöngyvirágomnak – Apa. 1924. okt. 4.”

azon, hogy száz vagy háromszáz kötetnyi. Egy 1927-es levelében Makkai Sándor az Ady-könyvéről szóló füzetkékjét a 147. műveként emlegette, de hát a sok-sok másod- és ki tudja hányadik kiadást megért eredeti szépirodalmi alkotások (regények, elbeszélések, versek, gyermektörténetek), fordítások, mesék, tudománypopularizáló írások aprólékos összehasonlító filológiai munkával is csak nagyon nehezen vehetők pontos leltárba. De bízunk ezt a kutatókra, mert éppen Perjámosi Sándor immár két kötetben közzétett, eddig számon sem tartott, többnyire álneveken jegyzett hírlapi cikkei figyelmeltetnek, hogy van még mit keresni a korabeli sajtóban.

Minthogy az idei esztendő a Magyar Nyelv Éve is egyben, Benedek Elek örökségének egyetlen vonulatára hívnám fel a figyelmet: pályája kezdetétől nagyon tudatosan fordult a gyermekek és a nép felé. Képviselőházi szűzbeszédétől, amely a jó gyermek- és ifjúsági könyvek kiadásának támogatásáról szólt, a Magyar mese- és mondavilágon át minden alkotását egyetlen cél szolgálatába állította: a jobbágyfelszabadítás óta rohamosan háttérbe szoruló hagyományos

falusi és a városi polgári műveltség értékeinek egymást termékenyítő hatásában vélte megtalálni a korszerű magyar műveltség forrását. Nem egyszerre, fokozatosan jött rá, hogy kár parlagon hagynia népmesei tudását, mesélőkészségét, s az élő beszéd fordulataival fokozatosan, de nagyon eredményesen egységesítette, magyarosította, vagy ha úgy tetszik, egyenesen székelyesítette a XIX-XX. század fordulójára a köznyelvet. Ösztönzője lehetett az a tény is, hogy az akkortájt rohamosan magyarosodó Budapesten, Benedek Elek új életterében, nemcsak a szűk családi, hanem a tágabb polgári környezettel is meg akarja ismertetni az otthonról hozott, hagyományos értékeket. S a saját családi, a keze ügyében levő helyi és erdővidéki mesekincséből kiindulva, mintegy körkörösén veszi birtokba és adja tovább előbb a szűkebb pátriája, a Székelyföld, aztán az egész magyar nyelvterület, s végül a világ mesekincsét.

Gyűjteménye talán a legnagyobb példányszámban megjelent könyv volt – a kilencszázas évek elején az egyik esztendőben, még Jókait is megelőzve, a legnépszerűbb, a legnagyobb példányszámban kiadott író,

s a szűkebb-bővebb válogatások, díszes és ponyvakiadások, amelyek az író életében és azóta is napvilágot láttak, túlzás nélkül a magyar irodalmi és köznyelv fejlődésére olyan hatással voltak, amely csupán a Bibliához mérhető. A belőlük eredő szólások, szóláshasonlatok, bizonyos kezdő és záró népmesei fordulatok szerves részévé váltak nemzedékek mindennapi beszédének: az Óperenciás tengert, az üveghegyeket, a tojásbéjba kerekedett és a Küküllőn leereszkedett boldog egymásra találókat, akiknek lakodalmán előzőleg Hencidától Bonchidáig folyt a mindenféle földi jó, vagy az ásókapát, a köszönd, hogy öreganyádnak szólítottált, sok tucat társukkal mindenütt ismerik, ahol legalább emlékcserpeiben él még a magyar nyelv.

És mint oly sok népmesei hőse, Benedek Elek alakja is legendákkal övezett, Elek apójává, majd Elek nagyapójává vált egy nemzetnek, még mielőtt korban odaöszült volna. Hamuba sült pogácsájából mindannyiunknak jutott, rajtunk is múlik, hogy továbbadjuk ezt az immár oklevéllel is hitelesített magyar örökségünket.

Szabó Zsolt

Benedek Elek: Testamentum

Marcinak (részlet)

Mikor e sorokat írom, a legszebb férfikorban vagyok. Tele élet- és munkakedvvel. Szeretném, ha száz kezem volna, hogy dolgozhatnám sokat, megmérhetetlen sokat. De vannak napok (eleinte csak pillanatok, később órák, most már napok), mikor lelkemre nehezedik valami megmagyarázhatatlan, sejtelmes borongás, s a két kezemet is sokal- lom? Amikor sötétnek és hidegnek látom az egész világot; amikor csak egyetlenegy gondolatom van: a halál. A halál, mely orozva lep meg. Talán éppen abban a pillanatban rántja ki kezemből a tollat, amikor áradozó szívvel írom: de szép az élet, ó, de szép!

Az élet semmilyen körülményei közt nem értem magam gyávasá- gon, fiam. De a haláltól félek, a halállal szemben megdöbbenően gyá- va vagyok. Néha megesis, hogy – mennén az utcán – a szívem elszor- rul, s mintha egy láthatatlan kéz megmarkolná kegyetlenül: fájdalom- masan vonaglik. Tudom, hogy nincsen szívujom, s én mégis reszke- tek egész valómban. Istenem, ha meghalok itt, az utcán, messze tőled, töletek, egy búcsúzó, egy búcsúcsók nélkül!

Én hát csak megírom a végrendeletemet, fiam. Majd elolvasod, ha nagy lesz. Ha öregkort érek, talán ki is pótolom, élőszoval vagy írás- sal, ahogy lehet.

Vagyonról nem kell rendelkeznem. Az nincs. Nem is lesz. Egy pár könyv, amit írtam és írok még talán, amelyek második kiadást soha- sem érnek, nyilván azért, mert elsőt sem lett volna [szabad] érniök: ez a te örökséged. Jó magyarán mondván: „hat ökönek kötele, három vasvilla nyele”. De ez téged ne bússítson, fiam. Voltak ugyan rövid idő- szakok az én életemben is, mikor bántott a magam szegénysége és a mások gazdagságát irigylem. Nem mintha kényelemben, pompában kívántam volna élni, de szerettem volna nagy jókat cselekedni. Letö- rülni az árvák, elhagyottak könnyeit, s szövetkezvén a jók legjavával, megnépesíteni hazámat a nemzeti kultúra templomaival. Am kérdés, hogy ha milliókkal bírnék, ugyanígy gondolkoznám-e?

Ameddig csak vissza tudok menni régi írások kalauzolása mellett: a mi familiánk az arany középszeren felül sohasem emelkedék. Sem anyagi, sem szellemi javakban. Épp annyija volt nagyapádnak, ük- apádnak, hogy a maga lován, a maga kardjával szolgálta a hazát és a királyt. Verekedtek törökkel, tatárral, burkussal, franciával, s ezen- közben pusztult otthon a gazdaság. Soványodott és fogyott a föld. Ne- kem már sem ló, sem kard, sem föld nem maradt. Ami kevés föld re- ám nézett, kicseréltem tudományra. Tudományra! Kevés földdel még tudományt is keveset lehet venni, fiam! Ha megnősz, s én is élek, nem lesz nehez észrevenned ismereteimnek nagy hiányosságait. Ám én az

MAGYAR ÖRÖKSÉG-DÍJAK

A Magyar Örökség és Európa Egyesület által felkért bírálóbizottság meghozta ötvennegyedik döntését a korunk, valamint a II. Világhá- borút megelőző időszak legjelentősebb magyar teljesítményeinek fo- lyamatos és rendszeres megnevezésében. A Magyar Örökség kitüntet- ő címet bizonyító oklevelek ünnepélyes átadására 2009. március 21-én, szombaton délelőtt 11 órakor, a Magyar Tudományos Akadémia dísz- termében került sor.

Az **Angelica Leánykar** és karnagya,
Gráf Zsuzsanna európai rangú kórusművésze
(Laudátor: Mácsai János zenetörténész, hangszer restaurátor)

Regőczy István atya magyarságmentő papi szolgálata
(Laudátor: Roska Tamás, az MTA rendes tagja)

Seregélyes Tibor munkássága,
a Kárpát-medence növényvilága képi megőrkítése
(Laudátor: Szollát György biológus)

Benedek Elek író-mesemondó életműve
(Laudátor: Szabó Zsolt, a Művelődés c. folyóirat főszerkesztője)

id. és ifj. Rubik Ernő világraszóló mérnöki alkotómunkája
(Laudátor: Gazda István tudománytörténész)

Hunyadi László szobrászművész nemzeti panteonja
(Laudátor: Péterfy László szobrászművész)

A Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola („Kisképző”)
230 éves művészeti és nevelő munkája
(Laudátor: Farkas Ádám szobrászművész)

iskolákban, mesterekben nem válogathattam, édes fiam. S mikor ki- léptem az életbe, csak akkor láttam nagy szívbeli keserűséggel: meny- nyire el vagyok maradva a sors ama kegyeltjeitől, akiket tudós taná- rok és nyelvmesterek kísértek bölcsőtől a sírig.

Hanem egyben mégis előnyben voltam fölöttük, fiam! Abban, hogy falun születtem, gyermek- és ifjúkorom javát a mezőn, mesélő, nótá- zó parasztok közt töltöttem el. Hogy megismertem fenéig a népnek minden örömét, búját-baját, sok nagy nyomorúságát. Hogy részem volt munkában, sanyarúságban, s ez megedzé testemet, lelkemet. Te fiú! Neked hiányozni fog a falu egész életedben. Félek, hogy üvegházi növény maradsz, mely az első szélvintásra elhervad, letörik.

Ha én nem élnék serdülőkorodban, nehogy te idegen országok- ban való „tanulmányutakra” indulj. Ráérsz arra későbbben is. Eredj le az atyádfiaihoz, azokhoz a derék, szorgalmas gazdaemberekhez, de nem uraskodni, hanem végy a kezedbe kapát, sarlót, kaszát, s dolgozz versenyt velök. Hidd meg nekem, hogy csak az a valamennyire egész ember, kinek könnyű a toll, s nem nehéz a kasza. Látod, fiam, ha én hivatalnok volnék, sohasem félnék a kormány ellen szavazni. Kiűz- hetnének a hivatalomból, lehetetlenné tehetnének mindenféle pályán, volna még mindig egy biztos menedékem: a falu. A föld, az édes anya- föld, melyet, ha becsületesen megművelsz, meg nem csal. Egyszer töb- bet, másszor kevesebbet, de mindig ad valamit.

Hát én úgy nevelődtem, hogy egyik kezemben a sarló, a másikban könyv. A te nagyapád, ez a szegény öregember nevelt így, aki sohasem olvasott pedagógiai könyveket, de természetes esze többet ért sok tuda- mányos, innét-onnét összeollózott könyvnel; aki filozófusok könyveit soha nem olvasta, de életfilozófiája okvetlenül tisztább, többet érő an- nál, mint amit könyvekből összevissza szedhetsz. Ám azért csak olvasd el a könyveket is, fiam!

*

Az író 1894-ben, 35 éves korában írta fiának, Benedek Marcell- nek a „testamentumát”. Akkor még csak három gyermeke volt. Még született három gyermeke, és pontosan 35 év múlva hullott ki kezéből a toll.

„Előre, csak előre...!”

A világ változik, mozgásban van. Új zenei irányzatok alakulnak ki, a népzene ötvöződik a dzsesszel, a könnyűzenével, más népek zenéjével. Modern hangszereken szólalnak meg régi dallamok, képzett zenészek előadásában. Vannak, akik ezáltal kívánják eljuttatni a népzenet a mai kor emberéhez; vannak, akik karriert csinálnak; vannak, akik csupán a megélhetést keresik. Mindez dicséretes és emberi dolog, de vajon mennyire időtállóak ezek az irányzatok? Ha őszinték akarunk lenni, manapság majdhogynem kuriózumnak számít autentikus népzenei játszanival, szinte mindenki mást akar vele kezdeni, mint ami az eredeti rendeltetése. Pedig ha úgy tetszik, a népzene egy nagyon is élő, jó értelemben vett „interaktív múzeum”, mert alapjaiban megmaradhat, miközben mindenki a saját tehetségével, fantáziájával gazdagítja. Sokat beszélünk a hitelességről is. Mitől lesz valami hiteles? Attól, hogy egyszerűen lemásoljuk a hagyományörzőket? Nem valószínű, mert olyan adatközlővel még nem találkoztunk, aki kétszer egyformán muzsikálna, énekelne, vagy táncolna, inkább a variációk sokasága a jellemző erre a műfajra. Ha mindezekkel igazán tudunk azonosulni, és őszintén, szívvel-lélekkel tesszük a dolgunkat, akkor járunk jó úton szerintem.

„Előre, csak előre...!” – ezt a címet viseli az idén 30 éves Dűvő zenekar legújabb CD-je. Akik nyomon követik az együttes munkáját, már tudják, hogy 2008. augusztusában fontos változás történt: az „örök” Hruz testvérekhez, Déneshez és Szabolcshoz a szintén salgótarjáni, tehetséges fiatal énekes, Kubinyi Júlia; illetve a Méta zenekarban éppen húsz éve együtt muzsikáló brácsa-bőgő szekció, Nagy Zsolt és Mohácsy Albert csatlakozott. Állandó vendégként pedig Unger Balázs cimbalmos erősíti a csapatot – élőben és a lemezen egyaránt. Ezzel olyan zenészek találta most egymásra, akik az elmúlt évtizedekben mindnyájan személyesen átérték, megtapasztalták az autentikus népzene jelentőségét, a gyűjtések szépségeit – néha gyötrelmeit is –, a színpadi tolmácsolás rejtjelmeit, az átörökítés, továbbadás fontosságát. Legfőbb vágyuk, hogy méltón képviseljék a népzene tisztaságát, őszinteségét, bizván abban, hogy ez a lemez az első, de nem az utolsó közös alkotásuk. A majd' 70 perces CD-n a magyar nyelvterület különböző tájegységeinek muzsikái, dalai szólalnak meg, sorrendben egy-egy százcsoport, szatmári, kalotaszegi, magyarszováti, magyarpalatkai, gömöri, tarcaszentpéteri, gyimesi, bonchidai, erdőszombattelki és madoccai összeállítás. A jubiláló zenekar ezzel tehát nem összegzést készített az elmúlt három évtizedről, inkább a következő évek irányvonalát vetítette előre. Minderről személyesen is meggyőződhet a Kedves Olvasó a XXVIII. Országos Táncszínház Találkozó és Kirakodóvásáron, 2009. április 5-én az esti gálaműsorban, ahol táncos barátaink közreműködésével adunk ízelítőt a lemez anyagából.

Hruz Dénes zenekarvezető

„FELLEGZIK AZ IDŐ...”

Nagy örömmre szolgált, hogy karácsonyi ajándékként kaptam meg a lemezt, amelyet 2008 decemberében jelentetett meg a Dialekton Népzenei Kiadó, Balogh Sándor ajánló szavaival és szerkesztésében. A lemezen Bencze Lászlóné dr. Mező Judit bihari gyűjtéséből hallhatunk egy szép válogatást. Tulajdonképpen nevezhetjük hiánypótló kiadványnak, hiszen e táj hangzó népzenei anyaga kevésbé ismert a nagyközönség előtt. A bihari táj dalanyagát bemutató, eddig megjelent kottás gyűjteményét 1978-ban adták ki először „Szivárványos az ég alja” címmel Berettyóújfaluban a „Bihari Dolgozatok” sorozat köteteként. E kiadvány hasonlóképpen Bencze Lászlóné bihari gyűjtéséből közli, az itt létező népzene szép keresztmetszete. Ugyanakkor a kottás lejegyzések nem adhatják vissza az ízeket, amit a hangzó felvételek segítségével átélhetünk. Ezért is jelentett nagy élményt számomra a CD megjelenése.

A közölt dallamok a települések szerint hallhatók. Nagyon szép és jellegzetes a pásztor dallamanyag, s külön erénye a szerkesztésnek, hogy a dalok mellett az énekesek idevonatkozó elbeszélései is helyet kaptak. Nagyon értékes a közölt balladaanyag is. Klasszikus és betyár balladák egyaránt megszólalnak a korongon (Fehér László, Angoli Borbála, Betyár gyerek az erdőben). De bemutatásra kerülnek gyermekjátékok és a betlehemeshez, karácsonyhoz kapcsolódó szokásdallamok is. Érdemes összevetni az itt közölt dallamokat Kodály Zoltán nagyszabású gyűjtésével, ami 2001-ben jelent meg a Balassi Kiadó gondozásában, a Magyar Népköltési Gyűjtemény XV. köteteként, CD-mellett is kiegészítve.

A borítón megjelenő 1. sorszám alapján remélhetjük, hogy további lemezek mutatják majd be Bencze Lászlóné dr. Mező Judit gazdag gyűjteményét.

Juhász Erika

Néptáncosok, néptáncsoportok és bármely táncműfaj kedvelők!

Különböző táncokhoz készítünk méretre is:

NŐI, ILLETVE FÉRFI PUHA- ÉS KEMÉNYSZÁRÚ CSIZMÁT

MENYECSKE CSIZMÁT • NÉPTÁNC BAKANCSOT • KARAKTERCIPŐT

Műhelyünk címe: 8300 Tapolca, Béke utca 4.

Telefon: 06-30 286-9517, 06-30 224-2105

TANKA TAMÁS és BÁRÁNY SZILVESZTER Népi Iparművészek, a Népművészet Ifjú Mesterei

Modelljeink megtekinthetők és megrendelhetők, árlistánk és méretlapunk letölthető: www.tankabarany.hu, www.csizmakeszitok.hu

Állami kitüntetések 2009. március 15-én

KOSSUTH-DÍJ

Juronics Tamás Harangozó Gyula-díjas táncművész, koreográfus, a Szegedi Kortárs Balett művészeti vezetője, érdemes művész

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI ÉRDEMREND TISZTIKERESZTJE (POLGÁRI TAGOZAT)

Gál Iván, a Honvéd Együttes Művészeti Nonprofit Kft. Honvéd Táncszínház vezetője

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI ARANY ÉRDEMKERESZT (POLGÁRI TAGOZAT)

Radics Ferenc hegedűművész, a Hagyományok Háza – Magyar Állami Népi Együttes zenekarvezető prímása

MÁRCIUSI IFJAK-DÍJ

Szalóki Ági népdalénekes
Palya Bea énekes

BÁNYFY MIKLÓS-DÍJ

Papp Mihályné, a Hagyományok Háza gondnoka

HARANGOZÓ GYULA-DÍJ

Bonifert Katalin, a Duna Művészegyüttes tánckarvezetője, táncos szólistája
Kökény Richárd, a Hagyományok Háza – Magyar Állami Népi Együttes tánckarvezetője, táncművész

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

Az Evros, mint zenélő közösség

A CD után koncerteken szeretne bemutatkozni a formáció

Evros: e bolgár, görög és török zenét játszó zenekar tagjai régóta ismertek, ám a nemrég alakult együttes most szeretne bemutatkozni a közönségnek. Ezért a tervük: koncert, koncert hátán! Szívesen ajánljuk ezt a társaságot mindenki figyelmébe, mert igényes zenét játszanak, még pedig kitűnően. A lemezről és a formáció terveiről Greges Maricával, a zenélő közösség egyik énekesével beszélgettünk.

– *Honnan jött a lemez ötlete?*

– Hétéves korom óta énekelek, s 11 évvel később, az érettségi után ez az időszak a Röpülj páván történt sikeres szerepléssel zárult. Nem is gondoltam rá, hogy elindulok a megmérettetésen, ám egy barátom, Tóth Vologya, benevezett. Magyarországi délszláv vagyok, ezért Dráva menti horvát dalokat választottam, s mivel ezek két szólamban szebbek, kellett mellém egy jó énekes. Ekkor jutott eszembe a gyönyörű hangú, félig görög (trák) Frei Erika, akivel később a Vujicsics együttesben is énekelünk. Jó választás volt. 97 000 közönségsvazattal jutottunk a döntőbe, s végül másodikok lettünk. 25 év csönd következett – bár néha ez meg-megszakadt –, s olykor feltettük egymásnak a kérdést: „Nem kéne megint együtt énekelni?” Így telt a népzeneész életünk tavaly júniusig. Ekkor eldöntöttük Erikával, hogy újra indulunk, azaz folytatjuk közösen, most azonban görög zenével és lemezzel.

– *Miként állítottátok össze a zenei anyagot?*

– Egy részük már évtizedek óta velünk van a mindennapjainkban, beépültek a zsigereinkbe. Aztán jöttek dalok más oldalról is. Például a befejező, 18. számot Juhász Endre választotta. Mivel Szombathelyi Tünde gadulkán is játszik, bolgár dal is került a lemezre, s így megnyílt a horizont. Ám zömmel görög zenét játszunk. Célunk volt az, hogy bemutassuk, milyen változatos a görög zene, ezért a közkedvelt buzuki mellett, bizony főszerepet kapnak a fúvosok és a vonósok is.

– *A zenészeket hogyan verbuváltátok?*

– Juhász Endrével az Arasindában másfél

évig együtt muzsikáltunk. Itt fordult meg néha Gyulai Csaba és Gyarmati Gábor. Orczy Gézátt a folkéletből ismertem, ő hozta Szombathelyi Tündét. Galambos Zoltán a pop-rock életből ismert, zenét is szerez, nagyon régi kedves barátom. Giannis Sokalopoulosal néhány közös fellépésem volt, jó énekes és a buzuki mellett más hangszereken is játszik.

Amikor a lemez gondolata megszületett, s összeállt, hogy kik muzsikálnak, személyre szólóan olyan dalokat választottunk, ahol a hegedűs és a fúvos, azaz a két szólista, Tünde és Endre játéka kiegészítik egymást, illetve jól illeszkednek egymáshoz.

A zenészek szívesen vállalták a közreműködést, s megkapták a zenét eredeti felvételeken. Akadt olyan dallam, amelyet öt-féle változatban is megtaláltunk, más-más hangszereken megszólaltatva, s ez is sokat segített. A kiválasztott társak ráadásul nem csak kitűnő zenészek, hanem nagyon jó emberek is, ezért nem hívom magunkat zenekarnak, hanem zenélő közösségnek. Letisztult, nyugodt egyéniségek, akik nagyon szeretnek muzsikálni. Olyan társaság, amelyik fölmegy a színpadra, és jól érzi magát. Így jó énekelni, jó emberekkel, görcs nélkül. Nekem a zene intimitás.

– *S hogyan tovább?*

– Február végén vehettem kézbe a lemezt, s most kezdem el összekötögetni a szálakat. Ugyanis koncerteket szeretnénk adni, hogy a közönség felfedezzen bennünket. Rengeg zenész ismerősünk igyekszik segíteni. A terv: koncert, koncert hátán! Igyekszünk minél előbb visszakerülni a körforgásba.

K. Tóth László

Aprók tánca

Szék: falu Erdélyben, Kolozsvár közelében van. Nemrégiben még gyakran láthattunk székieket Budapesten. A Váci utcában vagy az aluljárókban félénken, szerényen kínálgatták portékájukat, varrottasokat, szötteket, kerámiát. Az asszonyok fején a jellegzetes fekete kendő apró piros-zöld hímzett virágokkal. A férfiak fején szalmakalap még télen is. Aki csak itt látja őket, tán megmosolyogja furcsa viseletüket. Aki valaha járhatott Széken, soha nem felejteti el emberségüket. Aki betérhetett ünnepnapra szépen felékesített otthonaikba, mindig vágyik oda. Aki látta táncolni, hallotta énekelni őket, az örökre szívébe zárta a széki embereket.

A székiek már hat-hét éves korukban kezdenek táncba járni. Aprók táncának nevezik ezt a gyerekeknek szervezett bált. Itt tanulnak meg táncolni, énekelni, viselkedni. Egy széki asszony, Kocsis Rózi Megszépült szegénység című könyvében így emlékezik élete első táncmulatságára:

„A fiúk, leányok még kint voltak, szállingóztak befelé. Mi négyen is ott álldogáltunk az udvar közepén, körülöttünk még sok gyermek. Ugrándoztak, lökdösődtek a fiúk a lányokkal. Nekem valaki jól meghúzta a hajamat. Elkialtottam magam:

– Jaj, hogy a piszok egyen meg!

Hátrafordultam, egy akkora fiúcska, mint én, nézett rám s hebegett:

– Nem akartam úgy meghúzni, hogy fájjon. Hát hogy hívnak téged, te kicsi leány?

Akkora sapkája volt, a felét az arcának eltakarta, s úgy kukucskált ki alóla. Feltartott fejjel beszélt:

– Gyere táncolni, gyere na, ne szégyellj magad! – A köntösöm ráncigálta. – Na, nem jössz? – A köntöst jól meghúzta. Mire én mondtam volna, hogy igen, már el is szaladt. Testvérem rám szólt:

– Ne várd, hogy kéreljenek, miért nem mentél?

Én büszkén mondtam:

– Nem akartam, mert nem hívtak szépen.

Most a sapkás fiú az ajtóba áll:

– Hej, leányok, gyertek bé! – Reám nézett és kacagott. Én kipirultam és kacagtam.

– Ez szeret tégedet, ez lesz a te szeretőd – mondják a barátnőim, és lökdösní kezdtek, kacagtak. – Szeretős, szeretős – mondták.

Én nem szégyelltem, boldogságnak tartottam, hogy reám is nézett valaki. Ez is már valami! Most bentről jött ki egy fiú, foltos lájbi rajta, hajadonfőtt. Alighogy kidugta az orrát, a nagysapkás már kezdte:

– Te Péter, hát táncolunk?

– Táncolunk hát, ezekkel a szép kicsi leányokkal.

Huncut szöke fiúcska, kerek az orcája, a szemei olyan kicsik, alig látszódnak, vidáman kacag:

– Gyertek bé táncolni! Aztán itt kiünn megfáztok. Gyertek na, még vannak olyan kicsik, mint ti.

Bent nagy zaj van, kacagnak, beszélnek, még dúdolnak is, a muzsika csak úgy hallik, mintha egér cincogna egyfolytában. A négyest jártuk volna Péterrel, a nagysapkással, Sári meg én. Na valahogy összefogóztunk. Boldog voltam, táncoltam is én minden párban, igaz, az ajtó mellett hátul. Nem baj, így is jól telt.”

Kóka Rozália

Kié a holdvilág?

Egyszer, régen az emberek meg az állatok azon veszekedtek, hogy kié a holdvilág. Az emberek azt mondták, hogy az övéké. Az állatok azt állították, hogy az övéké. Vitatkoztak ezen vagy két-három ezer évig, de nem tudtak sehogy megegyezni.

– Hát hogy lenne a tiétek? – kérdezték az emberek. – Mi este lefekszünk, alszunk reggelig, kíméljük a holdvilágot, hogy el ne fogyjon.

– Mi nem is nézzük, csak hagyjuk, hogy reánk süssön a Hold, hogy tovább tartson! – zúgták az állatok.

Kié hát a holdvilág? Nem tudtak megegyezni. Elhatározták, hogy egy pár ember, meg egy pár állat felmegy a Holdhoz. Mondja meg ő, hogy kié a hold! Amire összeszedelődköztek, hogy elindulnak, a Holdnak a Föld másik oldalára esett a járása. Olyan sötét lett, mint a szurok. Az emberek az orrukig se láttak.

– Hát ez nem lesz jó! Ebben a sötétben nem indulhatunk. Még csak az kell, hogy beleessünk egy szakadékba! Akkor aztán lehet a Hold akié akar, mi már többet nem látjuk – mondták az emberek.

– Várjuk ki, míg előbújik a Hold! – mondták az állatok, mert ők is halomba hulltak a nagy sötétben.

Na, kivárták közösen, hogy újra süssön a Hold, s akkor elindultak. Három álló héten át bandukoltak, mégse értek fel a Holdhoz. Akkor aztán újra sötétség lett, egészen elakadtak valamenynyen.

– Halljátok-e, cimborák? Egyezzünk ki!

Aki legelőször meglátja újra a Holdat, azé legyen a holdvilág! Ne kóboroljunk itt a világ végén! – ajánlották az emberek.

– Nagyon jó lesz! – egyeztek bele az állatok, s együtt hazaindultak. Mikor már a falujuk határába érkeztek, egyszerre valamenynyen megpillantották a Holdat. Éppen toronyíránt világított fényesen. Megint csak vitatkozni kezdtek. Ahogy közelebb érnek, látják, hogy két fiatal, egy legény és egy leány, sétál a torony alatt. Énekelnek gyönyörűen, tiszta szívükből:

– Két fa közé besütött a holdvilág...

– Na, ezeket megkérdezzük, ezek biztosan tudják, mi az igazság – kiáltották az emberek. Abban a minutumban meglátták, hogy két szép macska ül a templom gerincén. Énekeltek azok is a maguk nyelvén teli tüdőből, szerelmesen.

– Hát ezek is tudják biztosan, kié a holdvilág! Kérdezzük meg őket is! – vágta vissza az állatok.

Lehívták a macskákat a háztetőről. Odaállították a két fiatal melléjük, s megkérdezték:

– Kié a holdvilág?

– A fiataloké! – vágta rá azok egyszerre.

Na hiszen, ha ezek ilyen egyformán beszélnek, akkor nincs mit tenni! Legyen hát a holdvilág mindig a fiataloké! – egyeztek bele valamenynyen.

(Berze Nagy János Vas megyei gyűjtését

feldolgozta: Kóka Rozália; rajz: Keresztes Dóra)

„Táncba fordulva”

Vastaps a csíkszeredai Hargita Együttes budapesti előadásán

Telt ház előtt tartotta legújabb műsorának magyarországi bemutatóját a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes. A Hagyományok Házában rendezett szombat esti néptáncbemutatón jelen volt Solyom László magyar köztársasági elnök is, hét unokája kíséretében. A magyar államfő immár harmadik alkalommal tekintette meg az együttes műsorát. A művészeknek dr. Szabó Béla főkonzul, a Magyar Köztársaság csíkszeredai főkonzulátusának vezetője és Kelemen László, a Hagyományok Háza igazgatója gratulált.

A február 18-i csíkszeredai bemutató, majd a gyergyószentmiklósi előadás után március 7-én Budapesten lépett fel új műsorával a Hargita. Az autentikus folklórt bemutató, fergeteges ritmusú műsorban a Küküllő menti, az észak-mezőségi, valamint a kalotaszegi táncok világába kalauzolta a néptánc kedvelő közönséget a csíkszeredai önkormányzat együttese.

Műsorukban magyarszentbenedeki, ördögösfüzesi, centei, valamint Kalotaszegről gyergyófalvi és mérai táncokat láthatunk. Nagy tetszést aratott a hétlépés, a verbunk, az archaikus legényes – megtapasztalhattuk, hogy az utóbbit virtuóz módon az „asztal tetején” is el lehet járni.

A pergő tánclépések közé a csodaszép kalotaszegi hajnali (Ha elindul...) remek ritmusban hozott egy kis pihentető nyugalmat.

A szászcsávási cigánytáncok több új színnel gazdagították a műsort – nemcsak a temperamentumos előadás, hanem a tarka viseletek révén is.

Erdélyország táncait Szűcs Gábor, a Jászság Népi Együttes művészeti vezetője vitte színre feleségével, Urbán Mária művészeti munkatárssal. Munkáját a tánckarvezető Gábos Endre, a táncosok közül Péter László

fotó: Csiki Zsolt

lő, Ábrahám Róbert és Bodó Tihamér, valamint a zenekar (Antal Tibor irányításával) segítette.

Előző napon a Hargita Együttes a Duna Televízió Kívánságkosár című műsorának vendége volt, élő adásban adva ízelítőt legújabb produkciójukból. András Mihály, az együttes igazgatója elmondta, hogy munkájuk során – a Magyar Állami Népi Együttes Bartók-trilógiájához (Kincses Felvidék, Labirintus, Cantata Profana) hasonlóan – a bartóki „Csak tiszta forrásból!” felhívást tartják hitvallásuknak. Az egyesült Európa, a globalizálódó világ nem feltétlenül arra kíváncsi, hogy mit veszünk át kultúrájából, hanem inkább arra, hogy mit tudunk mi hozzátenni.

A hivatásos együttesként 1990 óta működő Hargita fennállása óta már csaknem ezer előadást tartott. A művészi élmény nyújtása mellett a csíkszeredai csoport fontos célja, hogy stílushűségre, hitelességre törekedve mutassa be kulturális hagyományainkat, erősítse nemzeti önazonosságunkat. Csak ezen értékek alapján érthetjük meg ugyanis más közösségek világát, életmódját, alkotásait. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) díjával és Klebelsberg-díjjal kitüntetett csíkszeredai igazgató-koreográfus és munkatársai ma már mintegy 2000 gyermeket oktatnak heti rendszerességgel, hogy népi hagyományainkat megismertessék velük.

A műsor közben gyakran felhangzó, majd az előadás végén szünni nem akaró taps, a ráadások sora bizonyította, hogy a hagyományos folklórelőadásoknak ma is létjogosultsága, még egy olyan világban is, amelyben a népi együttesek többsége táncszínházi produkciók megvalósításával kísérletezik.

A Hargita Együttes táncosai és zenészei beváltották koreográfusaik ígérését: tiszta forrásból merítve, csupán tánccal és muzsikával varázsolták el a közönségüket, amely a megszokottnál is pergőbb folklórműsort kapott tőlük ajándékba a farsang végén. A színpadon a zenekar szinte feltűnés nélkül változtatta a helyét, remekül alkalmazkodva a táncosok mozgásához. Nagyszerű zenekari számukkal felhívták a figyelmünket, hogy a zene éppolyan fontos szerepet játszik egy tájegység kultúrájában, mint a tánc.

Záhonyi András

X. TABÁNI NÉPZENEI FESZTIVÁL

2009. JÚNIUS 20. 10.00-21.00

**GEREBEN
SZÁSZCSÁVÁSI ZENEKAR
ZURGÓ
SÖNDÖRGŐ
TÉKA**

**BARTÓK TÁNCEGYÜTTES
BERECZ ANDRÁS
BOGNÁR SZILVIA ÉS ZENEKARA**

INFORMÁCIÓ:

WWW.BEM6.HU

Tánc húros hangszerekre, ütőkre és zongorára

A pozsonyi Ifjú Szívek Táncegyüttes új műsora

Az elmúlt időszak válságos hónapjai után az Ifjú Szívek újra talpraállt. Az együttes művészeti vezetője, Hégli Dusán végre megvalósíthatta dédelgetett tervét, s együttesével színpadra állította Bartók műsorát. Bár nagy zeneszerzőnk népzenei vonatkozásaiból már több együttes is készített műsort, Bartók zenei gyűjtései szempontjából a legteljesebben lefedett alkotás született, mely mind a magyar, mind a szlovák vagy román anyagot feldolgozza. Felföldi levelek címmel 2005-ben Dusán már készített egy hasonló produkciót, s akkor is lenyűgözött az a páratlanul aprólékos és precíz kutatómunka, mellyel beleásta magát Bartók és Kodály művészetébe és életrajzába. Az új műsort 2009. januárjában mutatták be előbb Pozsonyban, majd 3 nappal később Budapesten, a Hagyományok Házában. A bemutatóról a nézőtér java részét elfoglaló szakmai közönség igen elismerően nyilatkozott. Dusán így beszélt a műsor szerkesztési elveiről: „Nem arra törekedtem, hogy stilizált vagy saját magam által kitalált motívumokkal igazodjak Bartók zenéjéhez. Nem táncot akartam komponálni Bartók zenéjére, hanem Bartók szellemében szerkeszteni, koreografálni az eredeti anyagot anélkül, hogy annak lényegén (dinamika, tempó, ritmika, szerkezet, előadásmód) változtattam volna.” Bár muzsikusként nem tartom magam kompetensnek a táncok és a koreográfiák megítélésére, viszont szeretném felhívni a figyelmet arra a számtalan – Bartók életéből kiragadott – mozzanatra, amely alapján a műsor minden egyes perce összeállt.

PROLÓGUS

Az est a 44 hegedű-duó „Lakodalmas” tételével indul, melynek alapja egy 1915-ben Ponyikon gyűjtött dallam, ezzel vezetik be a műsor első nagy táncjátékát. Az Ifjú Szívek – mint az egyetlen szlovákiai hivatásos magyar táncegyüttes – mindig is kiemelten kezelte a Felvidék tánc- és zenekultúráját. S mivel maga Bartók is itt kezdte gyűjtőútjait, nem csoda, hogy műsorukat Bartók zoboraljai gyűjtéseivel kezdik.

I. TÁNCZSVIT

A zoboraljai dudatáncot a jellegzetes dudautánzó hegedűjáték kíséri. Az első táncdallam a közismert „A csitári hegyek alatt”, amely

Kodály Székelyfonó-ja nyomán az egyik legismertebb népdalunk, bár pont emiatt sokan székely népdalnak tartják. (Csitár természetesen Zoboralján található.) A zenekar szinte észrevétlenül úszik át gömöri szlovák zenébe, ennek dudával való szoros kapcsolatát még az avatlatlan fül is észreveszi. A muzsikát szépen kiegészítve egyetlen táncospár suchom-ot jár, majd hajdútánc (hajduch) következik. A táncszvit 3. tétele a gömöri magyar csárdás és friss, melyet egy „Meghozták a zongorát!” bekiáltás szakít félbe.

*

Kedves Barátom!

Muszáj a pozsonyi írók javára játszanom, vasárnap lesz a koncert, melyben megjelenik Apponyi is feleségétől. Nagyon kellellenül jött ez a szereplés. Félév óta alig zongoráztam valamicskét; most két hét óta ugyancsak neki kell látnom, hogy ujjaimat az ismert értéktelenségek eljátszására kényyszerítem. Gömör megyébe, a híres Gerlice pusztára vittem zongorát. Sehogyan sem izlett a gyakorlás – a rosseb egye meg! Szerettem volna ahelyett minél több dalt gyűjteni. Így 3 hét alatt mindössze 150-et tudtam lekottázni esténként a tót fálvakban. 80-at meg lefonografáltam.

Állandó cím: Pozsony stb. Innen Békésbe megyek gyűjteni.

Gyűjtői bévéllel üdvözlől Béla (Dietl Lajosnak; Pozsony, 1906. november 3. Bartrók-breviárium 102. o.)

*

1904. május 13-án írja meg első benyomásait édesanyjának... Gerlice pusztára zongorát vitet... Itt találkozik Fischerék alkalmazottjával, a Maros-Torda megyei Kibédből származó Dósa Lidivel, akinek éneke megragadja figyelmét, egy dalat lejegyzi. Dósa Lidi féldallama sejtette meg vele a székely zene különösségét... (ifj. Bartók Béla: Apám életének krónikája. 1981.)

2-3. SZÉKELY DALOK ÉS NÉGY CSÍKI TÁNC

Hégli Dusán páratlan hangfelvételeket talál műsoraihoz. Itt például Bartóktól a Három csíkmegyei népdal-ból hallunk részletet, egy olyan különleges felvételtől, ahol a zongoramű felső szólamát Juhász Zoltán visszaültette az eredeti furulyára, a kíséretet pedig Kocsis Zoltán zongorázza. Majd a Maros-Küküllő menti ádámosi csárdást és magyarost a zenekar már élőben játssza. A háttérben ez-

alatt kivetítve látjuk Bartók kézírását, a Dósa Lidivel készült gyűjtés jegyzőkönyvét.

*

Elég különös felfedezést tettem a népdalgyűjtés közben. Megtaláltam a székely dallamtípusokat, amiről nem hittem, hogy léteznek. A szereplőnek 4. tételre várja, hogy ezen a 800 m magas fennsíkron meghangszerelődjön. Sok munka, sok munka! Sok üdvözlés is. B. (Freund Etelkának, Gyilkostó, 1907. aug. 17. Bartók-brev.: 109. o.)

*

Most új tervem van: a magyar népdalok legszebbjeit összegyűjtöm és a lehető legjobb zongorakisérettel mintegy a műdal nivójára emelem. Ez arra volna jó, hogy a külföld ilyen gyűjteményből megismerhesse a magyar népzeneét. Jó magyarjainknak persze ilyesmi nem való. Ezek irtóznak minden komoly dologtól... (Bartók Béla levele Elza húgának, 1904. december 26.)

*

Meggyőződésem szerint igazi, ún. szűkebb értelemben vett népi dallamainknak mindegyike valóságos mintaképe a legmagasabbrendű művészi tökéletességnek. Kicsinyben ugyanolyan mesterműnek tekintem, mint a nagyobb formák világában egy Bach-fügát vagy Mozart-szonátát. Az ilyen dallam klasszikus példája egy zenei gondolat páratlanul tömör, minden felesleget elkerülő kifejezésének – itt minden alapvetően lényeges. (Bartók: Magyar népzene és új magyar zene. 1928.)

*

Ezután 4 felcsiki tánc (lassú, sebes, zepper és oláhos) következik. Az oláhos utolsó dallama a Csíkszenttamáson 1907-ben gyűjtött „Nem láttam én télbe fecskét” kezdetű népdal, melyet Bartók a 44 hegedű-duó utolsó előtti, „Pizzicato” tételében dolgozott fel – ez a tánc után rögtön fel is csendül.

4-5. KANÁSZTÁNC HATAN – DUDAVERSENY 1910

Bartók nem csak vokális népzeneét gyűjtött, élenként érdeklődött a hagyományos paraszti hangszerek (furulya, duda, tekerőlant) iránt is, és ezek a hangszerek a műsorban hangfelvételtől meg is szólalnak. A somogyi kanásztánc és friss viszont már élő zenére megy, felhasználva a szentai Nyerges József hegedűs egyedi játékkéltusát és dallamvilágát. Ez sem egy szokványos somogyi koreográfia-zene...

Attacca következnek az Ipoly menti bukós, lassú csárdás és verbunk. Már Hont vármegyében járunk. Az 1910-ben szervezett dudaverseny annyira megmozgatta Héglí Dusán fantáziáját, hogy arról már sok évvel ezelőtt Honti igricek címmel önálló műsort készített. A háttérben vetítve megcsodálhatjuk az Ipolyságon készült korabeli fotókat, cifra szűrőket, s láthatunk egy dudaszóra járt rövid juhásztáncot is.

*

Ipolyságon b. Szokolay Alajos, megyei levéltáros tette lehetővé a gyűjtést nagy áldozatkészséggel. Kanásztülok-versenyt és még külön dudaversenyt is rendezett számukra (velem volt dr. Györfly István, a néprajzi osztály egyik kiküldöttje), I., II. és III. díjjal. Hívására össze is gyűlt vagy 10 tülkös és 5 dudás – egymémelyikük egy személyben mind a kettő. Micsoda látvány: cifra szűr a vállukon, hónuk alatt a díszes duda, kezükben a tülok, a remekbe kivert kanászsutor. Aligha fogunk valaha együtt 5 dudást látni, és Ipolyság piactere sem fog egyhamar olyan dudalást hallani, amilyet ezek akkor rendeztek... (Bartók Béla: A hangszeres zene folklórja Magyarországon. 1911–1912)

6. DUÓ TEKERŐRE

A dél-alföldi csárdásban a tekerőlanté a főszerep, a háttérben feltűnik a közismert fénykép is a tekerőn játszó Bartókról, valamint részlet a Tápén készült táncos némafilmből.

*

Végezetül pedig arra szeretném felhívni a gyűjtők figyelmét, hogy – ha már hangosfilmfelvétel nem valósítható meg – legalább fényképfelvételek készüljenek a közlőkről, a játék- és táncjelenetekről vagy egyéb, a népzene életében szereplő tárgyakról. Ezzel is közelebb juttatjuk gyűjteményünket a való élethez... (Miért és hogyan gyűjtünk népzeneét? Bartók-brev.: 406. o.)

7. HÚSZ SZLOVÁK NÉPDAL

A következő nagy tétel ismét Felvidékre kalauzolja a nézőt, de most csak szlovák táncokat és zenét láthatunk-hallhatunk. A lányok kapuzójában (chorovod) csak olyan dallamok hangzanak el, amelyeket Bartók a Gyermekeknek című zongoradarabjaiban feldolgozott, hiszen a sorozat III-IV. kötete körülbelül 40 szlovák

gyermek- és népdal felhasználásával készült.

*

Tavaly júniusban ajánlottam fel Önöknek kb. 400 darabból álló kéziratos tót népdalgyűjteményemet... A Slovenské Spevy kiadása olyan gyönyörű kulturális vállalkozás, hogy az mindenki részéről a legnagyobb támogatást igényelheti. Épp ezért én közlés céljából ingyen engedem át egész gyűjteményemet... És hihetetlen, hogy még mennyit lehetne összegyűjteni ebben az országban, úgy látszik, a tót nép a leggazdagabb népdalokban. Majdnem minden községben más nótákat tudnak. Valószínű, hogy mire ezt a 400-at kiadják, ismét gyűjtöttem egy csomót, egy kollégám, Kodály Zoltán dr., aki még hozzá nagyon jól tud tótul, újabban szintén gyűjt, és szintén szívesen rendelkezésükre bocsátja majd a gyűjtött anyagot. Válaszukat várja igaz hívők, Bartók Béla, az országos királyi zeneakadémia rendes tanára. (Bartók Béla Matica Slovenskához írt levele, 1910.)

*

Arról volt szó, hogy a zenében is valami specifikusan magyart kell teremteni. Ez az eszme ragadott meg engem, és terelte rá a figyelmemet népzeneink tanulmányozására... A kutatást tisztán zenei szempontból kiindulva és kizárólag magyar nyelvterületen kezdtem meg, később azonban hozzájárult mindehhez az anyag nem kevésbé fontos tudományos tárgyalása, valamint a kutatás kiterjesztése a szlovák és román nyelvterületre. (Bartók Béla: Önéletrajz. 1918.)

*

Ezt egy zseniális ötlet követi: Dusán nem kis kutatómunkával megtalálta a Négy szlovák népdal c. kórusmű egyetlen olyan felvételét, melyet szlovákul adnak elő. Ebből hallunk részletet, melyet a női táncosok szolmizációs kézjelekkel illusztrálnak! (A szólamok szépen megoszlanak a lányok között.) A műben elhangzó népdalokat Bartók Hédelen, Medzibrodon és Pónyikon gyűjtötte, így természetesen odavaló táncok: dvojkročka, váľaný, šatkovec, šatkový és rozkazovačky következnek. A féktelen tempójú, virtuóz táncokat és a hihetetlen magasságokat elérő parancsoló nótákat egy szlovák együttes sem tudná hitelesebben előadni. A táncok befejeztével a zenekar tovább játszik. A magyar népzenei mozgalom túlnyomó többsége számára ismeretlenek az itt hallható kokavai dallamok, pedig Szlovákiában igen nagy hírnévre tettek szert ezek a kiváló muzsikusok. Ráadásul Rimakokova a korábban említett Gerlicének, Bartók gömöri tartózkodási helyének szomszédságában található. A zenét az 1950-es években a rimakokovaiakkal készült filmfelvételek egészítik ki.

*

...a „detvanská” vagy „valaská” néven ismert dallamok szövegei mind pásztor- vagy betyár-dalok, föltehető, hogy a régebbi időkben ez a dal-alam képviselte a tótoknál a lírai-epikai szövegek, tehát a nem alkalomhoz kötött dalok zenéjét. Egyúttal ez a legspeciálisabb, valószínűleg legősibb tót parasztszene, melynek rokonai sem a többi szláv, sem a tótokkal szomszédos népeknél nem fedezhetők fel... (Bartók Béla: A tót népi dallamok, 1922.)

8. ROMÁN TÁNCOK

Bartók a román népzeneit is alaposan tanulmányozta: Erdély-szerte gyűjtötte és feldolgozta ezt a zenei kincset. A Román népi táncok-

ban szereplő dallamok eredetijét már több együttes és zenekar is előadta, de az Ifjú Szívek ezt is újszerűen teszi. Először felhangzik archív felvételtől Bartók előadásában az eredeti zongoramű, majd az első tétel táncdallamát (Jocul cu bătă, gyűjtve Mezőszabadon 1912-ben) a zenekar nemcsak stílusosan eljátszsa, hanem ehhez a férfiak bemutatják a botos táncot is. Az erdélyi Sajó mentén járunk, mely vidék tánc kultúrája még mindig fehér folt a néptáncosok túlnyomó többségének. Dusánék az 1990-es évek közepétől kezdve több alkalommal is gyűjtöttek itt, az akkor még élő zenészeket és táncosokat 1995-ben Szlovákiába is elhívták. A Nagysajón, Vajolán, Lövéren, Erdőszakálon, Kásván és Felsőrépán készült táncos- és zenei gyűjtések alapján állt össze a de-a lungu, doi pas és invirtita. Az invirtita utolsó dallama is ismerős lehet a klasszikus hegedűsöknek: a 44 hegedű-duóból a „Forgató”-ban dolgozza fel Bartók. (Gyűjtve Felsőrépán 1914-ben.)

*

Most Maros–Tordában gyűjtök, éppen Rapa de Sus-ból (Felső-Répa) trom e sorokat. Elég jó vidék! Főleg táncuk van sokféle... (Busitia Jánosnak, Belényesre; 1914. ápr. 7.)

*

Az 1910-es évek elejétől, máramarosi, hunyadi és bánati gyűjtéseimnél már olyan tökéletes, minden mozzanatra kiterjedő táncjellemzési módszert alakított ki, amelynél többre egy mai, jól felkészült néptáncutató sem vállalkozhat filmfelvevőgéppel... A táncot és zenét együttesen megfigyelő Bartóknak köszönhetjük a néptánc és a hangszeres zene kutatásában az egyik legjelentősebb felfedezést: az ún. táncciklus felismerését. [...] Az erdélyi románság még virágzó táncgyűjteményeiről Bartók szinte teljes képet adott. Ha mindehhez hozzászámítjuk szlovák, ruszin, szerb-horvát, cigány, arab és török táncadatait, Bartókban a világ egyik legjelentősebb néptáncutatóját is tisztelnünk kell. (Martin György: Bartók, Kodály és a néptáncutató, 1983.)

9. CSAK TISZTA FORRÁSBÓL

A következő tételben is maradunk a román gyűjtéseknél, de már Biharban vagyunk. Frissen hat fülünknek az e vidékre jellemző tölcseres hegedű-dob hangszerduó, akik a juhait kereső pásztor történetét játsszák el. Erre a – népzeneinkben különleges helyet elfoglaló –

műfajra Bartók már korán felfigyelt, román gyűjtéseiből több mint 50 változatát találjuk az ilyen témájú dallamoknak. A juhok keresését-megtalálását sok helyen pantomimikus-táncos mozzanatokkal is előadták, ezt a műsorban Dusán fiai és a férfiak által járt lunga idézi fel.

*

Vasárnap átvitt Géza Biharmegyébe, a Sarkad melletti Fekete-Ér pusztára, ahol végre akadt anyag is. Hétfőn elmentem gépemmel kanászoknak és juhászoknak közibe, délután meg este a benedeki cselédlányt fonografáltam le. Kedden reggel bucsuzóul még egy aratót hivatott be Galgóczy, azután elindultam Dobozra. (Bartók levele édesanyjának, Keresztúr nyaraló, 1906. július 27.)

*

A falvak nagyon nagyok, de annyira szétszórtak, hogy együtt soha nem találni tíz vagy tizenkét háznál többet. Aztán: az emberek a magaslatokon laknak, nem kevésbé távol, de nehezebben megközelíthető helyeken. Nincs mit tenni, minthogy az ember hivatja az énekeseket vagy hegedűsöket. Ha jönnek jó, ha nem, minden munka kárba vész. Ennek ellenére 5 nap alatt 150 darabot gyűjtöttem, nagyrészüket hegedű tánc vagy „havasi kürt” - jel (nagyon érdekes). (Bartók levele édesanyjának, Fehérvölgy, 1910. december 31.)

*

A zenei összeállítás érdekessége, hogy a tánc befejeztével még elhangzik egy pontozó-dallam, mely ugyan Küküllő mentéről való, de hangulata és ritmikája szépen összeköti az élő zenét Bartók talán legismertebb zenekari művével. A Zene húros hangszerekre, ütőkre és cselesztára részlete alatt korabeli magyar, francia és angol rádiófelvételek hallhatók és fotók láthatók Bartókról, akitől a Cantata profana befejező sorai is felcsendülnek.

*

*És az ő szarvuk
Ajtón be nem térhet,
Csak betér az völgyekbe;
A karcsú testük
Gunyában nem járhat,
Csak járhat az lombok közt;
A lábuk nem lép
Tűzhely hamujába,
Csak a puha avarba;
A szájuk többé
Nem iszik pohárból,
Csak tiszta forrásból.
(Bartók Béla: Cantata profana,
Magyar Rádió, 1936. szeptember 22.)*

10. TÁNC HÚROS HANGSZEREKRE

Ezzel megérkeztünk a műsor befejező, kalotaszegi részéhez. Zsong a fejünk a rengeteg információtól, pedig csupán a 64. percben járunk. Egy gyönyörű hajnali nóta után kaloszentkirályi magyar

csárdás, román ínvirtita, majd legényes és szapora követik egymást. Mivel Bartók főképpen Körösfőn gyűjtött, ez indokolja a fináléban a Felszegrre jellemző lenthangszúlyos páros táncot.

*

Micsoda öröm: véges végig minden kapufán szekrényeim rózsái Hunyadtól Körösfőig. Körösfőn estefelé minden kapualjban 2-3 asszonyszemély varrottással. Szorgalmas eredeti nép! [...] Naponta zivatarok, tűrhető meleg, kápráztató népviselet. (Bartók Béla levele édesanyjának, Bánffyhunyard, 1907. július 5.)

*

Bartók látogatása úgy történt, körülbelül 1907-et számolt az év, idő akkor. Az akkori Péntek György Gyugyi körösfői, aki foglalkozott a kalotaszegi faragott háziipari műbútor-készítésekkel, Béla zenemű tanárnak már azelőtt pár évvel nagyon sok szép bútorokat készített. Eccer csak írta Bartók Béla, hogy el fog látogatni Körösfőre. [...] Vót egy kis felvevő dalológépje – én csak így tudom a nevit – s amit bele-daloltunk, a géppel mind visszadalolta nekünk. [...] A székekre felakasztotta a körösfői melyrevalót. Ohyan galambforma székhátak voltak. Az izlésit nagyon jól tudom. (Péntek Ferenc 60 éves, körösfői születésű, Nyárszó, 1954 októbere)

*

A vastaps alatt még gyönyörködünk a szép viseletekben, és külön kiemelném a remek muzikusok – Koncz Gergely, Németh Dénes, Mester László és Lelkes Tibor – teljesítményét, amit szintén csak felsőfokon lehet emlegetni. Egyedülálló, amilyen precizitással megtanulták az egymástól teljesen eltérő stílusú magyar, szlovák és román népzeneiket. Azt hiszem, példaértékű, amit ez az alig 20 fős kis csapat mutatott nekünk. Köszönjük Dusán, köszönjük Ifjú Szívek!

Árendás Péter
fotó: Somogyi Tibor

NYÁRI NÉPMŰVÉSZETI TÁBOROK

A NYÁRI TÁBOROKRÓL TOVÁBBI RÉSZLETEK
OLVASHATÓK A WWW.TANHAZ.HU OLDALON.

MÁJUS

„Virágok Vetélkedése”

Országos Népdalénekes Találkozó
Domokos Pál Péter emlékére
2009. május 4.
általános iskolás korú gyermekek számára
Domokos Pál Péter Általános Iskola
Budapest XI. ker. Sopron út 50.
Szervező: a Gyepűk Népe Alapítvány
Információ: Tündik Tamás
Tel.: 06-30-260-9467; 06-20-662-6667;
06-23-422-019
tundik@t-online.hu; www.gyepuk.hu

Bakony Népművészeti Találkozó

Magyarpolány, 2009. május 31.
8449 Magyarpolány, Dózsa Gy. u. 6.
Információ: Kovács Norbert
Tel.: 06-20-378-6459; cimbi34@invitel.hu

JÚNIUS

Kerámia tábor felnőtteknek

2009. június 15-19.
Dr. Kresz Mária Alapítvány, Fazekas Központ
1165 Budapest, Csinszka u. 27.
Tel.: 06-1-407-1502
fazekaskozpont@mail.datanet.hu
www.kma.uw.hu

Diridongó Zenetábor

2009. június 15-19.
4-9 éveseknek, naponta 9-13 óráig
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
Információ: Donáth Zsuzsanna
Tel.: 06-20-546-5757; www.marczi.hu

VII. Tekerős szaktábor

Szentes (a szentesi strandon)
2009. június 17-21.
Információ: Havasréti Pál
teka@mail.datanet.hu
Tel.: 06-30-940-1242
Puskás Gabriella, tel.: 06-30-475-3161
www.tekazenekar.hu

VI. Dudaiskola

Somogyi népzenei, néptánc és kézműves tábor
Szenna, 2009. június 19-24.
Információ: Bajzik Éva
Tel.: 06-20-584-5507
Fax: 06-82-584-031
szendefy@hotmail.com

Táncos tehetség tábora

Kiscsós, 2009. június 20-26.
Szervező: Apte Művészeti Egyesület –
Néptáncosok Baráti Köre
Kapcsolattartó: Kovács Norbert
Tel.: 06-20-378-6459; cimbi34@invitel.hu

XII. Kétegyházi Néptánc tábor

2009. június 22-26.
Kaláris Alapfokú Művészetoktatási Intézmény
Információ: Halmi Zoltán
Tel.: 06-20-468-2131; halmiz@t-online.hu

XXVIII. Mezőhegyesi Gyermekek Néptánc tábor

2009. június 22-26.
6-14 éveseknek
József Attila Általános Művelődési Központ
5820 Mezőhegyes, Béke park 1.
Információ: Krucsóné Gergely Erzsébet
Tel.: 06-68-466-103; gepoty@gmail.com

Mesetábor

2009. június 22-26.
7-10 éveseknek, naponta 9-13 óráig
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
Információ: Pilinger Zsuzsa
Tel.: 06-70-328-8053
pilingerzsuzsa@gmail.com; www.marczi.hu

Tűzzománc tábor

2009. június 22-26.
8-15 éveseknek, naponta 9-13 óráig
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
Információ: Vadász Eszter
Tel.: 06-70-977-5689
vadasz.eszter@marczi.hu; www.marczi.hu

Kőketánc Gyermektábor

2009. június 22-26.
5-8 éveseknek, naponta 9-13 óráig
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
Információ: Szelezcki Petra
Tel.: 06-70-335-6284; www.marczi.hu

Betyártábor

Galgahévíz, 2009. június 22-28.
Szervező: Kodály Zoltán Művelődési Ház
2193 Galgahévíz, Fő u. 106.
Kapcsolattartó: Balla Tímea és Balla Zoltán
szikra-palko@invitel.hu

Kézműves gyerektáborok

2009. június 22. – augusztus 14-ig hetente
Dr. Kresz Mária Alapítvány, Fazekas Központ
1165 Budapest, Csinszka u. 27.
Tel.: 06-1-407-1502
fazekaskozpont@mail.datanet.hu
www.kma.uw.hu

III. Dél-alföldi népzenei tábor

Ópusztaszer, 2009. június 24-29.
Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark
6767 Ópusztaszer, Szoborkert 68.
Tel.: 06-62-275-133
Fax.: 06-62-275-007
Információ: Tóth Antal
totha@opusztaszer.hu
Tel.: 06-30-9847082
www.opusztaszer.hu; www.tekazenekar.hu

XVIII. Regionális Néptánc és Népművészeti Tábor – Abádszalók

2009. június 25. - július 5.
Szervező: Tiszafüredi Népművészeti Alapítvány
Kapcsolattartó: Bakonyi István
patrya@freemail.hu

XIX. Suvadás

Kézművestábor és Folkdórtalálkozó
Arló, 2009. június 28. - július 4.
Információ: Polgármesteri Hivatal
3663 Arló, Ady Endre út 162.
Tel.: 06-48-544-520
Fax: 06-48-544-519
tajhazeskonyvtar@freemail.hu; www.arlo.hu

Betyártábor

Galgahévíz, 2009. június 29. - július 5.
Szervező: Kodály Zoltán Művelődési Ház
2193 Galgahévíz, Fő u. 106.
Kapcsolattartó: Balla Tímea és Balla Zoltán
szikra-palko@invitel.hu

V. Liget Néptánc tábor

Szamoskér, 2009. június 29. - július 5.
Szervező: Liget az Örökségünkért Egyesület
Kapcsolattartó: Spisák Krisztina, Teremi László
ligetami@t-online.hu; www.ligettabor.hu

Zempléni Népművészeti Tábor

Pusztafalu, 2009. június 29. - július 5.
Szervező: A Művelődés Háza
3950 Sáropatak, Eötvös u. 6.
Kapcsolattartó: Darnos István
Tel.: 06-20-434-2051
darnospisti@freemail.hu

Fazekas tábor (OKJ 31 5293 01)

2009. június 29. – július 3.
Szervező: Dr. Kresz Mária Alapítvány,
Fazekas Központ
1165 Budapest, Csinszka u. 27.
Tel.: 06-1-407-1502
fazekaskozpont@mail.datanet.hu
www.kma.uw.hu

Kőketánc Gyermektábor

2009. június 29. - július 3.
5-8 éveseknek, naponta 9-13 óráig
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
Információ: Szelezcki Petra
Tel.: 06-70-335-6284
www.marczi.hu

XIII. Moldvai Csángó Gyermekek és Ifjúsági Népművészeti Tábor

Tizadob (Andrássy Kastély)
2009. június 29. - július 5.
Szervező: Gyepűk Népe Alapítvány
Információ: Tündik Tamás
Tel.: 06-30-260-9467; 06-20-662-6667;
06-23-422-019
tundik@t-online.hu
www.gyepuk.hu

NYÁRI NÉPMŰVÉSZETI TÁBOROK

JÚLIUS

„MÉTA” Népzenei és Néptánc-tábor
Karád, Művelődési Ház, 2009. július 4-12.
Információ: Almásy Zsuzsanna
2601 Vác, Pf.: 342.
Tel.: 06-30-639-4219
asz1960@gmail.com

Táncoktatók és gyakorló táncosok tábora
Kiscsős, 2009. július 5-10.
Információ: Kovács Norbert
Tel.: 06-20-378-6459
cimbi34@invitel.hu

XIV. Kárpátaljai Népzene és Néptánc-tábor
Tiszapéterfalva (Ukrajna)
2009. július 5-11.
Szervező: Szarvasi Hagyományörző
Közalapítvány
Kapcsolattartó: Juhász Attila
Tel.: 06-66-311-464; muvhaz@szarvasnet.hu

XVIII. Egyszólam Népzenei Tábor
Váralja, 2009. július 5-12.
Szervező: Aranytíz
1051 Budapest, Arany J. u. 10.
Tel.: 06-1-354-3400
Fax: 06-1-354-3404
ortvos.gyorgyi@aranytiz.hu
www.aranytiz.hu

Népzene, néptánc és kézműves tábor
gyerekeknek és ifjaknak
Válaszút (Románia), 2009. július 5-12.
Szervező: Kallós Zoltán Alapítvány
Kapcsolattartó: Barta Magdi
Tel.: 00-40-264-262623 – munkanapokon:
10:00-15:00 óra között
magdi@kallos.org.ro
www.kallos.org.ro

Nemzetközi Népművészeti Tábor
Szeged, 2009. július 6-10.
8-10 éve táncoló tanulók számára
Szervező: Szeged Táncgyűttes Alapítvány
Kapcsolattartó: Jazimiczky Éva
szaami@t-online.hu

Fazekas tábor (OKJ 31 5293 01)
2009. július 6-10.
Szervező: Dr. Kresz Mária Alapítvány,
Fazekas Központ
1165 Budapest, Csinszka u. 27.
Tel.: 06-1-407-1502
fazekaskozpont@mail.datanet.hu
www.kma.uw.hu

Kiscsösi Pajtafesztivál
2009. július 9-12.
Információ: Kovács Norbert
Tel.: 06-20-378-6459
cimbi34@invitel.hu

Hagyományok Háza „TÁ-BOR”
Somogydöröcske
2009. július 12-18.
Információ: Beszprémy Katalin
Tel.: 06-20-361-9227
Kedves Róbert
Tel.: 06-20-390-6236
Fax: 06-1-225-6083
tabor@hagyomanyokhaza.hu
www.hagyomanyokhaza.hu

Néptánc- és kézműves tábor
Végvár (Románia)
2009. július 13-17.
8 éve táncoló tanulók számára
Szervező: Szeged Táncgyűttes Alapítvány
6722 Szeged, Kálvária sgt. 14.
Tel./Fax.: 06-62-422-251
szaami@t-online.hu

Néptánc- és kézműves tábor
Zsombolya (Románia), 2009. július 13-17.
3-4 éve táncoló tanulók számára
Szervező: Szeged Táncgyűttes Alapítvány
6722 Szeged, Kálvária sgt. 14.
Tel./Fax.: 06-62-422-251
szaami@t-online.hu

Agyagos tábor
2009. július 13-17.
7-12 éveseknek, naponta 9-13 óráig
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
Információ: Vadász Eszter
Tel.: 06-70-977-5689; www.marcsi.hu

Pliccs-placcs tábor
2009. július 13-17.
4-7 éveseknek, naponta 9-13 óráig
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
Információ: Bene Júlia
Tel.: 06-70-317-5199; www.marcsi.hu

„Somló hangja”
Világzenei és népzenei fesztivál
Doba (Erdődy kastély), 2009. július 15-18.
Információ: Kovács Norbert
Tel.: 06-20-378-6459
cimbi34@invitel.hu

„Kárpát-medence határok nélkül”
Népművészeti, népzenei és néptánc-tábor,
szabadegyetem
Pomáz, 2009. július 18-26.
Magyar Vár Tábor
2013 Pomáz, Majdán u. 1.
Szervező: Magyar Vár Alapítvány
Tel.: 06-70-451-3500
izenet.magyarvar@gmail.com
www.mv.hu

Néptáncosok kellékboltja
„Cipőt, kalapot, gyöngyöt, szalagot!”

MÁRCIUSBAN MEGNYITOTTUK MISKOLCI ÜZLETÜNKET!
CÍM: SZÉCHENYI U. 52. FSZ/A.

BUDAPEST, XIII. KATONA JÓZSEF U. 22.

Telefon: 1-239-1199 Mobil: 70-592-5955 Fax: 1-278-0339

Email: info@neptanckellek.hu Honlap: www.neptanckellek.hu

AMIT KÍNÁLUNK:

karaktercipők széles választéka, csizmakészítés méretre, szegedi papucs, bársony- és brokátcipők, szatén- és hímzett szalagok, harisnyák, keszkenő, kendő, műanyag- és üvegyöngyök, gyöngysorok, táncpalack, posztó, nyúlászór és szalmakalapok, sarkantyú, próbaruhák, dresszek, méteráru, CD-k, oktatási segédanyagok, szakkönyvek

Rendelését e-mailben és faxon is elküldheti. Vásárlás postai utánvétellel lehetséges.

NYÁRI NÉPMŰVÉSZETI TÁBOROK

XI. Palóc tánc- és kézműves tábor

Rimóc, 2009. július 19-21.
Szervező: Salgótarjáni Néptáncművészetért
Közalapítvány
Kapcsolattartó: Paluch Norbert
paluchn@freemail.hu

XI. Moldvai Csángó Tánc- és Népzenei Tábor

Külsőrekecsini Faluhét
Külsőrekecsin (Románia), 2009. július 19-25.
Szervező: Szarka Felicsia
Tel.: 00-40-234-251-904; 00-40-766-450-718
Magyarországi kapcsolattartó: Gyepük Népe
Alapítvány, Tündik Tamás, tel.: 06-30-260-
9467; 06-20-662-6667; 06-23-422-019
tundik@t-online.hu; www.gyepuk.hu

XXV. TiszaFolk Nyári Népzenei Tábor

Sima, 2009. július 19-26.
Szervező: Tisza-Folk Alapítvány
Kapcsolattartó: Koncz László
6060 Tiszakécske, Tisza u. 13.
Tel.: 06-30-261-2795
tabor@tiszafolk.hu; www.tiszafolk.hu

XII. Maros-Kisküküllőmenti

Népzene- és Néptánc Tábor
Magyarlapád (Románia), 2009. július 19-26.
Szervező: Ethnika Kulturális Alapítvány
Tel.: 00-40-788-306-878; 00-36-30-610-4572
farkasbanffy@gmail.com; www.magyarlapad.ro

Kézműves alkotótábor családok számára

Válaszút (Románia), 2009. július 19-26.
Szervező: Kallós Zoltán Alapítvány
Kapcsolattartó: Barta Magdi
Tel.: 00-40-264-262623 – munkanapokon:
10:00-15:00 óra között
magdi@kallos.org.ro; www.kallos.org.ro

XV. Székelyföldi Tánc Tábor

Felsőfalva (Románia), 2009. július 19-26.
Szervező: László Csaba
és a Pipacsok Néptáncgyűttes
537323 Rugănești 82, Románia
Tel.: 00-40-266-242927; 00-40-744-632669;
00-749-331324; fax: 00-40-266-242004
laszlo.csa@freemail.hu

Ékszerkészítő tábor

2009. július 20-24.
10-16 éveseknek, naponta 9-13 óráig
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
Információ: Vadászy Eszter
Tel.: 06-70-977-5689
vadaszy.eszter@marczi.hu; www.marczi.hu

Mesterkurzus tábor (OKJ 54 8407 01)

Csókakő, 2009. július 20-25.
Dr. Kresz Mária Alapítvány, Fazekas Központ
1165 Budapest, Csinszka u. 27.
Tel.: 06-1-407-1502
fazekaskozpont@mail.datanet.hu
www.kma.uw.hu

Faműves tábor felnőtteknek

2009. július 20-24.
Dr. Kresz Mária Alapítvány, Fazekas Központ
1165 Budapest, Csinszka u. 27.
Tel.: 06-1-407-1502
fazekaskozpont@mail.datanet.hu
www.kma.uw.hu

Téka Népművészeti Tábor

Nagykálló-Harangod
2009. július 22. - augusztus 2.
Információ: Borsiné Sveda Anita
4320 Nagykálló, Kossuth út 8.
Tel.: 06-42-263-141; 06-30-257-7065
svedling@freemail.hu
www.nagykalloharangod.hu

XIII. Gyimesi tánc tábor

Gyimesközéplek (Románia)
2009. július 26. - augusztus 2.
Szervezők: Tiszta Forrás Alapítvány - Csíksze-
reda; Csángó Ifjak Középleki Közössége; Gyi-
mesközépleki Önkormányzat
Információ: Bodó-Bán János
Tel.: 06-23-348-036; 06-30-952-9761
bodoban@freemail.hu
Szalay Zoltán
Tel.: 00-40-366-103745; 00-40-744-306806
zsalay@hr.astral.ro
www.gyimesitabor.nextra.ro

XI. Komandói cigányfolklor tábor

Komandó (Románia)
2009. július 26. - augusztus 2.
Szervező: Lajtha László Alapítvány
Kapcsolattartó: Deák Gyula Levente
Tel.: 00-40-744-307027
www.hte.ro

Néptánc- és kézműves tábor

Margitta (Románia)
2009. július 27-31.
5 éve táncoló, 12-16 éves tanulók számára
Szervező: Szeged Táncgyűttes Alapítvány
6722 Szeged, Kálvária sgt. 14.
Tel./Fax.: 06-62-422-251
szaami@t-online.hu

Nemezelő tábor felnőtteknek

2009. július 27-31.
Szervező: Dr. Kresz Mária Alapítvány,
Fazekas Központ
1165 Budapest, Csinszka u. 27.
Tel.: 06-1-407-1502
fazekaskozpont@mail.datanet.hu
www.kma.uw.hu

Radírpók tábor

2009. július 27-31.
6-10 éveseknek, naponta 9-13 óráig
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
Információ: Vadászy Eszter
Tel.: 06-70-977-5689
vadaszy.eszter@marczi.hu; www.marczi.hu

AUGUSZTUS

XXVIII. Nemzetközi Táncházt és Tánc Tábor

Jászberény, 2009. augusztus 1-8.
Szervező: Folklor Kulturális Közalapítvány és a
Jászság Népi Együttes
5100 Jászberény, Víz u. 1.
Tel./fax: 06-57-503-265
jne@jne.hu; www.jne.hu
www.csangofesztival.hu

III. Folkológia - Népzenei tábor

Jászberény, 2009. augusztus 1-8.
Szervező: Folklor Kulturális Közalapítvány és a
Jászság Népi Együttes
5100 Jászberény, Víz u. 1.
Tel./fax: 06-57-503-265
jne@jne.hu; www.jne.hu
www.csangofesztival.hu

XIX. Nemzetközi kalotaszegi népzene és néptánc tábor felnőtteknek

Kalotaszentkirály (Románia)
2009. augusztus 2-9.
Szervező: Archivum Kulturális Alapítvány
Kapcsolattartó: Barta Magdi
Tel.: 00-40-264-262623 – munkanapokon:
10:00-15:00 óra között
magdi@kallos.org.ro; www.kallos.org.ro

XIII. Vajdaszentiványi Tánc- és Zenei Tábor

Vajdaszentivány (Románia)
2009. augusztus 2-9.
Információ: Zalai Táncgyűttes
Tel.: 06-92-596-482; zalaite@freemail.hu
Varga János, 9400 Sopron, Ötvös u. 6.
Tel.: 06-20-326-4339
Rácz Petra, tel.: 06-70-454-6594
Antal Áron, tel.: 06-20-339-1818
Hajdú Flórián, tel.: 06-20-557-3431
Madarasán Judit (Románia)
Tel.: 00-40-741-077-023

Néptánc- és kézműves tábor

Élesd (Románia), 2009. augusztus 3-7.
6-8 éve táncoló tanulók számára
Szervező: Szeged Táncgyűttes Alapítvány
6722 Szeged, Kálvária sgt. 14.
Tel./Fax.: 06-62-422-251
szaami@t-online.hu

Gyöngyfüző tábor felnőtteknek

2009. augusztus 3-7.
Dr. Kresz Mária Alapítvány, Fazekas Központ
1165 Budapest, Csinszka u. 27.
Tel.: 06-1-407-1502
fazekaskozpont@mail.datanet.hu
www.kma.uw.hu

X. Somoskai Faluhét

Csángó tánc- és zenésztábor Moldvában
Somoska (Románia), 2009. augusztus 3-9.
Információ: Benchea Grátzy
Tel.: 06-20-209-9543.
tothk@moldvahon.hu; www.moldvahon.hu

Lovas cirkusz Lovason gyerekeknek

2009. augusztus 3-9.
Információ: Eredics Eszter
8228 Lovas, Malomvölgy u. 35.
Tel.: 06-87-447-210; 06-30-247-0720
csidere@freemail.hu; www.lovasivendeghaz.hu

XIX. Csángó Fesztivál – Európai Kisebbségek

Folklór Fesztiválja és Kézműves vásár
Jászberény, 2009. augusztus 6-9.
Szervező: Folklór Kulturális Közalapítvány és a
Jászság Népi Együttes
5100 Jászberény, Víz u. 1.
Tel./fax: 06-57-503-265
jne@jne.hu; www.jne.hu
www.csangofesztival.hu

II. Nyáradselyei Táncbátor

Nyáradselye (Románia)
2009. augusztus 8-12.
Információ: Zalai Táncegyüttes
Tel.: 06-92-596-482
zalaite@freemail.hu
Varga János, 9400 Sopron, Ötvös u. 6.
Tel.: 06-20-326-4339
Rácz Petra, tel.: 06-70-454-6594
Antal Áron, tel.: 06-20-339-1818
Hajdú Flórián, tel.: 06-20-557-3431

XXIV. Csutorás

Nemzetközi Népzenei és Néptáncbátor
Lajosmizse, 2009. augusztus 9-16.
Diákotthon, 6050 Lajosmizse, Ceglédi u. 1.
Szervező: Tradíció Stúdió
1024 Budapest, Keleti Károly u. 8.
Tel.: 06-1-315-1322; 06-1-316-0592;
06-20-934-6032; fax: 06-1-438-0250
csutoras@tradicio.hu; www.tradicio.hu

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521
Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon
NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1130 Budapest, Katona József u. 22.
Tel.: (1)-239-1199
MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (1)-202-3859
KALÁKA ZENEBOLT
V. kerület Bárczy István utca 10.
Tel.: (1)-267-5331
A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

VIII. Nemzetközi Mezőségi Népzene és Néptáncbátor felnőtteknek

Válaszút (Románia), 2009. augusztus 9-16.
Szervező: Kallós Zoltán Alapítvány
Kapcsolattartó: Barta Magdi
Tel.: 00-40-264-262623
magdi@kallos.org.ro; www.kallos.org.ro

VI. Szászcsávási népzene és néptáncbátor

Szászcsávás (Románia), 2009. augusztus 9-16.
Információ: Kis Demeter Erika
Tel.: 06-20-266-6890
kdemeter.erika@gmail.com
Czinczok Orsolya
corsolya@yahoo.com; www.szaszcsavas.hu

Néptánc- és kézműves tábor

Szeged, 2009. augusztus 10-14.
4 éve táncoló tanulók számára
Szervező: Szeged Táncegyüttes Alapítvány
6722 Szeged, Kálvária sgt. 14.
Tel./Fax.: 06-62-422-251
szaami@t-online.hu

Kosárfonó tábor felnőtteknek

2009. augusztus 10-14.
Dr. Kresz Mária Alapítvány, Fazekas Központ
1165 Budapest, Csinszka u. 27.
Tel.: 06-1-407-1502
fazekaskozpont@mail.datanet.hu
www.kma.uw.hu

IV. Buzai Néptáncbátor

Buza (Románia), 2009. augusztus 11-16.
Szervező: Czégghér Ildikó
Tel.: 06-20-572-7315
czegher.ildiko@gmail.com

X. Széki napok

Szék (Románia), 2009. augusztus 17-22.
Szervező: Pro Urbe Szék Alapítvány
és Szék Városért Egyesület
Információ: Nagy János, tel.: 00-40-745-021-396; 00-40-733-661-104
Filep Sándor, tel.: 00-40-721-795-372; 00-40-756-199-925
Farkas Csilla (Magyarország)
Tel.: 06-20-998-1627
Levél cím: Ro-407540, Sic, Str. I. No. 275.
info@szekvarosert.com
x.jani@yahoo.com; www.szekvarosert.com

X. Tekerő és Duda szaktábor

Kétbodony, 2009. augusztus 21-25.
Információ: Havasréti Pál
Tel.: 06-30-940-1242; 06-30-970-1547
teka@mail.datanet.hu
www.tekazenekar.hu

Táncbátor

Püspökhatvan, 2009. augusztus 24-28.
Szervező: Gödöllő Táncegyüttes
Kapcsolattartó: Iglói Éva
Fax: 06-28-413-653
godollofolk@invitel.hu

„Szűcs Béla” Néptáncbátor

Tordas, 2009. augusztus 25-29.
Szervező: Sajnovics János Egyesített Általános Iskola és A.M.I.
Kapcsolattartó: Németh Ildikó
Tel./fax.: 06-22-467-532
Tel.: 06-20-371-8653; 06-20-553-3523
pillikek@gmail.com

FOTÓFESZTIVÁL FESZTIVÁLFOTÓ

A Folklórfesztiválok Magyarországi Szövetsége (CIOFF Hungary) fotópályázatot hirdet, amelyre magyarországi népművészeti fesztiválokon, rendezvényeken (2008–2009-ben) készült fotókat várunk.

Beküldési határidő: 2009. augusztus 31.

Pályázati kategóriák:

- 1. Portré népviseletben*
- 2. Akció fotó – előadás közben*
- 3. Nemzetek közötti barátság*
- 4. Népművészeti vásár*

Nevezési feltételek:

Fotóikat tetszőleges méretben, JPG formátumban tölthetik fel a megadott honlapra. Minden fotóhoz kitöltött nevezési lapot kell mellékelni. A lapon szerepeltetni kell a készítő nevét, a fesztivált vagy eseményt, ahol a fotó készült és az évszámot. Minden benevezett fotó regisztrációs számmal kap és így név nélkül kerül elbírálásra. Kategóriánként maximum 3 db, Magyarországon készült fotóval lehet nevezni.

A pályázat lebonyolítója:

www.kulturpart.hu. A pályázók regisztráció után feltöltik a fotóikat az oldalra, melyet www.kulturpart.hu/fotofesztival néven találnak meg. A regisztrációs lapot a pályázók online tölthetik ki; a képeknek címet adhatnak; a fotósok bemutatkozhatnak, ajánlhatják ismerőseiknek; a szakmai zsűri és a közönség szavazatai alapján a 3 nyertes alkotó fotóit továbbítjuk a CIOFF nemzetközi fotópályázatára.

Díjazás:

A nyertes fotókat továbbítjuk a CIOFF nemzetközi fotópályázatára; a meghirdető és a partnerek 2010–11-es reklámanyagaiban (plakátok, eseménynaptárak, műsorfüzetek) felhasználják a nyertes fotókat; honlapjainkon közzé tesszük (www.cioff.hu, www.kulturpart.hu); a Fesztiválhoz kapcsolódó fotókiállításokon a képeket kiállítjuk.

*Partnerek: Kulturpart, Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetsége
Támogatók: Magyar Turizmus ZRt., Oktatási és Kulturális Minisztérium*

LAJTHA LÁSZLÓ, A NÉPZENEKUTATÓ – II.

Fotó- és dokumentumkiállítás a Hagyományok Házában

Szakmai terv: Pávai István

PÁTRIA-FELVÉTELEK

„A Magyar Tudományos Akadémián 1933-ban megtört a jég, és a népzeneiadás országos érdeklődés közepette aktuálissá vált. Vele együtt a hangzó illusztráció kérdése is. Először maga az Akadémia indította meg a lemezek sorát négy Somogy és Tolna megyei dalmokat nyújtó példánnyal (a későbbi Pátria-sorozatban az 58-61. számúak). Bartha Dénes állította össze a kísérfüzetet, Bartók és Kodály lejegyzéseivel. De a hatalmas terület hatalmas anyagához az erők nem bizonyultak elegendőnek. Ortutay mentette meg a helyzetet: a Magyar Rádió elnökétől, Kozma Miklóstól megszerezte a hozzájárulást és az anyagi biztosítást valamennyi magyar táj még élő néphagyományának, a műfajok legszebb típusainak s a magyar tájnyelvek anyagának felvételéhez... A szervező Ortutay mellett a zenei rész szakmai vezetése Bartók, Kodály és Lajtha feladata lett (ez utóbbi a gyűjteménynek otthont adó Néprajzi Múzeumot képviselte). 125 lemez matricái készültek el 9 év alatt, a magyar nyelvterület minden jelentősebb részéről. Ha a kormányzat akkor annyit áldozott volna, hogy a gyűjteményt minden iskola és kulturális intézmény számára megszerzi, ma minden bizonnyal könnyebb ügye lenne a népdalnak.” (Rajeczky B.: *A magyar népzenei hanglemezek*, 1972)

LAJTHA-CSOPORT

„1951-ben alakult meg Magyarországon az a két zenei csoport, amely egyikének ő volt a vezetője. A másik csoport Kodály tanár úrnak a vezetése alatt dolgozott az Akadémián, mi pedig a

múzeumban dolgoztunk. A Kodályék feladata volt elsősorban a kiadás, a Lajtha csoporté a múzeumi hangszerek és a hangszeres anyagnak a gyűjtése... Hát elkezdtük a munkát. Minden hónapban egy hetet, tíz napot gyűjtéssel dolgoztunk. Ami azt jelenti, aki tudja, hogy mit jelent a gyűjtés, hogy az azután következő három hét az szinte nem elég annak a földolgozására, annak a lejegyzésére, annak a katalogizálására.” (Sebő F.: *Interjú Tóth Margittal Lajtha Lászlóról*, 2002)

DUNÁNTÚLI GYŰJTÉS

„[Lajtha] nagyon jó érzékkel rátapintott arra, hogy ezt a nyugat-megyei hagyományt gyűjtötte, mert tulajdonképpen Tendl is Körmendről származik. Tehát ezt a hagyományt őrizte. Tudniillik ez valamikor egy nagyon fontos cigányzenész központ volt, Körmend. Ez látta el fél Ausztriát zenészekkel a XIX. században, meg Dunántúl egy jelentős részét. Tehát ezt még a zenészeknek vizsgálni kellene, hogy tulajdonképpen milyen fontos közvetítő szerepe lehetett ennek a nyugat-dunántúli zenész társaságnak az új elemek felszívásában és az egész új stílus kialakításában, a hangszeres zenénk alakulásában. (Sebő F.: *Interjú Pesovár Ernővel Lajtha Lászlóról*, 2002) ...akkor barátkozott ő azután később össze a Tendlékkel, ezek akik Sopronban muzsikáltak akkoriban mindig a Pannóniában, ha jól tudom. És aztán azok először hoztak egy nagy csomó ilyen dunántúli táncfélélt, ami hát nekik benne volt a műsorukba', s ahol az öreg Tendl volt az, akinek a fülében benne voltak ezek a dolgok, és ő nagyon szépen cimbalmozott, az öreg és

Lajtha László hangfelvételt készít Tendl Pál zenekarával

*Adatközlők és gyűjtők a Pátria-felvételek stúdiójában.
A hátsó sorban a bal szélén Ortutay Gyula, a jobb szélén Lajtha László.*

nagyon friss fejű ember volt. A két fia, aki aztán vele volt, azok már az Akadémián tanultak itten közbe, azok aztán szépen engedelmesen alkalmazkodtak az öreghez, s aztán az öreg volt az, aki úgy általában az arrangement-t megbeszélte velük, hogy hát »csináljuk így, csináljuk így«, s akkor aztán – mondom – amikor frigezni kellett, vagy pedig egy kicsit pentatonozni kellett, az öreg Tendl ezt sürgősen megtanulta, és azután nagyon-nagyon szívesen alkalmazta hol itt, hol ott. Amire persze aztán az ember, hogyha mostan hallhatja majd a fölvételeknél, azt kellő kritikával kell ott hallgatni, mert az egész biztos, hogy nem egyszerűen egy hagyománynak a közlése, hanem egyszerűen az öreg Tendlnek a saját ilyen alkalmazkodása.”
(Sebő F.: *Interjú Rajeczky Benjammal Lajtha Lászlóról*, 1985)

*

„Első múzeumi főnököm, dr. Sebestyén Gyula – a regösénekek híres gyűjtője és magyarázója – arra az elméletre tanított meg engem, miszerint az »erdélyi székelyek« a »keleti székelyek«, viszont az osztrák határon végighúzódo magyarságot úgy kellene hívni: a »nyugati székelység«.

Először Sopron megyében kezdtem meg a gyűjtésemet 1951-ben, és azt a területet, amelyet általában németnek gondolnak, tele- s teletűzdelve találtam Árpád-kori telepítésű magyarokkal, akiknek népzenei hagyománya épp olyan tiszta és töretlen, mint akármelyik magyar területé. 1957-ben Sopron megyéből a határ mellett lejjebb szállottam, és azóta majd minden második hónapban Vas megyében dolgozom.

A három kiváló cigányprímás közül egy él: Csejtei István, akitnek nagyapja, Csejtei János, a megye leghíresebb, legtekintélyesebb muzsikusa volt. Sok öreg falusi rá hivatkozik. Vas megyei

zenetörténészek feladata volna a kiváló művészek – akit Biharihoz tudunk csak hasonlítani – életrajzát, művészpályáját megírni. A másik két remek vasi muzsikus Kányási Jenő vépi primás és Peka Horváth József gércei cimbalmos volt. Tulajdonképpen nem népzenei gyűjtők, hanem 90 év körüli, éneket vagy hangszeres muzsikát ismerő öregeket.

Gyűjtésemben tehát olyan sokrétű az elvégzendő munka, hogy egy ember el sem tudná végezni. Útjaimon elkísérnek tudományos asszisztenseim, akiknek egyike Tóth Margit, az egyetlen nő, aki elvégezte a Zeneművészeti Főiskolán a népzene tudományi tanszakot és dr. Erdélyi Zsuzsanna, aki a népdalszövegek etnológiai és szimbolikai adatait kutatja és magyarázza, egyúttal mindazokat a népszokásokat, hiedelmeket is összegyűjti, amelyek a népzenevel vagy népi táncokkal függenek össze. Külső gyűjtőmunkatársam is van, volt tanítványom, Avasi Béla személyében.

Befejezésül arra a fel nem tett kérdésre felelek, hogy koromat tekintve meddig leszek még falujáró? Addig, amíg Vas megye ontja a zenei régiségeket, addig sem én, sem nevezett munkatársaim, sem a pesti kis csoport a munkát abbahagyni nem fogjuk, és nem tudom hányadszor, de újra el fogunk menni Ondódra, Bucsurra, Petőmihályfára, Iváncra, Bögötére, Csörötnekre és sok más községbe. Meg kell mondanom ugyanis, hogy gyűjteni annyit jelent, mint visszamenni a már egyszer meglátogatott községekbe. Az igazi régiségek a lélek, az emlékezés oly mélyén vannak, hogy gyűjtő, énekes, muzsikus egyaránt azt hiszi, hogy mindent feljegyzett, csak mikor harmadszor, hatodszor megy vissza, akár a már meglátogatott, akár az újonnan felbukkant öregekhez, akkor látja, hogy mit hagyott ott.” (Lajtha L.: *Nyilatkozat Kokas Kálmánról*, 1963)

A Cinkotai Tájház

„Keressétek a tiszta forrást, ha megtaláltátok, merítsetek belőle. Nézzetek bele tükrébe, kékebbnek látszik az ég, fényesebbnek a csillagok. Életek további szakaszán vadvirágok és vadfüvek illata kísér majd a béke és a boldog élet felé” – Geibinger Béla (†) cinkotai népi fafaragó művész, 1988. októbere.

A CINKOTAI NÉPRAJZI GYŰJTEMÉNY

„Mi ez a Cinkota?” – kérdezte egyszer egy külföldi. „Ez egy városrész.” „De fordítsa le!” „Tudja, ez az, amit nem lehet...” Cinkotáról a „pesti” embernek alighanem a Nagycice fogadó jut először eszébe. (Még lehet, hogy más nem is.) Mátyás király vadaskertje Pesttől haladva a Kerepesi út bal oldalán a mai Keleti pályaudvartól Sashalomig húzódott. A király gyakran megfordult itt, s egyes utalások szerint magában a cinkotai Nagycice fogadóban is. A cinkotai kántorral való „találkozás” nyomán született a „nagycice” fogalma, amiről aztán a vendéglőt elnevezték. A furfangos cinkotai kántor, papja helyett Mátyás elé menvén, elmés feleleteket adott a király kérdéseire. Mátyás király megkérdezte, mit szeretne a kántor jó feleleteiért jutalmul cserébe. A kántor kérése a cinkotai icce méretének megtoldása volt. Ennek köszönhető, hogy a cinkotai icce jóval nagyobb – kétszer akkora – lett. (De az ára is annyival többbe került, az „ivónak” hasznát nem hozott.) Az épületet már lebontották, a fogadó emléket őrzi a volt épülettel szemben lévő HÉV állomás „Nagycice” felirata. „Cinkota 1950-ig a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye gödöllői járásához tartozott. A kora Árpád-kori falut a XVIII. század első éveiben – a törökidő okozta elnéptelenedést követően – telepíti újra az akkori földbirtokos: Beniczky Tamás; a Túróc megyei Micsinyéről hozat evangélikus vallású szlovák anyanyelvű telepeseket, akikhez rövidesen jó néhány magyar is csatlakozik – talán a korábban

szétszéledt lakosság egy része, akik azonban elég hamar átveszik a telepesek vallását és nyelvét.” – írta Blatinczy Jenő 1983-ban. A Beniczkyek után a későbbiekben a birtok hosszú időn át Batthyány tulajdon volt. (A kutatások a család történetéről ma is folynak.) Négy különböző arculatú község: Cinkota, Rákosszentmihály, Mátyásföld és Sashalom furcsa frigyéből született meg közvetlen a második világháború után Budapest XVI. kerülete. Az önálló településsé soha nem vált Árpádfölddel együtt ma „Öt falunak” nevezik e városrészt, az utóbbi években pedig Kertvárosként is emlegetik. Amióta megszülettem, a fővárosnak ez a szeglete az otthonom. A hely leginkább hagyományörző településrésze Cinkota, ahol az oktatási intézmények sokat tesznek azért, hogy a hagyományörzés mind a mai napig apáról fiúra öröklődjön. Az intézményekben évek óta nagy hangsúlyt helyeznek a múlt emlékeinek összegyűjtésére, megőrzésére. Már a Batthyány év önmagában is aktuálissá tette, s kicsi hazám szeretete is, hogy felkeressem a Batthyány Ilona Általános és Közösségi Iskolában a Cinkotai Néprajzi Gyűjteményt. Legnagyobb megdöbbenésemre azonban a komoly muzeális értékkel bíró gyűjteményt (és a település legismertebb lakójának, Batthyány Ilona grófnének a hagyatékából származó relikviákat) az iskola légópincéjében találtam meg. Petőfi szavaival élve szó szerint, „odalenn” Cinkota „rejtett gyöngyét és gyémántját”. Az 1981-es vendégkönyvi bejegyzésében ezt olvastam róla: „Büszkén néztük

meg a kiállítást. Ilyen gazdag a mi kerületünk? Mennyi felnőtt és gyermek törődése, ügyszeretete hozhatta össze ezt az értéket, hangyszorgalommal.” Az alagsori hat helyiségben elhelyezett közel ötszáz tárgy jelentős része, a cinkotai népviselet legszebb darabjai, berendezési tárgyak, használati eszközökön kívül régi fényképek, iratok, s egyéb személyes holmik mára – örömmel jelentem – a méltó helyükre kerültek. (Tervezett a Batthyány, s helytörténeti gyűjtemény elhelyezése is.) Ám ameddig az ideje ennek elérkezett, a megvalósulás útja nem volt éppen rögtöktől mentes.

A TÁJHÁZ

Legelőbb a XVI. kerületi lokálpatrióták összefogásával, akik akartak és tudtak is tenni ezért, a régóta esedékes falumúzeum megvalósítására tizenhárom alapító taggal létrejött a Cinkotai Tájházzért Alapítvány. Az alapítványt Gyarmati Imre egykori iskolaigazgató emlékére ajánlották, aki a helybéli ek adakozásának köszönhetően (több évtizede) létrehozta a gyűjteményt. A „Cinkota bemutatkozik” című rendezvényen Csupor István etnográfus, főmuzeológus, a Cinkotai Tájházzért Alapítvány elnöke előremutató szavait hallgattam: „Cinkotán, ahogyan mondani szokás, a 24. órában sikerült megmenteni az utókornak a még fellelhető tárgyakat. A Georgina utcai iskola és a falubeliek összefogásának eredményeképpen sok ember munkájának köszönhetően megmaradhettek Cinkotán ezek a tárgyi emlékek. A több évtizedes gyűjtőmunkával megőrződött tárgyak ma a leendő tájház alapját képezik. A tárgyak méltó elhelyezése már a 80-as években felmerült, de valahol mindig elakadt. Lehet, most egy sokkal jobb lehetőséget kaptunk. A Szerb Antal Gimnázium és a Batthyány Ilona Általános Iskola tőszomszédságában áll az a ház, amely izgalmas hely a hagyományörzés céljára. Egy élő házat rendezünk be, ahol a látogatók közvetlenül megismerik a tárgyakat. Kevés település mondhatja ezt el... Megmutatni a múltat a jövőnek, hogy mindenki tanuljon belőle. Úgy tudjuk a múltat őrizni, hogy az a jövőnek is szóljon...”

2008. őszén már a Cinkotai Tájház megnyitóünnepségén jártam. Csak ámultam és bámultam, mintha legalábbis a múlt század eleji időkbe, az 1910-es, 1920-as évek falusi miliójébe léptem volna vissza. A korabeli berendezésekkel, hatalmas, hosszában futó udvarral, gazdasági épületekkel, istállóval, kerek kúttal, csúrral rendelkező, szépen rendbetett kis parasztházban megelevenedett nagyszüleim, dédszüleim kora. Még a szénaillatot, sőt, hiszen ez is hozzátartozott a falusi létezéshez, a nekem egyáltalán nem

kellemetlen trágya párolgását is az orromban éreztem. Amint a háznál a jó házigazdák jó kedvvel, szívesen fogadtak, mindjárt megláttam, hogy a templommal átellenben, a főutcára éppen befordul egy felpántlikázott kétlovas hintó, rajta a cinkotai bíró és pirosposzsgás arcú gömbölyded felesége. A szüreti mulatságból tartottak errefelé. A bakon ülő kocsis a lovász és lovászfű kíséretében a porta elé hajtott, a rugósan ringó alkotmányról a nevezetes pár leszállt, hogy azután együtt vigadjon az udvaron sereglő vendégekkel, eszem-iszom, dínom-dánom, s táncra perdültek a csattogó csizmás legények, a sokráncos szoknyás perdülő-forduló leányok között. „Végre valami közösségi élet... ne haragudj, megnéztem szlovák szemmel... nagyon szép...”, hallottam valahonnan a hátam mögött a dicséző mondatföredékeket, s magam is kezdtem igen jó hangulatba kerülni.

Sokszor ellátogatok majd ide – határoztam el magamban –, ha másért nem, hát csak azért, hogy a Batthyány grófnő téglagyárából kikerült, régi, szép patinás, betűjeles díszteglákból kikövezett feljárón felkapasszak, és egy kis időre elücsörögjek a tornác padján, s hallgassam a csendet, vagy odabent a tisztaszobában Edítkével, kedves tanítónő ismerősömmel, a gyűjtemény egyik őrangyalával elbeszélgessek egy kicsit. (Ígéretemet be is váltottam, Edítke egy iskolai csoportnak tartott később előadást, utána jó darabig elidőztünk a konyhasarokban, egészen úgy, mintha otthon lettünk volna. „Mint egy nyaraló nem?” – nevtük el magunkat mindketten.) A kivitelező kített magáért, s a szervezők értő gondja, s a lelkes diákok, szülők keze munkája is minde-

A tájház elérhetősége: Cinkotai Tájház, 1164 Cinkota, Batthyány Ilona utca 16. Csoportok előzetes bejelentkezését, illetve az informálódni kívánókat az alábbi telefonszámokon várjuk: 06-30/691-6078 vagy 06-30/691-6092

nütt ott ékeskedett. Mosás, vasalás, fűnyírás, cipekedés, kertrendezés, minden, ami munka akadt, besegítettek... A házban gyönyörűek a bútorok, karnisok. Kovács Mihály szentmihályi bútorműves mester restaurálta őket. Nem mertem egyik darabhoz sem nyúlni, kinyitni, belekukucskálni, pedig lehetett volna, a mester látván bátortanságomat, végül szívélyesen kitérte előttem a „tükrös” ajtaját. Mondtam, milyen szép munkát végzett, s ő kihúzza magát a mesterek büszkeségével, rögvest mesélésbe kezdett, miként javígtatta, fényesítgette, festette, szűfőrtlenítette a kelengyés ládát, a padot, az asztalokat, a székeket, a teljes bútorzatot. Nem volt egyszerű feladat, minden tiszteletem érte. „Itt nincs egyetlen szeg sem, csak facsapolás, hónapokig tartott, míg elkészültem. Volt olyan darab, ami teljesen szétmállott, újra kellett korhűen gyártani.” A gyönyörű tisztaszoba teljesen elvarázsolt. A kék karnisokról némely szekrényen visszaköszönnek a pingált virágmotívumok. Igazi remekművek. A bútorok, a felszerelési tárgyak mindennapi használatra is jók, nem is beszélve a korhűségükről. A konyhaasztalon régi varrottas mintakönyv, mintha csak a gazdasszony egy pár percre szaladt volna ki mellőle a pitvarba. Tervezik, hogy az istállót állatokkal népesítik majd be. Csupor István a kíváncsi látogatót, mint jómagamat is, eképpen tájékoztatta: „Ez így vállalható, az eredeti hangulatot adja. Ennek a kis ládának itt a helye, olyan a mintája, mint a sparthertnek, nézzék, cipőkefe tárolódik benne...” A cinkotai falumúzeum kiemelkedő a többi tájház közül is.

Legyen itt most zárásul Mikó Magdolna, a Batthyány Ilona Általános Iskola jelenlegi igazgatónője megnyitóbeszédéből néhány szép gondolat: „Nagyon megilletődve állok itt ebben az ünnepélyes pillanatban, hiszen nekem adatott meg ez a lehetőség, hogy a tájház megnyitása alkalmából köszöntő és köszönő szavakat mondhatok. Közel ötven

éves közös álmunk válik most valóra, s a tisztesség úgy kívánja, hogy emlékezzünk a múltra, elődeinkre. A tájház története akkor kezdődött, amikor 1961-ben átadták az iskola mai főépületét. A gyűjtést az akkori igazgató úr, Gyarmati Imre irányításával, dr. Fejér Lajosné kezdeményezésére Dernovics Istvánné és Ilcsik Imréné pedagógus társaik szervezésében az akkori diákok (köztük van ma már jeles cinkotai személyiség is) váltották tettekre. [Kevés lenne itt tovább a hely a történelem és a tájház létrejöttében áldozatos munkát vállalók névének felsorolásához.] A Téesz megalakulása és a népviselet levetése után feleslegessé vált használati eszközök, népviseleti ruhaneműk, bútorok összegyűjtését jelentette ez. A gyűjtemény folyamatos gyarapodásával egyre nagyobb és nagyobb helyet igényelt. Így került az iskola pincéjébe, állandó kiállítás formájában 1965 körül. A hagyományörzés, a gyűjtés természetesen tovább folytatódott és folytatódik ma is. [A megnyitó napján is volt, aki pl. egy szép tálassal érkezett.] (...) A múlt és jelen után lássuk a jövőt. Kérem, álmódjanak velem egy picit. Ha lehunyom a szemem, látok gyerekcsoportokat, akik tanítás után vagy tanórán is, átjönnek ide és cinkotai motívumokat hímeznek, szlovák dalokat énekelnek, cinkotai süteményeket sütnek, recepteket gyűjtenek, nagymamáktól hagyományokat, fortélyokat tanulnak, miközben az unokák játszanak az udvaron egy korszerű játszótéren. Látok cinkotai lakodalmakat, családi és iskolai rendezvényeket, bálakat, cinkotai multságokat. Látok érdeklődőket a nyitvatartási időben, s bejelentett buszos csoportlátogatókat. Még egyszer köszönöm minden közreműködőnek, hogy létrehoztuk együtt a tájházat. Nekünk ez a világon a legszebb. Ez a mi gyerekünk, lehetünk elfoglaltak. Cinkota gazdagabb lett egy gyöngyszemmel, s mi mindannyian, akik tettünk ezért, kicsit halhatatlanná váltunk ezáltal.”

Borka Elly

Találkozásaim

Kerekes Tóth Erzsébet idén 80 esztendő

Talán a véletlenül múlt, de lehet, hogy rendelt ideje volt annak, hogy találkoztam ezzel a művel, kedves, idős asszonnyal. A világszerte ismert erdélyi énekesnő hosszú ideje Budapesten él, így többször meglátogattam lakásán, hogy elbeszélgesünk a régmúlt időkről vagy a jelen szörnyűségeiről, de inkább próbált örömeiről is. Mozgásszervi betegsége és szívpanaszai miatt már ritkán mozdul ki otthonról, de napra készen tájékozódik a népművészeti mozgalom eseményeiről, ismeri az előadókat, és nagy szeretettel tud beszélni azok egy-egy értékes produkciójáról. Persze markáns véleményt fogalmaz arról is, ami valami miatt nem tesz neki.

De ki is ő valójában? A jelenlegi Maros Művészegyüttes elődjének, az Állami Székely Népi Együttesnek volt az énekes szólistája. Hogy ez a közel 140 fős hivatásos népi együttes megalakulásától kezdve (1956) milyen gigantikus szerepet vállalt évtizedeken keresztül az erdélyi és külhoni magyarság identitásának megőrzésében, arról köteteket lehetne írni. Arról is, hogy milyen magálzatosokat, árulásokat, meghurcoltatásokat szenvedtek el egyes tagjai a kegyetlen időkben. Ne feledjük, hogy már a Magyar Autonóm Tartomány létezett, amikor az együttest létrehozták, amely fennállásáig (1968) jelentős védelmet biztosított a székelyföldi magyarságának, ám ezt a „virágkort” az egyre kegyetlenebbé váló, szélsőséges nacionalista Ceaușescu-diktatúra váltotta fel, amely viszont semmilyen eszköztől sem riadt vissza az erdélyi magyarság bomlasztásának, szétzilálásának érdekében. Erzsébet erről is nagyon tanulságos, szomorú történeteket mesélt, de inkább azokat az élményeit tartja fontosabbnak, amelyek összeköthetik a generációkat, amikből tanulhat a fiatalság.

„Attól valaki nem lesz nagyobb, ha az elődöket leszólja” – kezdte egyik alkalommal a beszélgetést. Szívemből szólt, mert rendre tapasztalhatjuk, hogy a mai ifjú titánokat – noha a hagyományt kutatják – nagyon ritkán érdekli, hogy mit hoztak létre elődeik. Átlépnek rajta, nem tartják mérvadóknak azokat az eredményeket, amelyek az ő eszmélésük előtt valósultak meg. „Avétos, korszerűtlen” – halljuk a felületes, lenéző véleményt, vagy jobb esetben „nem autentikus, ez feldolgozás”. Pedig érdemes korszakokat nem átugrani, mert sokat tanulhatunk belőlük. Erzsébet elmondja, hogy az együttes munkában a népi östehetségek mellett a kor legképzettebb muzsikusi, karmesterei, zeneszerzői, néprajzosi, jelmeztervezői vettek részt.

A falujárás nem csak az előadások keretében zajlott, hanem a művészek önszántukból járták az eldugott falvakat. Gyűjtöttek, ismerkedtek, barátkoztak. Rendszeresen vendégül láttak népzene- és néptáncutatókat, falusi adatközlőket. Kallós Zoltán például 1966-ban Moldvából a léspedi Jánó Annát vitte el közéjük, akit aztán Erzsébet látott vendégül napokig, persze titokban. Jó barátságot ápolt később is vele, mint ahogyan több széki nótafával is. Az első budapesti tánc háznak még a gondolata sem született meg, amikor ők már sűrűn látogatták a széki mulatságokat. Sokat tanultak a kalotaszegi, mezőszéki, székelyföldi falusi emberektől. Stílust, mentalitást, életformát, hitet, erőt, hűséget. Szerették és tisztelték őket. Persze az, hogy ezt a tudást végül milyen formában vitték fel a színpadra, még sok mindentől függött. Egyéni talentumtól, a művészeti vezetők koncepciójától, a közönség és a hivatalos politika elvárásaitól, de hosszan sorolhatnánk. Egy biztos: a forrással nagyon szoros volt a kapcsolatuk. Legalább olyan szoros, mint a hetvenes évek elején induló „nomád nemzedéké”. Erzsébet vágya, hogy egyszer ezt az izgalmas művészi folyamatot – őt idézem: „a

forrástól a színpadig tartó átváltozást” – részletesen kifejthesse valahol.

Tóth Erzsébet a maga idejében a legnépszerűbb és legsikeresebb előadók egyike volt úgy a kis székely falvakban, mint a rangos, nagy európai, távol-keleti vagy tengerentúli koncertteremben. Akkor még nem voltak sztárok, celebek meg végképp nem. Ahogy ő fogalmaz: „nem a csillogás volt a fontos, hanem a szolgálat”. És a szakmai alázat, meg a felkészültség – teszem én hozzá munkássága ismeretében. A Kolozsvári Színművészeti Főiskolán végzett, majd a Székely Színház tagja lett. Így nem csoda, hogy a népdaléneklés mellett később opera és népi daljáték szerepeket is gyakran énekelt, a korabeli kritikák szerint lenyűgöző színművész teljesítményt produkálva. Külön engedéllyel rendszeresen előadta Kodály és Lajtha László énekes-zongorás darabjait, a Marosvásárhelyi Rádió pedig felénekelte Bartók Béla több népdalfeldolgozását is. Bátran ajánlhatom minden zenedében és énekes képzsében tananyagként ezt a huszonnégy felvételt. A rádió archívumában őrzött népzenei felvételeiből „Megrakják a tüzet” és „Kicsi madár, jaj de fenn szállsz” címmel jelent meg egy válogatás, a legendás Széllyes Sándorral közösen rögzített népdalkettőseik pedig „Csillagok, csillagok” címmel láttak CD-n napvilágot. Ezen kívül még a Magyar Rádió felvételeiből szerkesztett „Gyere ki te gyöngyvirág...” című kazetta őrzi a hangját. Munkásságát 2000-ben a Magyar Kultúra Lovagja címmel, 2007-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével ismerték el, 2004 júniusában pedig Marosvásárhely díszpolgárává avatták.

Kerekes Tóth Erzsébet, ahogyan barátai és tisztelői becézték, Bözse, rengeteget tudna mesélni Erdély utóbbi fél évszázados kultúrtörténetéről. Hiszen közeli ismerőse volt számos olyan művész, aki meghatározó személyisége volt a kornak. Néhányat megemlítenék. Későbbi barátja, Sárosi Bálint népzeneutató, akinek Erzsébet sokat köszönhet, 1958-ban mutatta be Kodály Zoltánnak. Tamási Áron javaslatára vette fel például férje nevét. „Hát mért nem használod te ennek a szép nyalka székely embernek a nevét is lányom?” – hangzott valahogy így a kérdés. Aztán onnantól kezdve használta. Sütő András egyszer így írt róla: „Emberi létünk rég elveszítettnek hitt régióiban hordoznak meg bennünket Tóth Erzsébet dala: a mi dalaink.” Domokos Pál Péter első találkozásuk alkalmával, 1958-ban így ajánlotta neki a Csángó népzene első kötetét: „Erzsébetem! Szeressed nagyon, mindennél jobban a népdalt... és azok között első helyen a halálraítélt, de kétségtelenül legrégebbi, csángómagyar nép énekeit.”

Sajnos, nagyon sok tehetséges, művelt magyar hagyta el a múlt században Erdélyt. Kirajzottak a világ három égtája felé Skandináviától Ausztráliáig, Amerikától Új-Zélandig. Színészek, muzsikuskok, költők, orvosok. Ők férjével már szívesen hazaköltöznének, de betegségük miatt fiuk segítségére szorulnak, aki viszont kitűnő orvos létére nem kaphat Romániában munkát. Hatalmas tudás és rengeteg emlék birtokában, szerényen élnek egy fővárosi „blokkban”, ahogyan azt otthon mondanák. Lányuk Burgenlandban neveli a két unokát, akik szerencsére kifogástalanul beszélnek magyarul. Csak ünnepeken látják egymást, ahhoz túl nagy a távolság, hogy gyakran együtt legyen a család.

Erzsébet soha nem panaszkodik, de néha érződik hangján a keserűség. Nyolcvanadik születésnapján szívből köszöntöm és kívánom neki, hogy éltesse az Isten, gyógyuljon meg mielőbb, és megígérem: nem felejtjük el.

Kiss Ferenc

1.

2.

3.

4.

5.

6.

1. 1981-ben

*2. Egy tévéfelvételen Széllyes Sándorral
Jobbágytelkén*

*3. 2004. június 23-án Díszpolgárrá
avatják Marosvásárhelyen*

*4. Nem új találmány a vonósbanda!
(1986.)*

*5. Kallós Zoltánnal a széki templom előtt,
1971-ben*

*6. A lézpedi János Annát 1966-ban
ismerte meg*

EPLÉNYI ANNA – KARDEVÁN LAPIS GERGELY „TÁJKÖLTÉSZET: KALOTASZEGI ELÉGIA”

IRODALMI KERT MAGYARVALKÓN – II.

AZ IRODALMI KERT GONDOLATA

A magyarvalkói pavilon állapota leromlott, ácsszerkezete dűledezik, lépcsői korhadnak, ablakai szelelnak, a szű elrágta. A pavilon felújításának gondolata együtt érlelődött bennünk Jékely költeményeivel és a Medárdus üzenetével, míg nem a kert, a táj és a költemények az irodalmi kert gondolatában váltak eggyé. A Pavilon jelenlegi tulajdonosa a Magyarvalkói Református Gyülekezet, melynek lelkésze Lukács Ferenc. Baráti kapcsolatunk 5-6 évre nyúlik vissza. 2004-ben többnapos szilveszteri multságot szerveztünk a faluban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem diákjai és a Kertész Táncgyulek segítségével. A kapcsolat tovább épült, és azóta a Piliscsabai Református Gyülekezet is testvérkapcsolatokat ápol a faluval. Saját forrásainkból, gyülekezeti segítségekkel, valamint NKA-s támogatással 2009-ben szeretnénk befejezni a pavilon felújítását, hiszen az épület teljes szerkezeti újjáépítésére van szükség. Egy nemzetközi „tájesztétikai” témával foglalkozó csereutat is tervezünk a helyszínre a nyár folyamán. Szeretnénk elmélyíteni kapcsolatunkat a Jékely-örökséget ápoló családtagokkal, és a Nagy Jenő által említett pomológiai [gyümölcsismeret-tani] napló alapján egy részletes fajta- és állapotfelmérést is elvégezni Szani Zsolttal. Miután mára Magyarvalkó zárandokhelyé, szellemi célponttá vált, a kert elsősorban a távolabbról érkezők számára épül és a helyi faluközösség minden bizonnyal csak később, rajtuk keresztül tudja e tájzsemléletet esztétikai oldalról megközelíteni. Addig is a falu közösségének kell az ötletet és a mögötte rejlő gondolatokat közérthető módon bemutatni, hogy a jövőben magukénak érezhessék a kertet. Mindazonáltal, mint a kert hagyományos funkciójában használóit, az előkészítő munkarészekbe (a templomkert faállományának és sírkertjének felmérésébe, a kerthasználati kérdésekbe) őket is be kell vonni.

Célunk a táj szellemének és költői megjelenítéseinek (látványbeli, nyelvi és zenei élmények) ötvözése, amely a lélek, a felszabadult gondolatok és álmok számára kell épüdjön. A látogató-befogadó számára nemcsak a ráismerés élményét, a tájba íródott verssorok és jelentések megértését szeretné nyújtani, de annak fölismerését, hogy szemlélődve, olvasva, ritmikus sorokat dúdolva maga is a (belső) táj továbbalkotójává válik. Ezáltal a kert látogatójának is az új, a belső lelki megismerés élményét adja, ahogy ez Jékelyvel is történt '33 nyarán. Egyszerre közvetíti a múlt üzenetét és a természet, a táj megélésének lehetőségét. Csak a lélek számára épített kert tud új gondolatokat szülni, a hely spiritualitására építve olyan élményforrást létrehozni, amely az életet erősíti, a szellemet szilárdítja, őrzi a hagyományt és továbbviszi.

Jékely alkotásainak bemutatása nem történhet csupán a hagyományos emlékszoba-múzeum keretén belül, mikor az ablak nyitva áll a Vlegyásza ormára, és a Malató akasztófadombjára is. Ott a kosbor, az almafa, a mályva! Így táj és költészet teljessége együtt mutatható be úgy, hogy a vendég olvasással, mozgással, intenzív érzékszervi élményszerzéssel, írással és rajzolással belsővé téve saját tájélményeit és gondolatait viheti haza, miközben Valkó múltjának lapjait is megismeri.

A kert koncepcióterve a képmellékletben látható. A pavilon felújítása és a kert felmérése után kerülhet sor a kert kialakítására. A templomhoz vezető útról leágazó ösvény mellett a valkói múlt alakjainak gondolatait kívánjuk megidézni, majd elérkezünk a pavilont körülvevő kettősösen csavart sövénykerítésig, ahol egy kis kapun átlépve az édenkert egyik belső hortus conclusus-ába kerülünk. A pavilon előtt „nehéz-illatú” mályvás, kosboros virágágy. A kert ülőalkalmatosságai három táj irányát, három tájkép karakterét jelölik meg: az almafák alatti köralakú középkori fonott sövény-

Képkollázs Jékely valkói pillanataiból (Péterfy Sarolt tulajdona)

Az irodalmi kert koncepcióterve: 1 – Múltat idéző alakok; 2 – A csiga-kerítőfal bejárata; 3 – Templomfigyelő kerek fűzpadok; 4 – „Élet: álom” kőágy; 5 – A Sulyom és a Malató felé néző nyugágy-padok; 6 – „A Matrikula vallomásának” kopjafái; 7 – Almafaasztal; 8 – Tájképrajzoló palatábla; 9 – Kékszárnyú égi tájhinta; 10 – A „Kalotaszegi Elégia” című versre szerkesztett zárandoklat-útvonal a Tunyára (rajz: Eplényi Anna, 2008.)

padok a templom felé néznek, a pavilon déli oldalán pedig a Sulyom és a Malató felé tekintenek. Ezek az olvasó-tájbeteintő pontok alkalmasak a már említett tájszemléletek befogadására.

A pavilon mögött a szűk szobák szabadtéri kiteresítéseként egy nagy, faragott asztal áll egy ernyőként védő almafa alatt: egy almafaasztal. Az asztal feladata a család-, barátság- és közösségépítés az elmélkedés és a beszélgetés által. Így mellette helyet kaphat pad és egy kisebb nyárikonyha. A kerten belül még két alkotás idézi meg Jékely sorait: egy puszpángbokor közé rejtett kőágy, melyen „Az élet álom – az álom élet” felirat csak belefeküdve olvasható. A másik egy kopjafa-átirat, melynek deszkapallóin a valkói Matrikula sorraiból olvashatók megidézett sorsok, Jékely álom-életének

hősei. „Mint annyi más falusi temetőben, a magyarvalkóiban is nyomtalanul elkorhadnak egy emberöltő alatt a kopjafák. De mégsem fogynak el! Újak teremnek a kidőlték helyébe, mint szülők helyébe a gyermekek. A falu él lenn a völgyben, s itt fenn, a hegyoldalon csakúgy él a temetője.” (Jékely, A matrikula vallomása) A kertből a Tunya felé kilépve egy elégia-kálvária vezet bennünket a Tunya fenyőrengetén keresztül a 800 méter magas kilátóig, ahol a Kalotaszegi elégia című vers strófáit olvashatjuk. Az érzékszerveinkkel történő élményszerzést segítő pedig egy tájkép-rajzoló palatábla áll a kert legmagasabb pontján, és egy táj-hinta az erdő magas fenyőfái között, ahonnan, mint „Muzsikáló, kékszárnyú égi hinták” emelkedünk „... haranghintán ... a szörnyű Föld elől szelíd égbe.” (Jékely, Harangok)

„Húzzad, Muzikás!”

A IV. Kárpát-medencei Vőfélytalálkozó Földesen

*„Jó estét uraim, ide hallgassatok,
Kedves asszonyaim, ide vigyázzatok.
Éfiak és leányok, ti se csacsogjatok,
Rövid beszédemnek figyelmet adjatok,
Hogy szóljak csak hármat a szent házasságról...”*

*„Már nincs hátra egyéb, csak kapuk nyiljatok,
Puskák ropogjatok, muzsikák szóljatok!”*

*„Ti sok szép vendégeim, mindig maradjatok,
Cifra multságba mindig mulassatok!
Mindnyájan, kik itten mellettem maradtok,
Minden közönségek, minden atyafiak,
Velem egyetembe mind azt kiáltátok:*

*Boldogul éljenek, szülők és magzatok!
Víg örömet adjon nektek a jó Isten!*

Húzzad, Muzikás!”

Részletek Duma-István András
Csángó mitológia (Zelogor Kiadó, 2007)
című kötetéből.

Negyedik alkalommal rendezték meg Földesen a Kárpát-medencei Vőfélytalálkozót, ahol több mint 120 vőfély idézte fel a magyarság lakodalmi szokásainak emlékeit. Az eseményen – amelyre 2008. november 29-én került sor a Karácsony Sándor Általános Művelődési Központban –, a hagyományos formák mellett a vőfélymesterség átalakuló szerepére, a szokások változására is láthattunk számos példát. A már jól bevált programok mellett a szervezőknek arra is van gondjuk, hogy minden alkalommal legyenek olyan kiemelt események, amelyek színesítik, egyedivé teszik az egyes találkozót.

A mostani program egy olyan kiállítással nyílt meg, amelyen hagyományos és ma is viselhető lakodalmi öltözékeket mutattak be. Ehhez kapcsolódott a kézműves bemutató és vásár. A meghívott mesterek között akadt női és férfi viseletkészítő, gyöngyfűző is, akik szintén szakmai zsűri által minősített darabokat mutattak be, illetve árusítottak. Emellett ötvös, kovács, fafaragó, kádár, pipakészítő, fazekas, gyertyaöntő, hímző, grillázs- és mézeskalács-készítő, s bőrműves mesterek is részt vettek az alkalmi vásáron. Az érdeklődő gyermekek pedig játszóház keretében ki is próbálhatták, hogy miként készül a mézeskalács, a grillázs, az agyagedény, a vesszőkosár. A már elmaradhatatlan földesi disznótor egész napos keretét adta a találkozónak, de természetesen az érdeklődés középpontjában a vőfélyek voltak.

A vőfélyek pénteki bemutatkozását szakértők – Béres Zsuzsa, Boros Károly, Péter Imre és dr. Sándor Ildikó – is megtekintették. Segítségükkel történt a szombati program végleges összeállítása. A szervezők már az elmúlt alkalommal is arra törekedtek, hogy a bemutatókat arányosan illesszék be az egész napos találkozó programjába. Minden alkalommal vannak olyan vidékek, melyek kiemelt meghívottjai a találkozónak. Az egyik ilyen volt ezen alkalommal a moldvai Magyarfaluból érkezett csoport. A vőfély tisztét Duma-István András töltötte be, de a csoporttal érkezett Petrás Katalin kiváló énekes Bogdánfalváról, aki Magyarországon már jól ismert hangfelvételekről és személyesen is. Petrás Katalin az esti gálaműsort egy menyasszony-búcsúztató lakodalmi énekkel tette

emlékezetessé. A moldvai szokások bemutatóján a debreceni Forgórozsa Táncegyüttes működött közre.

A másik két vendégcsoport a Balánbányáról érkezett Ördögboroda Táncegyüttes és a gyimesközéploki Gyimesi Vadvirágok gyermek és ifjúsági csoport volt. Gyimesi és felcsíki lakodalmi szokásokat mutattak be, de izes táncukkal a szabad mulatságon is kitűntek. A tematikus műsorokban a már ismert szokások mellett sok újdonságot is láthatott a közönség. Volt „Boros óra”, melynek keretében erdőbényei borokat izlelhetett a nagyérdemű Hotyik Attila borász kalauzolásával. Egy-egy fajta nedű bemutatását a vőfélyek borköszöntői fűszerezték. Színesítette a műsort a erdőbényei bodnárak hagyományörző tánc, valamint a nyíregyházi Boróka Énekegyüttes bordal-összeállítása.

A dramatikus lakodalmi szokások összeállításban – a már ismeretesebb játékok mellett, mint a huszárjáték, ál-esküvő, kecske-alakoskodás – újdonságként jelent meg a somogyi halál-alakoskodás, valamint a gyergyói kocsis-alakoskodás. Szép zárása volt a dramatikus műsornak az Ipoly menti menyasszony-búcsúztató a Boróka előadásában.

A „Vőfélyek táncai” műsorrészt egy zenész-paródia vezette be. A vasalódeszka „szintetizátor”-ral előadott műsorszám egyben remek kritika is volt a mai „zenész” állapotokról. Utána következtek a vőfélyek igazi táncai: Nagycsedről Tóth István, Füzesről Lapohos András, Kalotaszegről Pitti bácsi [Jaskó István, Györgyfalva] mutatta be, hogyan járja egy igazi vőfély.

A gálaműsor a már jól ismert vőfélyek közös felvonulásával és éneklésével zárult. A műsorok zenei kíséretét a Bürkös és a Szeredás zenekarok szolgáltatták.

A gálaműsort a Magyar Tekerőzenekar koncertje követte. A hivatalos műsorok után pedig – bár kicsit későn – megkezdődött a hagyományos András-napi bál, melyet szintén a Tekerőzenekar táncrendjével nyitottak meg. Aztán a csárda előtt folytatódott a multság, melyhez a szilágysági Birtalan József és zenekara húzta-fújta a talpalávalót.

A színes lakodalmi szokások bemutatása mellett hagyományos kísérő programként filmvetítés zajlott, valamint néprajzi előadás, melyet dr. Sándor Ildikó etnográfus tartott. Szintén elmaradhatatlan a korábbi találkozók anyagából rendezett fotókiállítás. Lázár Zsolt fotói mellett Földes és a környező települések lakodalmi témájú archív anyagából válogatott képeket tekinthettek meg az érdeklődők.

Hagyományteremtő szándékkal a vőfélyek és a meghívott vendégek a Földes központjában lévő parkban ünnepélyes keretében fákat ültettek, mellyel a találkozónak akartak méltó emléket állítani. A „Vőfélyek Erdejé” remélhetően még sok éven át gyarapszik majd évről-évre.

Akinek az érdeklődését felkeltette a Vőfélytalálkozó, készülhet az idei programra, mely a tervek szerint 2009. november 28-án lesz Földesen.

De az idei Táncszínház-találkozón is láthatnak rövid ízelítőt a földesi hangulatból. Gyönyörű Zsigmond vezetésével többek között bemutatkozik a vőfélyek közül Bajzath Sándor (Felsőtárkány), Blága Károly „Kicsi Kóta” (Gyimesközéplak), Dávid János (Dunapataj), Lapohos István és Lapohos Zsigmond (Ördögösfüzes), Szilágyi Ferenc (Szilágysámsón), a Gyimesközéplaki Hagyományörző csoport. Közreműködik a Bürkös és a Szeredás együttes.

Juhász Erika

Örögösfüzesi vőfélyek: Lapohos István és Zsigmond

IV. KÁRPÁT-MEDENCEI VŐFÉLYTALÁLKOZÓ – FOTÓ: LÁZÁR ZSOLT

Ládás József (Egyházaskozár) Gyönyörű Zsigmond (Sáránd) és Kovács Dénes (Kézdialmás)

Petrás Katalin (Bogdánfalva)

IV. KÁRPÁT-MEDENCEI VÖFÉLYTALÁLKOZÓ

Moldvai kislányok mint násznép

Blága Károly „Kicsi Kóta” (Gyimesközéplok)

FOTÓ: LÁZÁR ZSOLT

Borbély László kabai vőfély

Gyimesi zenészek

IV. KÁRPÁT-MEDENCEI VÖFÉLYTALÁLKOZÓ – FOTÓ: LÁZÁR ZSOLT

Szilágynagyfalui zenekar

XV. Bakony Néptáncfesztivál

„A hagyományokhoz hűen!”

2009. november 6–8., Ajka

Ajka Város Önkormányzata és az Ajka-Padragkút Néptánc Egyesület az Országos Néptánc Baráti Kör Egyesület együttműködésével 2009. november 6-7-8-án, Ajkán megrendezi a XV. Bakony Néptáncfesztivált. A tiszta forrásban mindig öröm megmártózni. Mindennek ez az alapja és időről időre minden ide érkezik vissza feltöltődni, erőt meríteni ahhoz, hogy megkezdett útját folytatni tudja. A megfoghatatlan őserő, mely vonz minket a forráshoz, ott rejlik a táncosok, hagyományörzők minden mozdulatában. A fesztivál nem új utakat keres, hanem az apáinktól örökölt utat járja tovább. Ennek szellemében a fesztivál vendégei lesznek felcsíki, gyimesi, vajdaszentiványi hagyományörző táncosok és a magyarpalatkai banda Erdélyből.

A fesztivál kiírása: indulni kizárólag felnőtt együtteseknek, autentikus koreográfiával lehet, maximum 15 perces szerkesztett vagy különálló koreográfiákból álló műsorral, amelynek legalább fele új, országos fesztiválon vagy bemutatón még elő nem adott mű. A fesztiválon a résztvevő együttesek térítésmentes ellátást (szállást, étkezést) kapnak (maximum 20 fő közreműködő részére). Ezt meghaladó létszám esetén, szállás és étkezés előzetes rendelés alapján – külön díjazás ellenében – biztosítható. A fesztiválra, illetve a fesztiválról, történő utazásról az együtteseknek maguknak kell gondoskodniuk. A fesztivál összdíjazása: egymillió forint (ebből együttes fesztiváldíj: 300.000 Ft, koreográfusi fődíj 100.000 Ft.) A fesztivál nevezési díja: 30.000 Ft. A fesztivál, a házigazda Ajka-Padragkút Néptáncgyűttesen kívül, 11 táncgyűttest tud fogadni, ezért előzetes együttes regisztráció szükséges legkésőbb 2009. május 31-ig.

További részletek, regisztrációs lap:

www.nagylaszlovmk.hu vagy www.onbk.fw.hu

Információ:

Kádár Ignác 30-5295501, Kocsán László 30-4332870

*

Az Ajka-Padragkút Néptánc Egyesület rövid története

Az egyesület 2002-ben alakult újjá Szabó Csaba és Bábits Valéria kezdeményezésére. A táncgyűttes vezetésére Kádár Ignácot kérték fel, aki a Budapest táncgyűttes szólistája volt, és számtalan szakmai elismeréssel büszkélkedhet: a Népművészet Ifjú Mestere, Örökös Arany-sarkantyús táncos, kétszeres Fülöp Viktor ösztöndíjas, a Nemzetközi Legényesverseny 2. és 1. helyezetteje, 2-szeres Vásárhelyi László Vándordíjas, 2007 Legjobb Férfitáncosa Díjas. A művészeti munkához 2005-ben Nagypál Anett (a Honvéd Táncszínház volt szólistája) csatlakozott, mint a női tánckar vezetője.

Az együttes számtalan külföldi és belföldi vendég szereplésen van túl, amelyeken nagy sikert aratott. A csapat a megalakulása óta előadást tartott Finnországban, Bulgáriában, Erdélyben és Törökországban. 2008-ban több szakmai elismerést is magáénak tudhat: a Zalai kamarafesztiválon Kádár Ignác koreográfiájával a férfi tánckar 3. helyezést ért el, és az együttes szólistája Ramasz László 2007-ben megnyerte első arany-sarkantyúját a Békéscsabai Szólótáncfesztiválon valamint 3. helyezést a Nemzetközi Legényesversenyen.

Az egyesület fontos feladatának tartja, hogy jelen legyen Ajka város és kistérsége, valamint az ország kulturális rendezvényein, nem csak ápolva, hanem népszerűsítve is ezzel a magyar néptánc kultúrát. 2009-ben Ajka város 50 éves évfordulóját ünnepli. Az ünnep része lesz a novemberben megrendezésre kerülő XV. Bakony Néptáncfesztivál, melynek egyesületünk a főszerzője.

NEMZETI TÁNC SZÍNHÁZ – SZÍNHÁZTEREM

2009. április 4. szombat, 15.00 és 19.00 óra

május 16. szombat, 15.00 és 19.00 óra

Ezeregyév • ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

április 5. vasárnap, 15.00 és 19.00 óra

május 3. vasárnap, 15.00 és 19.00 óra,

május 24. vasárnap, 19.00 óra, 31. vasárnap, 19.00 óra

Nagyidai cigányok • ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

április 8. szerda, 19.00 óra,

április 23. csütörtök, 19.00 óra, TÁNCFÓRUM 2009

május 6. szerda, 19.00 óra, 18. hétfő, 19.00 óra,

május 30. szombat, 19.00 óra

Szeget szeggel – ReneDance két felvonásban

ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

április 10. péntek, 19.00 óra

Fénylik titka keresztfának – Passiójelenetek • Honvéd Táncszínház

április 16. csütörtök, 19.00 óra, TÁNCFÓRUM 2009

Pannóniától az Adriai-tengerig – horvát népdalok és néptáncok

LADO – Horvát Nemzeti Néptáncgyűttes

április 18. szombat, 19.00 óra, TÁNCFÓRUM 2009, TÁNCFÓRUM BÉRLET I.

május 9. szombat, 19.00 óra, MOLNÁR ISTVÁN BÉRLET (4)

A táncmester • Honvéd Táncszínház

április 24. péntek, 10.30 óra, TÁNCFÓRUM 2009

Zene-Bona, Szana-Szét (gyermekelőadás) • Honvéd Táncszínház

április 25. szombat, 19.00 óra, TÁNCFÓRUM 2009

Mezőség – Élő Martin Archivum V. • Honvéd Táncszínház

(az előadást követően táncház)

április 26. vasárnap, 10.30 óra, TÁNCFÓRUM 2009

Csipkerózsika (gyermekelőadás) • Honvéd Táncszínház

május 5. kedd, 10.30 és 15.00 óra

Hetet egy csapásra (gyermekelőadás)

Dunaiújvárosi Bartók Táncszínház

május 10. vasárnap, 10.30 óra NAPSUGÁR BÉRLET (4),

május 19. kedd, 10.30 és 15.00 óra

Tündérmese (gyermekelőadás) • Honvéd Táncszínház

május 22. péntek, 19.00 óra

A 60 éves Honvéd Együttes Táncszínházának jubileumi estje
Honvéd Táncszínház

NEMZETI TÁNC SZÍNHÁZ – REFEKTÓRIUM

április 21. kedd, 19.30 óra TÁNCFÓRUM 2009

május 19. kedd, 19.30 óra

JÁTÉK? – BEMUTATÓ • Vári Bertalan

MŰVÉSZETEK PALOTÁJA – FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

április 19. vasárnap, 19.00 óra TÁNCFÓRUM 2009

Naplegenda • Magyar Állami Népi Együttes

április 23. csütörtök, 19.00 óra TÁNCFÓRUM 2009

ÖRÖKKÖN-ÖRÖKKÉ – BEMUTATÓ • Duna Művészegyüttes

május 12. kedd, 13. szerda, 15.00 és 19.00 óra

Egri csillagok • Honvéd Táncszínház

www.nemzetitanctanzinhaz.hu

Anna, örök hűségben

Budapesten élő tanítónő leánya a legszűkebb baráti körömbé tartozik. Marika gyakran kezdi így a mondatait: „Az én édesanyám...” Még nem is találkoztunk, máris nagyon tiszteltem a távol, Brassó mellett élő asszonyt. Most, hogy itt ülünk a lakásomban, az asztalkám két oldalán, nem tudom levenni a szemem sok szenvedést tükröző, szép arcáról. Mindenről megfélelmedezve – egy ideig a magnetofon bekapcsolásáról is! – hallgatom ízes, barcasági tájszólását. Megrendítő elbeszéléséből kirajzolódik előttem egy huszadik századi erdélyi asszonysors, melynek középpontjában ma is, holta után is szeretett férje áll.

„Brassótól tizennyolc kilométerre, Barcaújfaluban születtem, a Tanórokban, a Szűnyogszéki utcában, 1935-ben. Édesapámat Lukács Simonnak, édesanyámat Fazakas Annának hívták. Négyen voltunk testvérek. Nem voltunk valami gazdagok, hét hektár földünk volt. Nyáron a földdel dolgoztunk, télen fazekassággal foglalkoztunk. Édesapám korongozott, édesanyám meg mi, gyermekek, írókával megírtuk szépen a fazakakat, a csiprocskákat, s aztán kiégettük. Én es készítettem gyermekeknek való sípocskákat, játékcocskákat is. Kóboros szekérrel jártunk árulni a szomszéd falukba, Sárkányba, Bránba (Töröcsvár), egészen Szebenig is elmentünk. Édesapám sok szép mesét tudott, sokat mesélt nekünk. A mi falunkban többségében magyar ajkú, evangélikus lelkek laktak. Volt néhány román és cigány család es.

A gyermekkorom nem volt valami szerencsés. A háborús esztendőkre esett. Édesapámat többször elvitték koncentrárra, munkaszolgálatra. Édesanyám kínlódott a négy gyermekvel a földeken. Mi lejárák gyérítettünk, kapáltunk, a bátyáim kaszáltak. Ők bizony nem nagyon akartak szót fogadni édesanyánknak. Az iskolát elvitték a falunkból Hóltövénybe, ahová száz meg román gyerekek jártak. Ezért csak öt osztályt végeztem. Később, amikor az én leányaim tanultak, én is befejeztem a nyolc osztályt.

Az uramval, Antal Bálintval, úgy kerültünk össze, hogy én nap számba jártam nállik. Az anyja özvegyasszan volt. Az uram oda volt Magyarországon. Na, mikor hazajött, megismerkedtünk, megszerettük egyik a mást. Bálint egy este megfogta a kezemet, hazakérésért, s megmondta édesapáméknak, hogy összeházasodunk. Édesanyám haragudott, hogy miért nem szóltam előbb, hogy készülhetek volna a kézfőgóra. Nem volt semmi készülődés, nem lehetett semmit kapni, nem volt ruha, nem volt cipő, háború után voltunk. Az esküvői ebédünk »pityókatokány« [krumplipaprikás] volt. 1953. január 9-én mentem férjhez, és odaköltöztem az uramékhoz. Ma es ebben a házban lakunk. Az anyósomat erőst szerettem, ő es ingemet, jó asszon vót, de még abban az esztendőben meg is hótt, hogy odakerültem hozzuk.

Az uram akkor ment ki Magyarországra, mikor megtörtént az első bécsi döntés. Dél-Erdélyt Romániához csatolták. A határt a mi falunktól harminc kilométerre húzták meg. Az emberek erőst megszorodtak, hogy mi miért maradtunk itt, és miért nem tarthatunk mi is Magyarországhoz. Nagy dologidő volt, de senki nem dolgozott a földeken. A mi falunkból – erre világosan emlékszem – százötven fiatal legény ment ki egyszerre Magyarországra. A faluban nem maradt, lehet két legény se.

Az uram a barátaival, Balog Jenővel, Fazakas Jánosval, Petrovics Istánval először Budapestre ment. Látták, hogy bombázták a várost az angolszászok. Majd Győr környékén, Rajkán, Keszthelyen, Gyenesdiáson dolgoztak. Ezekről a helyekről sokat beszélt Bálint. Nagyon-nagyon szerette az ottani életet. Örökké emlegette, hogy hogyan művelték ott a földeket, milyen szépen, jól gazdálkodtak a Festetics birtokon. Ott voltak a Festetics-kastélyban, amikor jöttek az oroszok. Az én uram nagyon szerette a földet, szeretett tanulni, olvasni, ahol járt, mindent jól megfigyelt. Meg is becsülték

Szüleimmel és testvéreimmel, 1948-ban. [Jobbról a 3. Lukács Anna]

ezért. Gyenesdiásra, népfőiskolára is elküldték, még ma is megvan az oklevele, amit ott adtak neki.

A háború végén besorozták az uramat s a barátait a tartalékhadseregbe, a harcokban nem vettek részt. Amerikai fogságba estek, Hannover környékén voltak egy ideig egy hatalmas lágerban. A láger egy kőszénbányában volt. Kettőjüknek egy bála szalmát adtak, azon feküdtek. Emlékszem, hogy beszélt arról is, hogy milyen szép a reimsi katedrális. Na, vége lett a háborúnak, visszajöttek Magyarországra. Akkoriban kezdtek kitelepíteni a magyarországi németeket. Az én uramnak felajánlottak nem tudom mennyi földet, meg egy sváb házat valahol. Az emberem elgondolkodott:

– Egy vadidegennek az életjibe miért ülnék bé, amikor nekem otthon van házam? Ott kénlódik édesanyám két kicsi gyermekvel, mert nincsen férfi a háznál! Így valahogy őt a lelkiismeret hazahajtottta, hazajött Újfaluba. Hamarosan összekerültünk. Nekifogtunk dolgozni. Tíz hektár földünk volt, jól haladtunk, de osztán hamarosan beütött a baj.

Béhajtottak benünköt es orosz mintára a karámba. Előbbször egy »társulást« alakítottak. Bálint, ugye jó gazda volt, s ügyes ember, őt választották meg vezetőnek. Hamarosan kezdtek szervezni a kollektívot, az uram nem akart béállani. Ugye, a társulásban még mindenki tudta, hogy melyik az ő földje, mi az övé, a kollektívba már mindent oda kellett adni. Az egyik ember, aki szervező volt, figyelmeztette az uramat, hogy ne ellenkezzék, mert nagy bajba kerülhet, a kákán es csomót fognak találni. Mit tehattunk? Az uram béállott. Bé kellett adni az összes gazdasági felszerelést, szekeret, lovat, vetőmagot, bévetett földet, mindent. Mégis reánk szakadt a baj.

Egy estefelé az irodából odaküldtek hozzánk egy asszonyt – Máris néninek hívták –, hogy Bálint menjen le a kollektívba, mert keresik. Mondom:

– Nincs itthon még, az erdőben van. Miért hívják?

– Nem tudom!

Pedig tudta az asszon, hogy miért keresik, mert nagy párttagné volt. Hazajő az uram az erdőből, nyitom a kaput, hát, Istenem,

Anyósom 16 évesen.

akkor már a rendőrségről a fő-fő ember ott volt, s azt mondja Bálintnak:

– Az ostort adja oda a feleséginek!

Azt se hagyta, hogy az uram behajtsa a lovat, az ostort kivette a kezéből, s elvitte.

Höltövénybe gyalog kísérte az emberemet. Míg odaértek a rendőrségre, még tízen melléje szegődtek. Itt es eléállott egy a sánctól, ott es, ezek mind párttagok voltak, ügyeltek, hogy az uram ne-hogy megszökjön. A rendőrségen, elvették tőle a bicskát, a pénzét, másnap azt nekem elküldték. Az uramat elvitték Brassóba az ávos nyavalyába, a szekuritátéra. Ott kénozták jobbra-balra, megverték, megverték bizony! Sokszor magyarázta szegény, hogyha nem tetszett valami az öröknek, botokkal olyant vágta rájuk, ha fiatal volt, ha öreg az ember, hogy összeroskadt. Rettenetes volt! A fiatalok, bár még egyet szöktek, ha látták, hogy ott állnak a botokkal, de az öregek nem tudtak elszökni.

Szamosújváron a kilencvenkilencedik szobába volt bészárva. Ennek a szobának azt mondták, hogy »extermináre«, a végzetes szoba, az utolsó. Százharmincan voltak egy helyiségben. Három csőbör volt, hogy abba vizeljenek, az a három csőbör minden éjjel megtölt. Reggel aztán azt a válladon az emeletről hordjad le! Ott papok, ott mérnökök, ott századosok, mind azok a nagy, tanult emberek szenvedtek, akik szállkák voltak a hatalom szemében. Csak hárman voltak földművesek.

Amikor Bálintot elvitték, én még akkor este két tehenet, s a lovat elvittem a háztól ismerősökhöz, hogy ne tudják lefoglalni. Másnap nagy házkutatást rendeztek nálunk. Szerencsére, nem

Apósom, id. Antal Bálint, 1916-ban.

kaptak semmi olyant, amiből baj lett volna. Az uramnak volt egy könyve Oroszország történetéről. Ha azt megkapták volna, lehet, főbe es lőtték volna. Lefoglalták a bútort, a ruhákat, az uramnak a csizmáját es! Az volt a szerencsénk, hogy a házunk nem volt még a nevünkre írva, még anyósom nevin volt, mert még azt is elvették volna! Mielőtt mindent elszállítottak volna, vevőket állítottam, s kifizettem, mintha azok az emberek vették volna meg, mert egyébként semmink se maradt volna.

A férjemet megvádolták. Úgy írták, hogy »kontra ordináre«, hogy ellenséges volt a hatóságokkal. Ellenezte a kollektív megalakítását. Azért vitték el, az egész játék arra ment ki, hogy a népet megfélemlítsék, megcsinálják a kollektívet. Meg is csinálták. Hét esztendőre ítélték el az uramat. Nem emlékszem már pontosan, hogy hány hónapig volt Brassóban, vizsgálati fogságban, onnan Feketehalomra vitték, majd átkerült Szamosújvárra. Sokszor

beszélte az uram, hogy a legnehezebb volt a Duna-Deltában. Ott sokan elpusztultak vérhasban vagy tüdőbajban. Állandóan hasmenésük volt, mert itták a fertőzött talajvizet. Ott a Deltában magasan van a talajvíz. Egyik gödörbe végezték a dolgukat, s néhány méterre volt a másik gödör, amiből ittak. Örökösen éheztek. Kukoricát, krumplihéjat loptak, mindent megettek, amit csak találtak, hogy éhen ne haljanak.

Volt egy román sógorunk, az uram kisebbik hugának a férje, úgy hívtuk, hogy Illie sógor. Ő Bukarestben, a minisztériumban dolgozott. Hozzá folyamodtam, hogy segítsen az emberemet kiszabadítani, mert ártatlan és nem csinált semmit. A sógor segített megírni a kérvényeket, és én mindenübe elmentem. A Nemzetgyűlésben is voltam! Mikor a pártszékházhoz kerültem, az utcán a sorban száznál is többen álltunk. Ott sírtak a népek, hogy valahogy bėjusanak. Hogy ott miket hallottam! Azon a télen olyan nagy havazás volt, hogy térdig érő hóban álltunk, szinte megfagytunk.

A törvényszéken azt mondták, hogy vigyék igazolást, hogy az uram bé van állva a kollektívba. Na, én el es mentem igazolásért. Este volt, a kollektívben össze voltak gyűlve az emberek. Mondom az elnöknek, hogy nekem kellene egy ilyen s ilyen papír, mert holnap kell vigyem a törvényszékre.

– Nem tudok ilyen papírt adni – mondta az elnök. Akkor én sírni kezdtem, utolján már ordítottam, az asztalra vágtam,
– Hát hazugság az, amit én kérek? Itt vagyok két kicsi gyermekkel, s az uramat kénozzák ártatlanul! – Akkor még nem voltak a házunktól elvive a lovak, s a felszerelések, mert még nem volt hova tegyék, odajártak az életünkbe, ha akartak valamivel dolgozni. Erőst el voltam keseredve, mondom az elnöknek:

– Vegye tudomásul Gyula bá, ha valaki bėjő az életembe, levágom a fészivel! A kollektivizálás miatt szenved az én emberem, és én nem kapok maguktól egy papírt, hogy béállott már, és hogy mindent odaadtunk?

Akkor az összes ember ráállott az elnökre:

– Gyula! Hát Anna nem kér mást, csak az igazat!

Az elnök megcsinálta a papírt, s azt mondta:

– Me, vigyed! Azt se bánom, ha ingemet es bézárnak!

Amit én akkor este mondtam az elnöknek, az másnap, pontosan úgy a szekuritátéra le volt adva. Valaki beadott. Amikor behívtak, vallattak, s kérdeztek, azt feleltem:

– Igaz! Mondtam! Mit akarnak? Éhen pusztuljak a két kicsi gyermekemmel!

Megfenyegettek, ha nem vallok az uramra, ingemet es bézárnak, a lejánkáimat állami gondozásba teszik, s megvernek, de én akkor se mondtam semmit. Édesapám azt mondta nekem:

– Anna, jól gondold meg, mit beszélsz, mert az uradot úgy elítélik, hogy soha többet nem látod meg. – Én meg es gondoltam.

Megtörtént a faluban a kollektivizálás, mindenki belépett, s akkor, másfél esztendő után, az uramot hazaengedték. Amikor Bálint hazajött, az emberek csudájára jártak, hogy kiszabadult, hogy hogy van, tele volt a házunk. A két kicsi lejánkám csak nézte-nézte, hogy ki az az ember? Nem jött nekik, hogy elhigyjék, ő az apjuk.

Egy nap falugyűlést hívtak össze a kultúrházban, ráparancsoltak az uramra, hogy álljon az emberek elé, és vallja bé, lássa bé, és mondja azt, hogy tévedtem, bánom bűneimet, és sajnálom, hogy vétettem. Erre az uram azt felelte szép csendesesen:

– Lehet, hogy az önök szemében bűnös vagyok, de a saját lelkiismeretem szerint nem vagyok az.

Ráordított az egyik szekuritátés románul:

– Még mondjon néhány ilyent, és visszavisszük oda, ahonnan elhoztuk!

Ez a meghurcolásunk '59-60-ban történt. Bé kellett álljak én es a kollektívba. Anna leányom négyéves, Máris kétesztendőske volt.

Az uram (jobbról a második) Magyarországon a barátaival, 1943. III. 31-én.

A kollektívben volt egy óvoda-féle. Ott ügyeltek a gyermekekre, enni kaptak. Én az első időben a mezőn dolgoztam. Gyérítettünk (cukorrépat egyeltünk), kapáltunk, szekeret raktunk a cséplőgép-nél. Ott es hogy volt? Mikor egyedül vagy, nincs pártfogód, akkor örökké a nehezebb dologba nyomnak. Sose felejttem el, egy alkalommal cséplőgépezttünk. Már egy hete, hogy ott voltunk a gép-nél, egy asszonytársammal ketten hánytuk a szalmát. Mondtam neki, ha véletlenül megkések reggel – mert hétkor kellett kezdeni –, hányja helyettem a szalmát, s ha megjövök, én hányom helyette. Elég az hozzá, hogy tényleg megkéstem, mert a gyermekekkel eltőt az idő, tényleg megkéstem. A csoportfelelős azt mondja nekem:

– Anna, hány az óra? Ilyenkor jössz?

Sírni kezdtem, felidegesedtem. Mondtam neki:

– Engem örökké a cséplőgéphez kell tenni? Nincsen más?

Sarkon fordultam és hazamentem. Otthon meggondolkoztam. Ez így mégse lesz jó, nem kapok semmit. Kimentem a fiatalokhoz herét háyni. Este jött a férjemnek a leánytestvére, ő brigádos volt, kérdezte, hogy miért mentem el? Nagyon el voltam keseredve, sírni kezdtem, azt mondtam neki:

– Nekem nincs senkim, aki kíméljen! Nem lehet engem felváltani a gép-nél? A feleseknek a felesége nem mehet oda? Az egyiket addig dolgoztatjátok, amíg összerogy vagy meghal, a másik meg könnyen van!

Azt mondja nekem:

– Föl kéne pofozzalak, hogy ilyent csináltál!

– Azt adja meg az Isten! Összerágom, csak ilyent csináljon!

Aztán lecsendesedtünk. Másnap újra kimentem a géphez, de azután könnyebb lett, más munkát is adtak. Ez lezajlott. Gondoltam, hogy béállok fejni, hátha jobb lesz. Elfogadtam tizenöt tehenet. Akkor még nem volt fejőgép. Egy darabig nálunk fejtem, aztán elvették egy száztól a tanyáját és megépítették a pajtákat, odavitték a teheneket. Ott dolgoztam egy darabig.

Volt egy ember a kollektívban, Sándor bának hívták, a feleségével ő festette a pajtákat, ezt-azt, amit kellett. Egy nap Sándor bá meghótt. Azt mondja a brigádos:

– Jajj! Most elköltöztetném az irodát, de nincs, aki kifesse, nincs, aki kimeszelje.

Mondom neki:

– Hát, ha egy ember meghal, megáll a világ kereke?

– Ezt miért mondasz, Anna?

– Megcsinálom én, csak adjon fát, hogy tüzet csinálhassak, hogy száradjon a fal.

Ugye, február van.

– Annyit tüzelj, amennyit csak akarsz, meszeld ki, ahogy tudod, jó lesz tiszta fehérre is!

Én már tudtam festeni. Még mielőtt az uramot bészárták, egy alkalommal a házunkot ki akartuk festetni. Volt a falunkban egy részeges szász szobafestő. Nagyon jó szakember volt, de rettenetesen megbízhatatlan. Megfogadtuk, hogy fesse ki a házunkat. Na, jó! Elvállolta, mi mindent kirámoltunk. Már hetek óta úgy voltunk, a festő nem jött és nem jött. Emiatt össze is veszünk jól az urammal. Gondoltam, én akárhogy is, kifestem én azt a házat, nem várok senkire. Elmentem a festőhöz, vittem neki egy nagy üveg pálinkát, s megkértem, hogy mutassa meg, hogy kell kikeverni a festékeket. Még ecseteket meg hengert is adott örömeiben, hogy nem kell jönnie. Nekifogtam, és én kifestettem a házat. A végén én úgy megszerettem a szobafestést, hogy azután még másoknak is festettem

Na, most, hogy itt a kollektívben elvállaltam a festést, egy hétig gubúcoltam vele. Meszelővel szépen lemostam a falakat szappanos vízzel. Kigipszeltem, megkevertem a festéket, szép drappra színeztem. Volt egy pompa, úgy mondták, kompresszor, s avval ügyesen lemeszeltem. Amikor a főnök kijött, végighúzta a kezét a falon s azt mondja:

- Hol tanulta a mesterséget?
- Nem tanultam, csak úgy elloptam.
- Hát jobban megcsinálta, mint Salli!

Ezért az egy heti munkáért én negyven napot kaptam. Mindjárt kapcsoltam! Na, Anna, ezért nem kellett egy hónapig fejjed a teheneket, hányad a ganyét alóluk, s etessed! Lemondtam a tehenekről. Béállottam festőnek. Meszeltem a pajtákot, az irodákat. Az utolsó időben csak festéssel foglalkoztam. Házakat es festettem. A gyermekeim segítettek. Marit es reattem a dologra. Minden vakációban jött velem. Miután az uram hazajött, született egy fiacskám es. Őt es belétanítottam a festésbe.

Amikor '90-ben megsemmisült a kollektivizálás, visszakaptuk a földeket. Az uram megkérdezte tőlem:

- Folytatod-e a mesterségedet?
- Most immár nem folytathatom, mert téged nem hagyhatlak magadra a földvel.

Így az uram mellé állottam, visszavettük a földeket, még vettünk es hozza. Béállítottuk a gazdaságot, vettünk egy kicsike traktort es. Szépen helyrejöttünk, minden jó volt, s akkor jött a másik kálvária, az uram megbetegült.

Hordoztuk mindenhová, meg is operálták, megállapították, hogy hasnyálmirigy-rákja van. Egy ideig még a mezei munkát elvégezte. Hiába mondtam neki, hogy ne dolgozzon, mert beteg, ő azt mondta, tudni fogja, mikor meg kell állnia.

Egy nap odahívott magához:

- Anna! Ül le melléjem! Hallgass meg! Istennek megért gabonája vagyok, most már eljött az idő, hogy el kell menjek. Én most meghalok, mert meg kell haljak, törődj belé! Végezd a dolgodat! Hívj segítséget, ezt meg ezt! Tíz zsák búzát tegyetek föl a traktorra, vigyék el Botfaluba, s örölted meg. Vegyél 25 liter szeszt es, mert mikor én meghalok, te azt se fogod tudni, hogy mibe kapaszkodj!

Leánkáimmal, Annával és Marival 1959-ben.

Az urammal, Antal Bálinttal 1967-ben.

Én mindent megtettem, amit tanácsolt. Tényleg megvettem a szeszt, s elmentem öröltetni es.

Nálunk az a szokás, hogy mikor valaki meghal, mennek a népek halottat nézni. Mennek este örözni, a pap is odamenyen, imádkozik, a népek egyet-kettőt énekelnek. A hozzátartozók megköszönik, hogy ezt a tisztességet megtették. Nagy temetések vannak. Mikor a temetés lezajlik, bétakarják a halottat, a fúvószenekar szép szomorú egyházi énekeket játszik. Azután visszamennek a házhoz. Ott es zenélnek. Hosszú asztalok vannak, kirakva oda pálinka, étel. A népek töltenek, vesznek, ki mennyit akar, amennyi jólesik. Még ötven kenyér is elfogy.

Egy nap mondom az uramnak, hogy elfogyott az orvosságja, elmegyek Hőltövénybe, a patikába, de jövök hamar vissza. Kis-motorral hamar megjártam. Mikor jöttem vissza, utamba esett az egyik földünk, amiben here volt. Odamentem, hogy megnézzem, lehet-e már kaszálni. Olyan erőst ki volt virágozva, az a szép lilás virágja olyan gyönyörű volt, hogy azt gondoltam:

- Ó, Istenem, milyen szép, mint egy botanikus kert!

Otthon leültem az uramnak az ágya szélire, s mondom neki:

- Megnéztem a herét, olyan szép, mint Kolozsváron a botanikus kert!

Én azt a botanikus kertet soha nem láttam, ő magyarázta örökké, hogy milyen szép.

- Le lehet-e vágni?

Intette a fejével, hogy:

- Le!

A keze a kezemben, éreztem, hogy egyre gyengül a pulzusa, nézett reám a szép kék szemével, s meghalt. A temetésén mindent úgy tettem, ahogy ő tanácsolta. Ennek immár hét esztendeje. Ma es erőst hiányzik.”

*

Anna az utolsó szavakat csak suttogja, egy pár pillanatig a távolba réved, aztán még hozzáteszi: „Hála Istennek, ügyes, jó gyermekeim vannak. Anna szücsmesterséget tanult, saját műhelye, üzletje van, tíz ember dolgozik nála. Mari tanítónő, a fiamból ügyes szobafestő lett, velük lakom az életben. Van öt unokám es egy déd-unokám es.”

Kóka Rozália

Prológus

„Cind inimile au bătut la unison”
 „Als die Herzen Synkron schlugen”
 „Amikor egyszerre vertek a szívek”

1989. december. A nápolyi partok mellett a tengeren egy amerikai csatahajó küszködik a hullámokkal, lehorgonyozva. Fedélzetén a világ akkori két „ásza”: az idősebb Bush és Gorbacsov. A világ sorsáról tanácskoznak. És most dől el Románia és a diktatúra sorsa is. Az ég szürke, a tenger szürke, a csatahajó is szürke. December van. Lassan karácsony. És Romániában, Erdélyben az élet, a gondolat is szürke. Kommunizmus van; gomolygó ködgalacsin. Szürke. Ez most az élet színönimája. A világ urai döntöttek. A Kondukátor és társa már nem szalonképes...

És karácsony lesz: gyertyafény, csillagszóró, „angyalszárny”. A Kisdedet várjuk, nem? Napforduló... Az. Ez a karácsony, az a Kisded itt Romániában füstben és vérben születik. Egy héttig azt se tudni, megél-e? S bölcsője vajon nem koporsója lesz? Temesváron egy református pap mindenek ellenében kitart. A Secu elvinné, az egyháza kiközösíti, de ő nem megy. Így lesz gyuitacs. Tökés László. Temesvár román többségű város, mégis a parókiát –

védelmül – románok állják körbe, nemcsak magyarok. Százával. Ezren. Egyre többen... Aztán három napig már csak lönek. Emberre lö a Secu, a katonaság. Míg aztán megmozdul Bukarest is.

Húsz éve történt mindez, évfordulója van. Írással adóznék érte, tisztelettel. Amit én tudok róla, elmondanám. És akik szülőföldjükön élték át ezt, ők is segítenek. Magyarok, románok, Temesvár, Brassó, Gyimes népe...

A régmúlttal kezdem, egy erdélyi kislány útját követem, aki tizenkilencben menekült Magyarországra. Asszonykorában egy pisztolyt itt is megtalálta. Az ÁVH-é volt. Aztán a pisztoly párjával Udvarhelyen találkozunk újra, de ez a fegyver itt egy családot szakít széjjel. A férfit a Secu viszi el. Találkozhatunk Anna névvel Gyimesből, és azzal: fáj a szíve egy kis malackára... A „malacát” bennem találja meg, a malacot én csempézem át. Egyszer elkapnak ügyis! Elkapnak a határon; nem lehet mindig szerencsém, ez már régen jár nekem. Tehát a forradalmat megelőző életviszonyokból egy csokorral, aztán megérkezik, amit vártunk, a forradalom. Akkor átadom a szót a helyieknek, ők autentikusabbak... Beszél a mérnök Temesvárról, a kórházban egy meglőtt forradalmár, román katonatiszt vall a vonaton, menet közben, és Brassóban, a fő-

téren a gyalogos katona. Gyimesben egy festőtanár. A forradalom után a márciusi „pogromba” keveredünk, de élve megússzuk azt is, hogy aztán tiszta szívből ünnepeljük meg a forradalom első évfordulóját Temesváron, kilencven decemberében... Az ajándékot egy budapesti iskola adja. Az iskola neve: Körösi Csoma Sándor. Emlékszem én is.

Endrödi Péter

A pisztoly – Egy rendőri eljárás anatómiája

Hazalátok. A kislányt látom az udvarház kertjében, hátul, az al-mafa alatt. A lecke után ide óvakodott ki, egy Ady-kötettel, az-óta olvas...

1913 májusa, húvösödik, sötét lesz lassan. A kislányt nem zavarja, észre sem veszi, békességes a világ az erdélyi ég alatt... Sietve lapoz. Sok van még hátra – felfalná egyszerre.

– Ilkaaa...! – Hallja a kiáltást, valaki, lehet, már vacsorázni hívja. „Hagyjanak”, ránt egyet a vállán, bár tudja, hogy ezt nem illik, s magában mindjárt bocsánatot is kér ezért. – Mindjárt, csak még egy lap... Csak egyet! – válaszolja. Úgy képzelem, hogy hallották...

– Kicsikém, Ilka...! Na, most már ideje van... Gyerünk! – ez már a Mama.

– Kicsikém?

Kicsi? De hiszen Adyval is elbánik már – olvasva! Megy már. Este van, május, a négy testvér az asztaltól fölkel, fogmosás, pancsolás, ki-ki szétrajzik a maga szobájába. A két fiú, két lány. A vacsora nem sok, nem illik bőségesen; imádkozni a Mamával imádkozol, már a szobádban, ahol lefekszel, s ott kapod az utolsó pusztit...

Még a cseléd jön: – Ilka, egy pohár vizet? – Aztán a puha talpán kimegy. Elnyugszik minden, el. Az ablaknál lombok suhognak. A kezed, – tudod, mint illik –, kiteszed a takaró fölé, hanyatt fekszel, ezt másképpen nem is lehet. Nem lehet, csak így, hanyatt. Sóhajtasz a sötétben, jólesőt sóhajtasz – szép élni! Na majd, holnap újra! Tervezel... Princ, a farkaskutyád, benn alszik nálad – nem is a tiéd, Apádé, csak eloroztad. Elcsaltad sok simogatással, sok szeretettel. Apuka néha... A hangja, ahogy Princhez szól: – Lábhoz! Ide! Fogd

meg! – Te nem ilyen vagy. Princ az ágyad lábánál fekszik, őriz. És a két tacskó, azok is, szépen megférnek nálad.

Most tavasz van, jó beleszagolni a mindenségbe, és milyen csiklandó érzés, hogy te már... Maholnap nagylány vagy, és bál lesz, bállok! És akkor téged is visznek... Brrr. Csodálkozol.

– Visznek? Hm... Hogy? – Aztán felderülsz: élet, nem? Nem ez az?

Ezt szokták... Mennyi minden, ami csodálatos... Holnap... Szorongás. Miért? Jaj... Imádkozol, és boldog tavasz van, mégis, a homlokod ráncos. Mi baj van? Nem tudod. Néha úgy gondolsz az egészre, az életedre és a többiekére, mintha nem lenne igaz. De te szeretnéd tudni, hogy mi igaz! Igen, igen, és: nem, nem! A Bibliában is benne van. Kérdezel. A homlokod ráncos.

– Nem illik – simítja a Mama. – Nem illik! – szisszen a nőrsz. – Ilka? Lágyabban, ne vegyen mindent annyira komolyan! Szép kislány, nézzen a jövőbe! Rajzol, szépen fest. Művész, az lesz! És majd elveszi...

– Ki mit? Ki kit? És: el-ve-szi? Szép elvenni? Szép? – Megannyi ránc...

Éjfél előtt apád, a minden és mindenes, körbejár a házon. Mikor lerakta mindennapi dolgát, – uradalmi intező –, s ő maga több száz hold föld ura, körbejár a házon, eligazít cselédet, nőt, gyermeket és kutyát. Csak egy kis légvonatot: érzed, hogy itt van... De nincs baj, a kezeid a takaró felett. A szemed lehunyva. Most csalsz. Nem alszol. A homlokodon a csókja. És megsimogatja a fejed. Tényleg szeret! Tudod. Hogy te, vagy Isten sóhajtott, nem tudod eldönteni. Elalszol. Mert a kéz számít, azzal követnek el minden rosszat. Az

emberek. A fiúk, s a lányok... A sötétség könnyű bűne. Ami korán a gyermekben megfogán. Én Istenem! Mennyi bűn... De mennyi! Nem is tudod. Nem-e? A párnád alatt az Ady-kötet van, nappal, délután, amíg fény volt, addig olvastad. S utána még gyertya mellett. Ez nem lehet bűn...?

– Tényleg? És mindez lehet? Kell. Igaz? Igen – sütöd le a szemed. Nem Istennek mondd. Az embereknek... A szíved dobog, ha rá gondolsz, Adyra. De hiszen ő is! Mit? Kezek. Szájak. Csók. Szerelmem. Ami te vagy. Az életbe, a költészetbe szerelmes. Lehet ez? Szabad ezt?! Rázod a fejed. Nem tudod. Egyedül vagy. „Héja nász az avaron...” Nász. Kakasok tyúkokkal, kutyák kutyával. Láttál már ilyet, láttál állatokat összetapadni. Nász? Ez az?

Imádod Adyt. Ráncos a homlokod. Feloldhatatlan. A Megfeszített kínjait éled, mert élni is akarsz, és tisztának maradni. Megy? Vagy nem? Szenvedsz. Ráncosodik a homlokod, három függőleges bevesséssel. Olyan lesz, mint egy „stigma”, Káin-bélyeg. Nem ölsz, nem. És nem ölnek meg. Helytállsz százszor is: ez a büntetésed. Hogy nem tudtad a rosszat választani. Akkor könnyebb lenne. De úgy, mint ima után, akkor, régen, menyasszony többé nem lehetsz. Egy világ hal meg, amibe születél, meghal, amivel hitetgettek. Hogy te – te lehetsz, érintetlen és tiszta. Megmarkolnak. Meg.

*

Rogyásig rakott szekérrel menekültök tizenkilencben.

*

Mert te nem kaphattad meg arcodra azt a mosolyt, mindig tölem követelted.

– Petruska – kérted, – mosolyogj! Kérlek...

– Mama. Nem tudtam soha.

Mintha te szültél volna, s nem az anyám, mintha csak a baltát adták volna a kezembe, mintha csak a csákányt, mintha a könyvet. Dolgozni tudok. Mosolyogni nem. Arcunk rovátkák lövészárka. Férjed, a nagyapám, a költő, tűzértiszt. Az apám páncélos főhadnagy. Volt.

– Szóltál?

*

Te tanárno vagy. '49-ben kirúgnak. Nem taníthatsz. Ende. Túl vagy már mindenen, '45-ben az oroszok... Elintéznak, ahogy a katonák az asszonyokat szokták. Kerül aztán egy fiatal orosz tiszt, aki elmondja – Asszonyom..., az anyámat a németek, egy istállóajtóra..., érti?

Érted. Mit ne értenél már? Érted.

– Ha én Berlinig eljutok, – mondja tovább az orosz, akivel közben Goethe nyelvén beszéltek, – asszonyom, én akkor..., majd egy német nőt, én! Igen...

– Nem! – mondd te magadban, mert másképp vagy művelt, mint ez az orosz, aki *Tolsztoj-Gogol-és-hegedül*, – nem, – mondd, mert tudod, hogy semminek, ami emberi (láttad épp elégszer a vért), nincs értelme. Nincs a bosszúnak helye. Örökké való lenne... Legyen vége már!

*

Avval a fonott cekkereddel mész bevásárolni, a piacra, a köztérbe, a piacon kapsz négy tojást, egy kiló répát, a köztérben veszel egy kiló kenyeret. Aki már többet látott, az lesz szegényebb, az mondja magában: nyúlnak is jobb lenne lenni, az a mezőn is megélhet... Csakhogy te nem vagy az. Bibliaórát tartasz csütörtökönként a Pasaréten. Hitoktató vagy Ravasz László mellett. Van miért élni, van híd az emberekhez... Szívbjad van, minden zakatol, ki vagy készülve, és komolyan azt hiszed: beteg vagy. Az élet kinevet, neki több vagy.

A város, – megint rommá löve, '57-et írunk, – az utcákon még mindig tank-tetemek. Szagolod a vérző vas szagát, a szénné égett testekét, – a lódög megint –, nem rettent meg. Ismered. Mész,

vonszolod magad haza, – öregasszony lettél hirtelen –, ha visszagondolsz, mintha nem te lennél, aki magát látja; ki vagyok én, jaj, Istenem?

*

Fölmászik a három emeleten, a pibenőknél, megáll, kiméli a szívet; kezében a cekker, lenéz, elképeszti, hogy mit fog a kezében – milyen szegényes – suttoja, jaj, mivé lettünk. A karfát fogja, valódi fa, de ahogy a kezét végighúzza rajta, érzi a hullámzást, a fognyomokat, az ostromkor a katonalovak éhségükben kirágták... azt ették, a csupasz fát... Akkor rájuk gondol, a szíve szorul össze. Mint akit gyomorszájon vágnak. Hogy azoknak is, milyen lebetett...

*

Lassan veszi elő a kulcsot, halkan dugja a zárba, mindent lassan csinál már, nem maga miatt, nem számít semmi. Csak az idő ilyen. Bemegy halkan, megy jobbfelé, benyit a konyhába, leteszi a cekkert az asztalra, megáll egy pillanatra. Talán szólni kéne, gondolja, ha itthon vannak. De semmit nem csinál, áll és néz. A fáradtsága miatt, hogy pihenjen.

Aztán, mint valami állat, aki az odujában valami ismeretlent szagol, most egyszerre igazán körbenéz. De már kegyetlen türelemmel. Most már lát. És látja, ami van..., ami nem idevaló. Az ablak alatt, – a folyosóra nyílik –, a belső párkányon van valami, ami nem volt, egy újságpapír takarja azt, ami alatta domborodik. Sehogyse tudja az agyában ezt idefércelni. Ez nem volt.

Megjijed. Áll, közelebb lép, kinyújtja a kezét, az ujjavége csak érinti a papírt, de alatta azt a domborúságot nagyon is érzi. És tévedhetetlen. Felismeri. Üvöltetni szeretne, hogy ez már sok, ez nem létezik! Azért nem üvölt, mert létezik. Nem hogy nem üvölt, a lélegzetét is visszafolytja. Egy óvatlan mozdulatot sem tesz. Belehallgat a semmibe, tudni akarja, van-e itt valaki? A lakásban. Nem hall semmit. De érzi. Muszáj. Kell, hogy legyen.

Leemeli *arról* az újságpapírt, úgy volt rádobva, mintha az ott se lenne. A halálnak volt a fedezéke, ha megfogják vele: életfogytiglan. Vagy halál. Az egész családnak.

Már mindent ért. Éber. Nincs rosszul, semmi baja. Fürge. Magában közönyösen látja mindezt, mintegy kívülről, mintha ő ott se lenne. Az újságpapírt két kézzel gyűri össze nagyhirtelen, zsebrerakja; amit csinál, már iszonyat gyorsan. Nincs sok ideje. Belül dühöt érez, haragot és sajnálatot, valami nagyon mélyet. Hát sose tudnak kitalálni valami igazit?! Mindig minden egyforma? Ugyanolyan?! Ez szép? Van szép? Van még? Mi van még? A pisztolyt félszemmel látja. Látja, hogy nem Mauser, nem Luger, tudja, hogy ez már ezé, a másik nemzedéké, akik ugyanúgy ölnek és csálnak, mint az előzőek, éppen úgy, mint a román '19-ben, mint a német, mint az orosz, mint a...

*

Fogta és egyszerűen zsebrerakta, a kabátja zsebébe, a másik kezébe azt a borzasztó fonott cekkert fogta, kiment a konyhából és ki az ajtón, és csöndben, mint a halál, maga mögött az ajtót betette. Ment csöndben az utcára le, mint a vadászó macska. Helyet keresett. A szívet nem érezte, elfelejtett mindent, a lábát sem fájlalta, nem volt teste. Üresség volt benne. Amikor ráeszmélt, hogy csak van, és már nem érez, könnyezni kezdett. Sírt. Végre sírt.

Nem sírt, amikor a férjét temette, nem sírt, amikor a fiát hátba lötték géppisztollyal. Nem sírt, amikor az orosz megerőszkolta. Most indult meg benne valami, amikor ráébredt, hogy a folytonos gonoszságban mindenét elveszítheti... Nem akarja. Előrebukva kezében azzal a ronda szatyorról a könnyeitől csuklott, remélte, azt hiszik, hogy részeg. Hiszen a pisztoly ott volt a zsebében.

A szájában születő szavak értelmetlenül összekeveredtek. Kenyér, kezem, fodraim, rongyaim – ezt ismételtette. Hazagondolt. Az udvarházra, ahol született, Erdélyre. Azokra a szép kicsi kezek-

re gondolt, amiket kitett a paplan tetejére minden éjjel. És most az egyik kéz ezt a pisztolyt markolja. A jobb keze.

Lement aztán a templom felé, le a Városmajorba. Közel volt. Ahogy a templom előtt ment el, keresztet vetett. Pedig református volt. De az idők nem engedtek. Hát ő sem. Ment tovább abba a sűrű rengetegbe, botorkált tétova lábbal, mímelte a vénséget, a talajtalant, az öregasszonyt, az elesettet. Szemégyűjtőt keresett. Úgy matatott benne, mint aki kivesz. Pedig csak az újságpapírt gyűrte a közepébe... Csak nézett és nem gondolkodott, csak azt nézte, látja-e valaki. Nem volt senki. Hideg is volt. Helyet keresett. Aztán megtalálta. Egy bokor tövében egy kis gödörbe ledobta a pisztolyt, s ahogy a kutya a piszkát, a lábával bekaparta, eltemette. A zsebkendőjével aztán a cipőjét pucolta fényesre.

Hazament újra, a lépcsőket úgy vette, mint a zerge. Ügyelt arra, hogy kifulladásig. Készült. Talán ideje van már, gondolta. A konyhában a fia három ÁVH-s rendőrrel... A hang már magas volt, arra lépett be. Benyitott, ahogy az ember vásárlásból tér haza, azzal a kevéssel, fáradtan. De hisz épp ezért. Fárasztó ilyen kicsit levadászni... Mindenki tudja. Arcán a tudatlanságát cipelte, őrizte. Amikor belépett, hátrahőkölt. Mintha ez. Mi ez? Hát mi ez, Jézus? Kik ezek?

– De asszonyom! Elvtársnő! Kérem! – Kétoldalról fogták a két kezét, kétoldalról fogta a két gyerek, mintha ő megint tanárnő lenne... Magában mosolygott. Istenem!

– Az nem lehet, itt volt! – az egyik a párkányt mutatja, a helyet; magyarázza.

Persze, hogy az! Házkutatás. A „megtalált” fegyver. Jól megérezte. Látta már benn a szobákat, a kirángatott fiókokat, a földön a könyveket. Az ágyak felfordítva, felhasítva, a gipszszobor feje beázva, agyonverve...

Csulklójáról a cekkert a konyhaasztalra lódította.

– Megengedik? – kérdezte. – Lerakom magam. Nem tudom, – tette hozzá – én most jöttem haza.

Körülnézett, hogy ők segítsenek.

Akié a pisztoly volt, egy másik szobába hívta, taszigálta. Ott könyörgött, ott vallatta. Az Istenre kérte. Derekán az üres pisztolytáska fityegett. Látta.

– Az életem, elvtársnő! Két gyermekem van! Adja vissza! Kegyelmezzen! Nem lesz semmi baja, esküszöm! Le-csuk-nak!

Teljes a beismerés. Ők könyörögnek!

– Vigyenek be. Nem tudok semmit. Most jöttem haza. Látták, igaz?

A szája keskeny. A kék szeme: jég. A szíve beteg, nem jó. '44-ben zsidókat mentett. '45-ben az orosz megerőszkolta.

A konyhában állt megint, a kabátját levetette, a két kezét emelte fel a levegőbe, ami valamikor milyen szép volt és tiszta. Volt? Föl-emelte és mutatta, nincs benne semmi, ártatlan, tiszta. Ahogy az apja láthatta a paplan fölött...

Az ÁVH-s sírt. Már nem könyörgött. Úgy érezte, falba ütközött. Betonba. De amikor magában kimondta: földbe. Úgy értette, hogy temetik. Gyűlölte már. Ez a nő! Úrinő! Hogy lehet ilyen kegyetlen?! A szeme kért még, alulról nézett föl rá...

De hiába. Az asszony, az erdélyi öregasszony csak a fejét ingatta lassan, lassan. – Nem, semmi. Nem tudok. – Mintha magyarok közt nem magyar lenne.

A szeme messzire nézett, nem az emberre, a gyerekkorába, a szenvedésbe, az örök Nemerébe. Aztán sehová. A színe most, mint a vak tüköré, mintha az élet benne elsötétült volna. A hegyek között a nagy síkon a téli este búcsúzik így: az utolsó kék csík hamvad el egy szuszra, és lezuhan az éjszaka. Jégcsilánkokon a szél perceg. Jaj az embernek!

Endrődi Péter

Felhívás

XII. Kárpát-medencei Verbunkverseny

A Zalaegerszeg Megyei Jogú Város anyagi támogatásával az 1998-as évben versenysorozatot hirdettünk meg, amelynek célja, hogy több éves sorozaton keresztül mi, mai táncos fiatalok a Kárpát-medence jellegzetes, szép férfi táncával a „verbunkkal” kössünk mélyebb ismeretséget. Ez az adott táncok ismerete mellett az adatközlővel való személyes ismerkedést is jelent. A sorozatban eddig az alábbi táncos adatközlők táncai szerepeltek:

1998. Zerkula János (Gyimesközéplak), 1999. Székegyházi János (Marossárpatak), 2000. Berki Ferenc (Méra), 2001. Fülöp Ferenc (Decs), 2002. Blága Károly (Gyimesközéplak), 2003. Csombor Endre (Makkfalu), 2004. Bíró Ágoston Zsukás (Csikszentdomokos), 2005. Murguly Lajos (Nagyecsed), 2006. Keresztúri Sándor (Vajdaszentivány), 2007. Zsoldos István (Szék), 2008. Jámbor Tibor, Horváth János (Désfalva)

A 2009. évi verbunkverseny feladata Galga menti verbunk megismerése és bemutatása.

A) Versenyfeladat

I. Forduló – Kötelező tánc: A táncos verbunktáncot mutasson be Bag falu verbunkhagyományából. A kötelező tánc szabadon építhető, de mindenképpen felismerhetően tartalmazza Tóth Vendel bagai adatközlő motívumait is. A bemutatott táncfolyamat időtartama minimum 1,5 perc, maximum 2 perc.

II. Forduló – Szabadon választott tánc: A táncos feladata, hogy két perces időtartamig rögtönzött táncot mutasson be bármely másik Galga menti adatközlő verbunkjából. A bemutatott táncfolyamat időtartama minimum 1,5 perc, maximum 2 perc.

Segédanyagok: A szükséges anyagok a Zalai Táncegyüttes adatlárában rendelkezésre állnak, és a benevezett versenyző kérésére átmoshatóak. Filmanyag kérdésében Rácz Petránál (Zalai Táncegyüttes, 8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21., tel.: 92-596-766, mobil: 06-70-454-6594).

B) Zsűrizés – A zsűri öt tagból áll. Értékelési szempontok: 1. A tánc britelessége, stílusa. 2. A szabad tánc építkezésének színvonala. 3. A táncos megjelenése, magatartása, viselete.

C) Díjazás – A zsűri az alábbi pénzdíjakról dönt:

I. díj – 70.000 Ft

II. díj – 50.000 Ft

III. díj – 30.000 Ft

A zsűri feladata ezen kívül a felajánlott díjak odaítélése is.

D) Időpont, helyszín, egyéb tudnivalók

A verseny időpontja:

2009. május 16. (szombat) de. 10.00–16.00 óra

Helyszíne:

Keresztúry Dezső ÁMK, Zalaegerszeg, Landorhegyi u. 21.

A verseny ideje alatt fesztivál zajlik városunkban, ahol külföldi együttesek mellett több hagyományörző együttes is részt vesz.

A versenyre jelentkezőknek díjtalanul biztosítjuk a péntek éjszakai szállást, valamint a szombati reggelit és ebédet.

E) Jelentkezés módja

Jelentkezési lap a fenti elérhetőségeken vagy a zalaite@freemail.hu címen igényelhető.

A díjtalan szállás és étkezés igénybevételére csak a május 1-ig regisztrált versenyzőknek van lehetősége.

Jó felkészülést kíván:

Zalai Táncegyüttes Egyesület

Savanyú Józsi – III. rész

Savanyú működése 1881 és 1884 között

A csabrendeki rablási kísérlet után szorult a hurok Savanyú körül. Két héten belül bandájának hat tagja került gyors egymásutánban a hatóságok kezére. Mezőlaknál ő maga is kis híján rajtavesztett, néhány héttel később pedig a karakói erdőben tartott rá rögtönzött hajtóvadászatot az egyébként özre indult kiscelli szolgabíró és néhány katonája. Ráadásul fél évre Veszprém megyében is kihirdették a statáriumot.

Savanyú, híven a jól bevált gyakorlathoz, másik megyébe „tette át székhelyét”, Győr felé húzódott. A következetesen alkalmazott taktika egyértelműen felismerhető: Veszprém megye 1881 novemberében hat hónapra kapott rögtönítélkezési jogot; Savanyú 1882 júniusáig rendszeresen feltűnt Györgymörén, majd „visszaköltözött” Veszprémbe.

Ebben az időszakban harmadmagával csavargott. Egyik társa Szíjj Sörös Sándor volt, a másiknak a nevét nem ismerjük. A későbbi bűntényekből visszakövetkeztethetően Hajdú Borzas István lehetett, testvére vagy közeli rokona a csabrendeki akcióban részt vett, s utána elfogott Hajdú Borzas Ferencnek. Györgymörén Farkas István volt a rejtgetőjük, hírszerzőjük és időnként orgazdájuk is. Büntetlen előéletű volt és nem is pásztor, hanem napszámos földműves, aki olyan nyomorúságban élt, hogy ezt utóbb a bíróság enyhítő körülménynek tudta be. 1881 őszén Savanyú többször járt Györgymörén. Farkastól elsősorban azt remélhette, hogy figyeli a község jómódú lakóit, s ha valamelyik háznál nagyobb összegű készpénz van, azt jelzi neki. Lehet, hogy már ekkor kiszemelte áldozatnak a helybéli gazdag zsidó Gersztmann családot.

Farkas József 1882 január végén közölte betyár ismerőseivel, hogy Gersztmann Gáspár február 5-én férjhez adja a lányát, ezért sok pénze kell legyen otthon. Február 3-án Józsi és két nem azonosított társa megjelentek Farkaséknál, és másnap estig ott rejtőzködtek. Hét óra tájban belisztezett arccal a Gersztmann-házhoz mentek. A rablás kezdete a szokásos volt: egyikük az udvaron maradt őrnek, a többiek a folyosón talált háziakat beterettek egy szobába, és pénzt követeltek. Ekkor azonban a kocsis kiug-

rott az ablakon és elfutott. Löttek rá, de hiába. Gersztmann Simon – valószínűleg Gáspár fia – kihasználta a rablók figyelmének elterelődését, és hátulról átölelve megragadta Savanyút. A másik betyár többször megütötte, majd amikor a gyenge testalkatú vezér így sem tudott kiszabadulni, lelötte Gersztmann Simont. Az öreg Gersztmann ezután megkezdte pénztárcájából a bankok kiszámolását és átadását, amikor kint is lö-

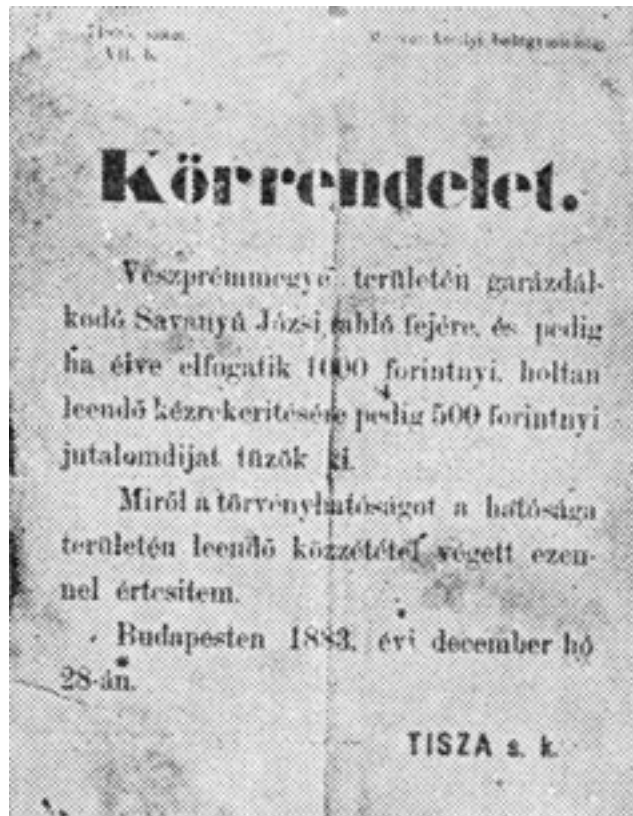
zaklatott kedélyek lecsillapodását, s ezzel a nyomozás intenzitásának csökkenését. Valószínűleg Győr megyében bujkált, mert ebben az időben Vasban, Veszprémbe és Zalában újból statárium volt érvényben. A nyomozás adatai szerint egyszer megjelent Gyömrén, hogy Farkas Istvánnak átadja a Gersztmann-zsákmány egy részét.

1882 júniusában Savanyú új területet választott, a Balaton-felvidéket. Úgy tűnik, azt is elhatározta, hogy „futó”, „gyalog” betyárból „lovas” lesz. Ehhez lovakat és kocsit kellett szereznie. A kocsival közlekedő, így rendkívül mozgékony banda nem volt teljesen ismeretlen a dunántúli betyárvilágban, de általában nem rendelkeztek saját, állandó fogattal. A régebbi „kujtorgók”, például a Patkó testvérek csapatai leggyakrabban a kirabolt áldozattól ideiglenes használatra szereztek kocsit a gyors távozáshoz, s egy darabon azzal vitették magukat.

Savanyú bemelegkedett a győri vásárra, ott nézte ki magának a gyömrői Szalay István lovait, amelyeket azután június 16-án éjszaka Szíjj Sörössel megszámostul elloptak az istállóból. Egy füst alatt a szomszéd Winkler Ignác szekerét is megszerezték, majd befogtak és elhajtottak. Négy-öt napig barangoltak, míg végül Felsőzsidre érkeztek, ahol Szabó Ferenc molnárnál rejtőztek el. Nem tudni, honnan ismerhették, mivel nem volt helybéli (Tolnából származott) és pásztor sem. Valószínűleg orgazdaként működött, amit a későbbi nyomozás is feltételezett, de bizonyítani nem sikerült. A betyárok két éjszakát töltöttek nála, ez alatt három lopást követek el: állatbört, pálinkát és bort szereztek a falubeli kamrákból. Június 25-én távoztak, de még a falu közelében „a nép megszorította őket”, s menekülés közben a kocsi rúdja eltört. Gyalogosan tértek vissza Szabóhoz és nyomtatékosan figyelmeztették, hogy el ne árulja ottjártukat.

Savanyú ezután ismét átment Veszprémbe.

Szeptemberben a vármegye összes pandúrját összpontosították az üldözésére. Szeptember-október folyamán Kajánföldén és Pórmagasiban hajtott el állatokat.

vés hallatszott. A kocsis által összecsozdított falusiaktól megijedt őrszem lött a levegőbe. Erre Savanyúék kisiettek és tüzet nyitottak. Savanyú eltalált egy bizonyos, nyilván családtag, Gersztmann Dávidot, aki halálos sebet kapott. A tömeg szétfutott, a három betyár pedig a kertek alatt távozott. A későbbi bírósági ítéletből kiderül, hogy Gersztmann Simon nem halt bele sebesülésébe.

A hatóságok ez alkalommal már kiemelten foglalkoztak az esettel, amely mögött azonnal és helyesen Savanyút sejtették. A bűntény és a hivatalok reakciója közötti idő az előzőkhöz képest lerövidült, egy hétre csökkent. 1882. február 19-én már ismét országosan körözték Savanyú Józsit.

A betyár tisztában lehetett a helyzettel, s valami jó rejtékhelyen négy hónapra eltűnt az üldözők szeme elől. Nyilván ki akarta várni a rablógyilkosság miatt fel-

Ez arra mutat, hogy ismét szülei lakhelye, Iszkáz környékén, Vas és Veszprém megyék határán ütötte fel tanyáját, ott, ahol öt évvel korábban elkezdte a betyáréletet. Szíj Sörös Sándor közben minden bizonynyal a „vármegye kezére” került, mivel Savanyú bűnperének idején, 1886-ban már mint „fogságban elhaltat” említik. Ebben az időben csatlakozhatott a betyárhoz leg-híresebb társa, Horvát Nárái János, aki azután vele maradt elfogatásáig. Savanyú életében öccsén kívül Nárái volt az egyetlen ember, akiben annyira megbízott, hogy állandóan együtt járt vele, s nem csak alkalmilag, egy-egy akcióra hívta. Mivel ezt az „alvezérét” a végtárgyalás idejéig nem fogták el, sőt kérdés, hogy egyáltalán elfogták-e, jóformán semmit sem tudunk róla. Egy biztos: Savanyú Józsi ezentúl csak ritkán és rövid időre tűnt fel egyedül.

1882 szilveszter éjjelén Hajdú Borzassal hármásban betörték a káptalanfai ispán irodájába elsősorban azért, hogy felszereljék magukat. A zsákmány egy korszerű hátultöltő puská és egy 10 lövetű revolver volt; ezen kívül lőszert és ruhaneműt vittek magukkal.

Ekkorra már Tótvázsony környéke lett a bázisuk. Rejtegetőjük, orgazdájuk, fegyverjavítójuk, sőt időnként fuvarosuk a jó módú tótvázsonyi gyógykovács, Bognár Kovács Gábor volt. Valószínűleg ekkortájt ismerkedtek össze a helyi Ágostoni-majornban juhászok Doma Vendellel, aki nem lehetett régen szabadlábon, mert 1877-ben lopásért és orgazdaságért elítélték Veszprémben. Nemespécseyen is volt kapcsolatuk Encz József és Németh Dozoga István juhászok személyében. Ezek ismertették össze őket a pécselyi zsidó kocsmárosal, Grotta Dáviddal és öreg Varga Józseffel, akik orgazdájukul szegődtek.

Bognár Kovácstól tudták meg, hogy Meleg Jenő, Tihanyban élő nyugalmazott gazdatiszt nagyobb mennyiségű bort adott el. 1883 március 27-én este kirabolták, s „pénze elvétele mellett borát is megitták”. A rablás után visszatértek Pécselyre és megosztottak a zsákmányon.

Ezután csatlakozott hozzájuk ismét Horvát Venceli Mihály, akit 1877-ben, Savanyú egeralji juhásztársaként az alsósági lopások után fogtak el, valamint Orbán János. Április folyamán végrehajtottak egy betörést Keléden, Széplakról tizenkét disznót, Egyházashetyéről pedig egy tehenet hajtottak el, mindezt egyetlen hét leforgása alatt. Április 30-án Károlyháza egy juhász

ismerősüknél időztek. Innen lopási szándékkal Bobára mentek, de a házigazda, Németh Samu felébredt a zajra, s mivel fegyvert fogott, Nárái agyonlőtte.

Egy hónap leforgása alatt egy gyilkosság, egy fegyveres rablás, egy betörés, két állatlopás és egy betörési kísérlet. Úgy lehet, Savanyút kissé elkapatta bandájának megerősödése és eddigi jószerencséje. A bobai eset

megszakította a sorozatot. Tudomásunk szerint augusztusig Savanyú nem követett el újabb bűntényt.

Május hatodikán a nyárádi erdőben rejtőzködött Orbánnal és Náraival Mezei Szurgyos József juhász aklában, amikor két pandúr véletlenül rájuk bukkant. Nem egészen világos, hogy miként zajlott le a találkozás. A pandúrok később azt vallották, hogy a betyárok tüzet nyitottak rájuk, de a bíróság nem fogadta el a tanúságukat, mivel kiderült, hogy a három fegyveres rablót meglátva fejvesztetten elmenekültek, s csak később lőttek utánuk, amikor azok már eltűntek az erdőben. Hogy közben Savanyúék is tüzeltek, valószínű, de nem biztos. Az eset mindenestre mutatja, hogy milyen félelmetes lehetett már ekkor a banda, és általában a betyárok híre. A bíróság is felmentette a rejtegetőt, mondván: a betyárok kérését nem utasíthatta volna el anélkül, „hogy magát bosszújuknak kitegye”. Savanyú fejére az eset után a megye 1500 forintot tűzött ki.

Az idő múltával Orbán János és Hajdú Borzas István eltűntek a híradásokból. Ta-

lán valamikor a nyár folyamán „kézbe estek”. A bírósági ítélet hivatkozik vallomásukra és Hajdú Borzasról közli, hogy meghalt a börtönben. A két betyárt egyszerre foghatták el, mert tárgyalásuk „Orbán János és társa bűnügye”-ként zajlott és lett ikertatva.

A sajtó közléseiből kivehetően a banda 1883 nyarát Devecser környékén, a Somlóvidéken töltötte. Nagyobb „esetük” ezalatt nem volt. Az óvatos rejtőzködést csak egy alkalommal adták fel, s erre a betyárvilág kérelmelhetetlen erkölcsi és önvédelmi törvénye, a bosszú kényszerítette őket. A törvényenkívüliek esetében nem csak a harag és a megtorlás vágya az indítéka az áruló megbüntetésének. Ha a szegénylegény válasz nélkül hagyja a besúgást, olyan precedenst teremt, amely megtöri erejének nimbuszát és árulások további sorozatát indíthatja el.

1883. július 15-én Savanyú és Nárái felkeresték a dobai erdőben legeltető Németh Péter József uradalmi juhászt, s addig ütlegelték, amíg be nem ismerte, hogy „a verésre rászolgált” azzal, hogy elárulta búvóhelyüket. Mivel a számadó a „vallo-mást” csak „huzamos bántalmazás” után tette meg, sérülései következtében a fél karja béna maradt. Savanyú levelet küldött az uradalom ispánjának, amelyben követelte, hogy Németh Péter Józsefet felgyógyulása után azonnal bocsássa el a szolgálatból, különben vele is leszámolnak. Az eset kiváltotta rémületre jellemző, hogy a másnap helyszíni szemlére érkező járásbíró és orvost senki sem merte útba igazítani az áldozat lakhelyét illetően, a kérdezettek inkább elfutottak. Mint általában a betyár népi támogatottságával kapcsolatban, ezúttal is szinte megoldhatatlan az a kérdés, hogy az egyszerű embereknek a hatóságokkal szembeni elutasító magatartását a betyároktól való félelem, vagy az irántuk érzett szimpátia, szolidaritás motiválta. A pásztoroknál, cselédeknel, a szegényebb rétegeknél a két motívum minden bizonnyal elválaszthatatlanul összefonódott.

A betyárok és a „nép” viszonyát más oldalról világítja meg a valamivel egy héttel később, Káptalanfán történt eset. Savanyú a Jenőteleki-majornban többedmagával „meglátogatta a cselédséget”. Csécs János juhászszámadóval birkát ötlettek, amit megosztottak a helybeliekkel, majd az uradalmi erdő belseje felé távoztak. A nevezett számadó jó emberük lehetett, mert a decemberi külsőcsányi rablást majd azért kö-

vetik el, hogy az ő József testvérén esett sérelmet megtorolják.

1883 augusztusában Savanyú úgy döntött, hogy elhagyja a Somló környékét, s visszatér a Déli-Bakonyba, a Balaton-felvidékre. Mielőtt távoztak volna, átcsaptak Vas megyébe, s Gyertyánoson kifosztották a gazdag uzorást, Rosenthal Józsefnét. Készpénzt és 10 000 forint értékű adólevelet vittek magukkal. A vezéren és Nárain kívül a rablásban részt vett Lengyel Lajos és Pongrácz Búza János. Utóbbit nem sokkal később az üldözők harc közben agyonlőtték. Savanyút Lengyel figyelmeztette, hogy a készpénzen kívül vigye magával az adóleveleket is, ami érthető lenne, ha maga is az érintettek között lett volna, a későbbi nyomozás azonban kiderítette, hogy személyes érdeke ehhez nem fűződött. Vagy az uzorás általános gyűlöletével és az adósokkal való együttérzéssel van dolgunk, vagy helyi „megbízó” állt a háttérben. Maga Savanyú jónéhány környékbelit ismerhetett, hiszen a nyár folyamán többször is járt Gyertyánoson felderítés végett. A nyomozás mindenesetre a felbujtót nem tudta azonosítani. (Mint később látni fogjuk, azokról a bűntársakról, akiket csak Savanyú ismert közelebből, semmit sem tudott kideríteni a nyomozás, mert a betyár következetesen és imponáló hetykeséggel nem vallott rá senkire.)

A gyertyánosi rablás után a banda Tótvázsony környékére ment, miközben Vas megyében, különösen a kiscelli járásban a hatóságok mindent megmozgattak az újabb banditacselekmény tetteséinek kézrekerítése végett. Savanyú két hónapra szüneteltette a fegyveres rablásokat. A sajtó híradása szerint 1883 augusztus 19-én Balatonhenyén bosszúból megölt egy juhászt, de ez nem hihető, mivel egyrészt nem szerepelt a későbbi vádpontok között, másrészt, mint láttuk és látni fogjuk, Savanyú bosszúmodszere nem a gyilkosság, hanem a verés volt.

A sajtó már korábban is emlegetett ilyesmit, de bizonyíthatóan csak ekkoriban kezdtek a Savanyú-banda tagjai álruhát használni. Augusztusban pandúrnak öltözve járták a Déli-Bakonyt, közben 11-én összetalálkoztak a Freistadtler-uradalom erdőőrével, Bakos Károllyal. Azt mondták neki, hogy vasi foglárók, s egy ellopott disznófalka nyomát követik. (A lopott disznók feketepeiacá szokásosan Veszprémben volt.) Savanyú megkérdezte Bakost, hallott e valamit „a Savanyúról”. Az erdész azt válaszolta, úgy tudja, hogy a környéken tartózkodik. Savanyú ellentmondott neki, „biztos forrásból” közölte, hogy a híres rablót néhány napja Vas megyében elfogták, s most Kiscellben ül. Erre Bakos megjegyez-

te: „Szegény gyerekek dolga folytára esett, ha elfogott”, vagyis megérdemelte, ő tehet róla.

Ezzel elváltak, de másnap reggel az Ágostoni-majorban levő pásztorházaknál ismét összetalálkoztak. A „pandúrok” beinvitálták Bakost Doma Vendel és Varga Kuti Pál juhászok házába. Először borral kínálták, de azután Doma felszólítására, aki azt vetette a szemére, hogy télen miatta fáznak, mert nem engedi, hogy fát szedjenek az erdőben, ütni kezdték. A két pásztor agyon akarta verni, de ezt Savanyú nem engedte. Ő egyébként tettelesen nem vett részt a kínzásban. A „multság” tizenkét órán keresztül folyt. Bakost fellábon táncoltatták és megetették vele a puskájából kivett sörétet. Végül, már estefelé, betyártörvényszéket tartottak. Egyikük baltát tartott a szerencsétlen feje fölé, a másik puskát szegezett rá és megeskették, hogy soha többé nem árulja el őket a pandúroknak.

Távozásukkor az álruhás szegénylegények magukkal vitték az erdőort, mert attól tartottak, hogy a két juhász megölné. Az éjszakát velük töltötte egy kunyhóban. Másnap reggel a vezér bankókat lobogtatót meg előtte és közölte, hogy ő nem pandúrörmester, hanem Savanyú Józsi, azután engedték elvándorolni.

Bakos azonnal jelentést tett. A betyárokat két napig hajszolták hiába. Augusztus második felében három zalai járás (Keszthely, Sümeg és Tapolca) pandúrjait egy csapatba rendelték ellenük. Savanyú ismét a Somló vidékére húzódott. 1883 szeptember 18-án Náraival egy tyukászt raboltak ki Salamon és Nagyalásny között az országúton.

Nárai Jancsi rövidebb időre el-elszakkadt Savanyútól. Pusztadörögdre járt a szeretőjéhez, Pintér Örszéhez, aki Födő Mihály juhásznál lakott. Savanyú 1883 októberében is egyedül jelent meg a szergényi Lovasi-majorban. Kificamodott lábát tétette helyre az ottani juhászoknál, majd hosszabb ideig náluk maradt, jóllehet a vallo-mások szerint korábban nem ismerték egymást. Egyik este fegyverét mutogatta, amely szerencsétlen véletlen folytán elsült és halálra sebezte az egyik fiatal bojtárt.

November végén már ismét Nemespécsey környékén tűnt fel a banda. Balatonkisszőlősen be akartak hatolni Fábian József református lelkész házába, a cseléd azonban kizárta őket, a pap pedig rájuk lőtt. Üres kézzel távoztak, de két hét sem telt el, és sikeres rablást hajtottak végre a nagyvázsonyi Todesco-uradalom irodájában hét uradalmi tisztviselő jelenlétében. Itt is tűzharc támadt az őrszemek és az igazgatói szobába zárkózott inas között. Jellemző, hogy a sajtó állítása szerint a betyárok voltak túlerőben:

kilenc rabló állt volna szemben három alkalmazottal. A nyomozás ezt cáfolta. A valódi arány inkább a fordítottja lehetett.

Balatonkisszőlősen és Nagyvázasban új társ tűnt fel Sipos Szabó István rovott multú szentgáli juhász személyében. Újra a bandával járt Horvát Venceli Mihály.

Következő bűncselekményük tipikus példája a bosszúból, megtorlásoképpen végrehajtott rablásnak. Az előzmények: Csécs József külsőcsányi számadó birkái tilosba tévedtek, ezért a károsult földesúr, Schoricz János az egész nyáját el akarta kobozni, mire a pásztor megfenyegette. Csécs testvére, János, káptalanfai juhász a Savanyú-banda régi ismerőse volt. A haragos pásztor minden bizonnyal elpanaszolta sérelmét a betyároknak, akik december 15-én fel is keresték, hogy kiterveljék a bosszút. Őt magát nem találták otthon, csak a bojtárjával, Lengyel Ferkóval tárgyaltak, aki megadta nekik a szükséges információkat, s megvendégtette őket gazdája feleségével, akinek azt hazudta, börtönből szabadult szegénylegények kérnek enni. Vállalta a rablásban való részvételt is.

Két napig rejtőzködtek a Gétyai-hegyen Bernát Ferkó szőlőpásztornál, aki kölcsönadta nekik a puskáját is. A házba betörve a pénzt letagadó földesurat „erősen megverték”, azután kifosztották. A szobába lépő asztalosmestert nem bántották, csak arra kényszerítették, hogy bújjon be az asztal alá és ne mozduljon. Végül betyártörvényszéket tartottak: közölték az áldozattal, hogy egy pásztoron esett sérelemért álltak rajta bosszút. A sajtó tizennégy rablót emlegetett, holott csak négyen voltak: Savanyú, Nárai, Kecskés József és az őrt álló Lengyel Ferkó.

Savanyú ekkor már hét éve betyárkodott. Ezzel, nem számítva Rózsa Sándort, megdöntötte a betyárkodás mindenkori országos időrekordját. A hatóságokat ez persze alaposan lejáratta és feldühítette. Ebben szerepet játszhatott Savanyú számos cselekedetének szociális színezete. A köztudatban, a „nép” gondolkodásában Savanyúról kialakult kép mindenesetre erősen szociális árnyalatú volt, függetlenül a betyár valódi szándékaitól, amelyeket persze nem ismerhetünk.

1883 végén Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminiszter személyes leiratban tüzött ki a sajtó által „elhíresedett rablófőnökként” emlegetett hősiünk fejére 1000 forintot, ha élve, 500-at, ha holtan kerítik kézre. Így potenciálisan az árulás is csatlakozott azon tényezőkhöz, amelyek végül Savanyú Józsi vesztét kellett, hogy okozzák.

Vas János „Panyiga”
(folytatása következik)

Országos Szólótánc Fesztivál Békéscsabán – I.

Beszélgetés Hortobágyi Gyöngyvér zsűritaggal

– *Hányadik fesztiválon vett részt zsűritagként?*

– Negyedik alkalommal. Először 1993-tól voltam zsűritag, egymás után háromszor. A fesztivál szervezői ilyenkor szünetet iktatnak be, hiszen a táncosok többször is eljönnek versenyezni. Ez egyrészt nagyon jó, mert már ismert táncosokkal találkozunk, más szempontból viszont hátrányos lehet, ha az értékelésen valamilyen sztereotípiá uralkodik el. Akaratlanul felmerül az összehasonlítás, hogy milyen volt a táncos teljesítménye az előző versenyen, pedig az volna a lényeg, hogy mindig azt a három percet értékelj, ami itt és most a színpadon megszületik. A versenyprodukció pillanatnyi mű, hogy mennyit készülünk rá, mindenkinek a lelkiismeretén múlik. Van, aki csak rövid távban gondolkodik, s csak a versenyre készül fel; van, akinek pedig a tánc élet-hivatás. Az előbbi típussal nem is szoktunk a következő alkalommal találkozni. Számára csak pillanatnyi megmérettetésről van szó, hogy milyen táncos vagyok. Ez a szólótáncverseny azonban nem arról szól, hogy éppen mennyire tudok táncolni, sokkal összetettebb dolog. Ha valakinek csak annyit jelent, hogy felmegyek a színpadra és letáncolok három percet, abból valószínűleg csak üres produkció születik. Annak, akinek ez élethivatása, az meg tudja tölteni

olyan tartalommal, aurával, kisugárzással, amitől számomra élmény lesz. Szeretném, hogy ezek a mini produkciók is közvetítenének valamit az emberből, aki mögöttük áll, milyen az egyénisége, hogyan értékeli a táncot, hogyan éleszti újjá, mennyire tudja újragondolni, önmagát adva bele. A fiatalok, akik erre a megmérettetésre eljönnek, át kell gondolják, azért vannak-e itt, hogy lássák, mennyire virtuózak, vagy magáért a táncért, kultúránk megőrzéséért. Ha csak virtuozitásból áll számukra a tánc, két év múlva el fog sikkadni, amikor egy újabb hatás éri őket. De ha valaki újraformálja, utánanéző annak, milyen szituációban jelent meg, milyen a háttere, milyen társadalmi rétegben, milyen alkalmakkor, mi-ben és hogyan táncoltak, akkor egyből tartalma lesz az egésznek, amit rá tud vetíteni a saját életére, saját jellemére. Nem az a célunk, hogy lemásoljuk a 70-80 éves adatközlő bácsikat, néniket, hanem hogy tán-

cuk nyomán újraformáljuk, újraélesszük a néptánc hagyományát.

– *Milyenek voltak a régebbi versenyek?*

– A mostani táncosok iszonyatosan tudnak táncolni. Már nem kérdés, hogy tudja-e vagy nem tudja, de a megformálás, ami a lelke a táncnak, hiányzik. Az előző versenyeken, az előző generációknál több volt a technikai hiányosság. Itt most egy teljesen új nemzedék jelent meg, a 20-21 éveseké, akik mind fiúk és jellemzően szólóban indultak. Ha viszont már eljut valaki oda, hogy a táncot önmagában értékeli,

Mlinár-Körösi Katalin és Mlinár Pál

nem biztos, hogy szólóban fog indulni, hiszen a tánc kiteljesedése a páros tánc. A páros tánc, mert a zenében együtt, a partnerrel együtt érezzük jól magunkat, nem csak magamnak vagyok önzően jó, hanem megpróbálok a partneremnek is örömet okozni, ezáltal nekem is örömöm lesz.

– *Nyilván ők inkább magukat akarják érvényesíteni.*

– Nem is hányhatjuk a szemükre, hiszen még annyira fiatalok. Valószínűleg el fognak jutni oda, két-három-négy év múlva, ha ilyen intenzitással folytatják. Most már technikailag mindent meg tudnak csinálni, de ezt meg kell tölteni belső tartalommal, el kell jutni a tánc mélyebb rétegéig, nem maradvánál, hogy ki tudják verni a harminckettedeket, s szétrobbantják energiával a színpadot. Nem számít például, hogy a kötelező táncban van mellette egy másik táncos is, csak én vagyok. Ez a „csak én” majd átfordul „csak a tánc”-cá,

s utána következik az, hogy a „tánc és én”, ketten vagyunk egy produkció.

– *A régieknél nem így volt?*

– Nem tűnt ennyire fel, bár lehet, hogy az emlékek elhomályosodnak. Ilyen exhibicionizmus talán nem volt. A szót itt nem negatív, köznapi értelemben kell érteni, ez a magamutogatás nem teljesen öncélú, a táncos a technikai tudását, a tánc virtuozitását akarja megmutatni, s végül is ez a színpadon nem olyan negatív. El kell azonban gondolkodni azon, hogy mi a céljuk. A táncot virtuóz technikai produkciónak tartják-e, vagy pedig mélyebb, esztétikus, hatásokkal, színekkel, dinamikai fokozatokkal megtöltött jelenségnek, aminek van eleje, közepe és vége. Ami által el akarok valamit mondani, örömet, bánatomat, pillanatnyi hangulatomat, önmagamot.

– *Lehet, hogy a technikai felkészültség nem társul emberi, szellemi, kulturális érettséggel?*

– A mestereknek, akiktől tanulnak, nagy felelősségük van, hogy csak a táncosok lábát, ritmikai tudását fejlesztik-e, vagy a szellemüket is. Nem vezet jóra, ha futószalagon járnak egyik próbateremből a másikba, vagy ha a mesterről csak a sallangokat veszem le. Elsősorban meg kell tanítani a táncot, de azzal is foglalkozni kell, hogy szellemi tartalommal töltsük meg a próbákat, hogy pallérozzuk a fiatalok szellemét, rávezetve őket arra, hogyan nézzenek utána a dolgoknak.

– *Milyen volt a táncanyag?*

– A gyimesi tánc életforma, nehéz elsajátítani ebben az urbánus közegben, ahol élünk. Sokat kell utánaolvasni, találkozni az ottani emberekkel, hogy le tudjunk nyugodni az ő szintjükre, hogy megértsük, hogyan tudnak úgy lépni, hogyan mennek fel a gyimesi hegyeken, miért úgy mennek, taposva a sarat. Nem mondanám azt, hogy sokan elvéreztek a gyimesi táncokban, mert mindenki tisztességesen megpróbálta elsajátítani, de aki nagyon városi és nem voltak élményei a tájról, az emberekről, az életmódról, nehezen boldogult. A sárközit könnyedebben vették, de a tánc lényegét, a játékosságot nem fogták meg. Beleestek abba hibába, hogy az aprózó figuráknak, ami csak dísz a táncnak, túl nagy jelentőséget tulajdonítottak. Ez elvitte a táncot a technikai virtuozitás felé, hangsúlytalanná vált

szerkezeti lényege, a lippentők, az ültetők, a térd használata elveszett a figurázások tömegében. Azt hitték, ha nem tűzdelik teli figurázásokkal, aprózókkal, sematikussá, unalmassá válik a táncuk. Kaptunk nagyon szép példákat az ellenkezőjére is, mégis ez volt a benyomásom.

– *A sárközi is nehéz tánc a maga módján...*

– Egyszerűségében nehéz. A gyimesi is tulajdonképpen egyszerű tánc, annak a lelkét nehéz megfogni, a sárközinel pedig nem merték felvállalni az egyszerűségét, a játékoságát. Elég nehezék az aprózó figurák, lehet, hogy a felkészítésen azt gyakorolták többet, s ezért billent fel az egyensúly.

– *Milyen tendenciák voltak a szabadon választottban?*

– Sokkal kevesebb erdélyi anyag volt, mint máskor. Egészebben azonban kiegyenlített volt a választás, nem került túlsúlyba egyik terület sem. A magyar táncoknál szinte már egyes falukra lebontott anyagokat kaptunk. Hódított a román, kihívást jelent az aszimmetriájával, másfajta sugárzásával. Ezek a ritmusok, a virtuozitás, a látványosság izgatják a fiatalokat. Érthető, hogy valaki a szólótáncban látványos, virtuóz anyagot keres.

– *Megjelentek a saját gyűjtések.*

– Nem veszélytelen, ha saját gyűjtésünket táncoljuk. Ha csak egyszer látok valamit, egy szituációban, nem biztos, hogy időtálló lesz. Meg kell nézni, mi volt az eredete, honnan jött, nem valami esetleges külső hatás eredménye-e az adott jelenség. Feltétlenül meg kell mutatni szakembereknek, hogy kiderüljön, mi a valóságfedezete, hagyományértéke, s mi az, ami csak felvett manír, csillogó külső máz benne. Láttunk ilyet is a színpadon, tánc szinte nem is volt, csak manír, pózolás, a fiatal táncos teljesen automatikusan lekövetett valamilyen mintát. Nem hiszem, hogy ez érték lenne, inkább a dolog mélyére kellene ásni.

– *Mire figyelt a versenyen?*

– A legfontosabb számomra az, hogy miként interpretálja valaki a táncot, hogyan adja át nekem, a nézőnek, mekkora élményt tud nyújtani, mit fedezek fel benne. Nyilvánvaló, hogy itt már mindenki tud táncolni. Többre van szükség, hogy jó táncanyagot válasszon, kellő alázattal nyúljon hozzá; olyan partnerrel táncoljon, aki szeret vele táncolni és viszont, s tudnak is együtt táncolni.

– *Mi a megfelelő táncanyag?*

– Amit teljes mértékben el tudok sajátítani,

azonosulni tudok vele, jól áll nekem, megfelel az egyéniségemnek. Nem szabad olyat választani, amit szeretek, de nem áll jól nekem, amit szeretek, de nem tudom megfelelően interpretálni.

– *Akadnak-e feltűnő mellényülások?*

– Most nem tudok mondani, de régebben volt, hogy valaki olyan táncot választott, ami egyáltalán nem illett hozzá. Figyelni kell a partnerválasztásra is. Szép legyen, mert itt az esztétikum is fontos, testalkatukban egymáshoz illőek legyenek, illetve jól kiegészítsék egymást. Bár arra is van példa, hogy egy nagydarab férfi jól meg tud táncoltatni egy filigrán nőt, de évek hosszú sora kell hozzá, hogy ezt megtanulják. A jó partnerkapcsolathoz elengedhetetlen a fel-

Moussa Ahmed – fotók: Gorác József

tétlen, kölcsönös bizalom. Volt arra is példa, talán még maguk sem tudták, de nem feltétlenül bíztak meg a partnerükben, nem tudták teljesen átadni magukat egymásnak, a táncnak. Akik csak egy versenyre állnak össze, nagyon sokat kell gyakoroljanak, sokat kell beszélgetsenek egymással. A társkapcsolat nem feltétlenül szerelmet jelent, példa erre Hahn-Kakas István és Tombor Bea párosa, vagy Hercz Vilmos és Hercz Beáta, akik testvérek. Az életben is jó társnak kell lenniük azoknak, akik egy ilyen versenyen együtt elindulnak, s eredményt akarnak elérni. Többnyire akkor szokott sikerülni, ha általában is együtt tanítanak, együtt táncolnak, vagy együtt élnek.

– *Előfordultak-e viták a zsűriben, milyen volt az egyetértés?*

– Nagyon jól éreztem magam a zsűriben. Nagy, öltre menő viták, mint régebben, nem voltak. A zsűrit úgy sikerült összeválogatni, hogy egy hullámhosszon vol-

tunk. Szinte mindegyikünknek azonos az értékrendje, mindenki azt tartotta fontosnak, ami a táncban és a produkcióban érték. Próbáltuk azokat a tendenciákat nyesegetni, amikről az elején beszéltem. A magamutogatást, a virtuozitást előtérbe helyezőket arra figyelmeztetni, hogy ez nem elég. Ezért a csikógeneráció, amelyik most feljövőben van, inkább a különdíjasok kategóriájába került. Mennek a táborba, hogy minél több élményt szerezzenek, az időséssel találkozzanak, hogy megérezzék, mi a tánc lényege, szellemisége.

– *Melyek voltak a kiemelkedő teljesítmények?*

– Busai Norberték úgyszólván adatközlői szinten vannak. Mostani produkciójukat, ellentétben a két évvel ezelőttivel, partnerkapcsolat tekintetében is példaértékűnek kell tekinteni. Hahn-Kakas István és Tombor Bea is ebbe a kategóriába tartozik. Kocsis Enikő és Fitos Dezső előadóművészek, úgy tudnak táncolni, ahogyan kéri tőlük. Ha a saját együttesükben vannak, akkor az ott uralkodó tendenciának megfelelően táncolnak, ha adatközlői közegben, akkor az ott elvárt felfogásnak megfelelően, ha két percen belül önmagukat megmutatni, akkor úgy táncolnak. Ez profizmus, ők ezt az utat választották. Norberték egészen más utat választottak, ők abban nagyon profik; más értelemben, nem a színpadi profizmus értelmében. Másfajta lelkületet képviselnek, bedolgozták magukat az adatközlők világába, de ez nem másolás, hanem

újraértelmezés. Dezsőék viszont a színpadi művészetben vannak nagyon jelen, s ezt át is adják. Nem mondhatjuk a produkciójukról, hogy túl sok volt, mert pontosan annyi volt, amennyit a színpad elvisel. Az évek során megtanulták a mértéktartást, hogy meddig lehet elmenni az újraértelmezésben, hol kell megállni. Itt a veszély a fiatalok számára: míg Enikő és Dezső produkciója már letisztult, náluk még a hevesesség és manír uralkodik, ami Dezsőt jellemezte, mondjuk tíz évvel ezelőtt. Nagy felelőssége a mesternek, hogy próbálja meg a sallangokat lemetszeni, s az egyéniségüket előcsalogatni. Most még inkább a mestert látjuk viszont bennük, bár nagyon jó táncosok, nagyon jó karakterek. Többet kell foglalkozni a személyiségükkel, nem elég csak megtanítani a táncot.

– *Kit emelne még ki?*

– Sánta Gergő két évvel ezelőtt nem kapott sarkantyút. Akkori produkcióját fiatalos

heveség és manír-dússág jellemezte, megvolt a tánc is, de több volt a manír. Az idős emberek gesztusait, amit ők csak dísznek használnak, tette a tánc vázává. Most egészen más kaliberű és hozzáállású fiatalembert láttunk, gyönyörűen tisztul le a produkciója, ha ezen az úton megy tovább, nagyon jó előadó és alázatos táncos válik belőle. Appelshoffer János fiatal kora ellenére, már most igen nagy alázattal nyúl a tánchoz, nem engedi magára ragadni a külsőségségesség sallangjait. Úgy tűnik, van habitus-különbség a fiatalok közt, hiszen ő sem sokkal idősebb, mint az új generáció. Molnár Péter a Dunántúlt képviselte. Karakteres egyéniség, példamutató a visszafogottsága, az értékrendje, ahogy a tradícióhoz nyúl. Tóth Judit és Széphalmi Zoltán Gödöllőn teremtették meg a maguk kis műhelyét, ugyanazt az utat járják, mint Busai Norberték, ugyanaz a mélyfúrás, de más egyéniséggel.

– *A hivatások?*

– Nagyon jó, hogy újra bekapcsolódtak, s felvállalják ezt a megmérettetést. A kilencvenes évek elején inkább csak az amatőrök voltak jelen. Zsuráfszky Zoltán, Végső Miklós, Farkas Zoltán után, akik a nyolcvanas években kimentek, nagy úr támadt. Az utóbbi hat-nyolc évben viszont jött egy fiatal generáció a hivatásos együttesekben, akik újra fontosnak tartják, hogy ezen a tulajdonképpen amatőr táncosoknak rendezett versenyen megjelenjenek. Ma már egyébként az amatőrök is olyan szinten vannak, hogy alig akad különbség a két társaság közt. Sok amatőr táncos kerül be a profi együttesekbe, magukkal hozzák az amatőr világra jellemző szemléletet, s meg tudják tartani. Aki nem tudja megtartani, elvérzik ezen a versenyen, mert kicsit fellengzősen kezeli az anyagot, mondván, hogy én nap mint nap ezt csinálom, miért ne menne. Aki nem veszi komolyan a felkészülést, az is elvérzik, hiába profi, nem nyer díjat. Nagyon örülök, hogy a profi táncosok visszakérültek ide, hiszen mindennapi munkájuk során nem tudnak olyan mélyre hatolni egy anyagba, ahogy azt ez a verseny megköveteli. Mindenképpen erősíti őket. Szabó Csabát említeném példaként a Duna Együttesből. Cigánybotolót mutatott be, s látszott, hogy nagyon sokat foglalkozott vele, érti, tudja, hogy egy mozdulat mire való, miért csinálja. Nemcsak lemásolta a filmet, hogy vágok kettőt, tudta, miért vágja, tudta, hol állítsa meg a botot, a képzeletbeli nőnél.

– *Voltak-e negatív, visszatetsző jelenségek?*

– Sikentánc Szilveszter saját gyűjtését hozta, de szerintünk az abban képviselt magatartást, táncolási stílust, színpadi viselkedést nem kellene népszerűsíteni. Itt lehetett volna szerepe a külső kontrollnak, hogy más szakembereknek is megmutatja ezt az anyagot. Ramasz László táncra nekem két évvel ezelőtt sokkal jobban tetszett, akkor sokkal nagyobb alázattal nyúlt az anyaghoz, most a sziporkák kioltották egymást. Nem találta meg az egyensúlyt. Nem lehet 130 százalékkal végigtáncolni két percet, mert akkor az olyan, mintha 10 százalékkal táncolnánk végig. Fel kell építeni. Nem lehet nagy lángon égni folyamatosan, mert ak-

Fundák Kristóf – fotó: Gorácz József

kor kiegészít, egysíkú lesz. Hiába értékeljük az óriási virtuozitást, elfáradunk benne, érdektelenné válik. Berecz István tele van gőzzel, olyan, mint egy gőzmozdony. Arra kellene azonban figyelnie, hogy ne menjen el a külsőséges gesztusok, a pozórság felé. Lehet, hogy nem is veszi észre ezt, vissza kell nézni és értékelni. Farkas Tamás tanítványa, Szabó Dániel is ez a típus, mindketten lehengerlőek. Nem is tudjuk, honnan veszik a rengeteg energiát, de az kisüti magát. Meg kell tanulni bánni a testünkkel, a kondíciónkkal, a technikánkkal, húsz évesen ezt nagyon nehéz. Farkas Tamás is iszonyatosan energikus táncos, de már érettebb, tudja magát hova tenni, tudja fokozni a tempót. Amikor azt gondoljuk, hogy nincs tovább, még akkor is rátesz egy lapáttal. A fiataljai ezt még nem tudják, ugyanígy az Almássy Gonoszok sem.

– *Többen is kaptak arany-sarkantyút ebből a társaságból...*

– Sánta Gergő, Moussa Ahmed és Fundák Kristóf. Tudunk kell, hogy Fundák Kristóf nemcsak az Almássy Gonoszokban táncol, hanem a Jászság Népi Együttesben is, tehát kétféle impulzust kap, kétféle magatartásformát lát maga előtt. Istenáldotta tehetség, aki már fiatalon is tudja a két hatást ötvözni, magát kontrollálni. Látszik, hogy foglalkoznak vele, mint emberrel. Ahmedet még a gyermek szólótánc versenyekről ismerem. Nagyon varázslatos kisfiú volt, s ezt elveszítette kamaszkorában, bezárta a kifejezőmódját. Most látom újra nyíltni, nagyon ígéretes tehetség, de még tanulnia kell. Széphalmi Zoltán kezei közt nőtt fel, s ma is táncol a Gödöllő Táncegyüttesben. Aki több helyen is van, máshonnan is kapja az élményeket, színesebb egyéniséggé válik már huszonevesen is, jobban megismeri, könnyebben tudja kezelni önmagát.

– *Kit kellene még megemlíteni?*

– Egy fiatal párost, Mlinár-Körösi Katalint és Mlinár Pált. Egészen más szint képviselnek, mint akár Busai Norberték vagy Tóth Juditék vagy Tombor Beáék, nyilván abból is adódóan, hogy ők fiatalok. Más a lelkük, másfajta tisztaság sugárzik róluk, mint a Norberték tisztasága. Nem régen táncolnak együtt, de árad belőlük a szeretet, a feltétlen bizalom egymás iránt. Más dimenziót kap a páros tánc, amikor férj és feleség táncol együtt.

– *Milyen volt az összbnyomása a versenyről?*

– Fantasztikusan tudnak táncolni. Mi nem tudtunk, nem is tudunk

ennyire táncolni. Ők tudják az anyagokat, technikailag mindenféleképp, viszont az idősebb generáció a néprajzi háttérrel, a szellemiséget is ismeri. A fiatalabbakat pedig arra biztatnám, hogy ezt is sajátítsák el. Ilyen magas színvonalú a verseny talán még nem is volt. Persze, ahogy az évek múlnak, egyre több anyag birtokában vagyunk, s a fiatalok is nagyon sokat gyűjtene hozzá, így gazdagodik a táncstudás.

– *Milyen lesz a folytatás?*

– A következő két év nagyon érdekes lesz: hova megyünk, milyen irányba. Reméljük, tudtunk utat mutatni a díjak elosztásában és az értékelésben is. Remélem, aki részt vett, pozitívan élte meg az egész versenyt, mert mi, a zsűritagok, feltétlenül.

dr. Nagy Zoltán

(A Kökény Richárd zsűrielnökkel folytatott beszélgetést következő számunkban közöljük.)

Elismert három és fél évtized

Keves olyan ember akad a világon, aki feltétel nélkül ragaszkodik szülőföldjéhez, annak szellemi és anyagi javaihoz. Még kevesebb azok száma, akik védik, s mintegy konzerválva tovább adják az utánuk következő generációknak környezetük látható és láthatatlan értékeit. Ők alkotják a lokálpatrióták szűk táborát.

Vannak olyanok, akik egy közösséghez, s az általa képviselt értékrendhez ragaszkodnak mereven. Hosszú éveikig hisznek csoportjuk erejében s tudásában, és tesznek is azért, hogy mások is hasonlóan érezzenek. Vajon őket hogyan nevezhetnénk? Azt hiszem, közösségpatriótáknak. Ha már „hazaftakról” esik szó, érdemes említést tenni azokról, akik közösségük életben tartásával együtt szokatlanul hosszú ideig szolgálják szűkebb hazájuk érdekeit. Ők azok az „eleven régészeti leletek”, akik ott voltak annál az „ősrobbanásnál”, amely létrehozta csoportjukat. Olyan „csendes próféták”, akik végigizdadták az elmúlt évtizedek szinte valamennyi kollektív megmozdulását. Beszéd helyett tettekkel igazolták, hogy érdemes a sokszor kitaposatlan úton elindulni, s továbbhaladni. Jöhettek, s mehettek az évek, cserélődhetek a különböző korú és más-más ambíciókkal rendelkező vezetők, de ők mint viszonyítási pontok, megmaradtak. Feltétel nélküli kitartásuk és makacs ragaszkodásuk rangidős „vezető művészé”, művészeti vezetővé tette őket.

A hangyszorgalmú „csendes prófétáknak” nem szokás elismeréseket osztogatni. Ritkaságzámba megy, hogy egy – papíron is szakembernek nyilvánított – táncos 34 éve tartó lelkes munkáját díjazásra javasolják. Szabó Jánossal, a Nógrád Táncgyűttes művészeti vezetőjével mégis ez történt.

2009. február 14-én a budapesti Operett Színházban Diószegi Lászlótól átvehette a Martin György Néptáncszövetség 2008-as Művészeti Vezetői Nívódíját.

Isten éltesse Őt, s a vezetése alatt álló mintegy 50 tagú együttes valamennyi táncosát!

Paluch Norbert

Új élő népzene 15.

1. **Szűcs Szilárd** (duda): Pál Pista bácsi dudánótáiból (Tereske)
2. **Juhász Kitti** (citera, ének):
Édesanyám rózsafája... (Galga mente)
3. **Demeter Panna-Katalin** (ének):
Mikor mentem a falumból kifelé... (Kalotaszegi katonakísérő)
4. **Magos zenekar**:
Forduló, csárdás és korcsos (Magyarpéterlaka)
5. **Kubinyi Júlia** (ének): Sír az egyik szemem... (Magyarszovát)
6. **Hetényi Milán és barátai**: Anyám, anyám, édesanyám...
(Ritka fogásolás, cigánytánc és keserves - Ördögösfüzes)
7. **Magyarhang zenekar**:
Cigánytánc és ritka fogásolás (Ördögösfüzes)
8. **Nagy Gábor** (duda): Somogyi ördögmuzsika
9. **Agárdi Éva** (citera): Szabolcsi népdalok
10. **Zsikó Zoltán** (ének): Lóra, csikós, lóra (Cekeháza)
11. **Török Ádám** (kaval): Öves (Moldva)
12. **Török Flóra** (hegedű), **Szűcs Bálint** (koboz):
Kezes Bogdan Toadertől (Moldva)
13. **Pesti Csángók Baráti Társaság**: Csíki táncdallamok
14. **Ferincz Adrienn** (ének): Tisza partján lakom... (Kászonimpér)
15. **Tamási Borbála** (tekerő), **Tamás Áron** (esz-klarinét):
Nem messze van ide Kismargita...
(Bársony Mihály dalaiból - Alföld)
16. **Suttyomba zenekar**: Joc rar, batuta (Erdőszombattelke)

FMVMCD 015 • Teljes műsoridő - 63:52 • www.tanchaz.hu

Hagyományok Háza

2009. április 3., 17 óra

Aprók tánca: Tavasz játékok

április 3., 19 óra

Halljunk szót...! Bemutatkozik a 2009-es Táncháztalálkozó

április 4., 10.30

Honvéd Táncszínház: Országalma,
avagy Mátyás király és a cigánylány (Apraja nagyja bérlet)

április 10., 19 óra

Magyar Állami Népi Együttes: Az örök Kalotaszeg

április 11., 20 óra

Magyar Virtus – Hungarian spirit.
Amatőr együttesek folklórelőadásai, kísér a MÁNE zenekara

április 16., 14.30

„Hej duda, szőrös duda” ismeretterjesztő előadás
(Szárzafának muzsikája bérlet)

április 17., 17 óra

Aprók tánca: Mátkaaváltó táncház

április 18., 10 óra

Öröm-Tánc nap

április 19., 19 óra

Magyar Állami Népi Együttes: Naplegenda
(Művészetek Palotája)

április 21., 18 óra

Hagyományok Háza Baráti Köre klubestje

április 21., 20 óra

Magyar Virtus – Hungarian spirit.
Amatőr együttesek folklórelőadásai, kísér a MÁNE zenekara

április 22., 15 óra

Az ezerszínű Galga mente (Dél-után sorozat)

április 23., 14.30

Tordasi Pillikék Néptáncsoport előadása (Figurás bérlet)

április 23., 19 óra

Mesemondókor felnőtteknek

április 23., 20 óra

Magyar Virtus – Hungarian spirit.
Amatőr együttesek folklórelőadásai, kísér a MÁNE zenekara

április 24., 17 óra

Aprók tánca: Szent György napi pásztorünnep

április 25., 19 óra

Magyar Állami Népi Együttes: Magyar Concerto

www.hagyományokhaza.hu

KIVÁLÓ MINŐSÉGŰ TEKERŐK

RÖVID HATÁRIDŐRE!

1039 Budapest, Barátpatak u. 6/B.
T: 06-20/ 438-9145; T/F: 250-7988

E-mail: bela@szerenyi.hu
Honlap: www.szerenyi.hu

SZERÉNYI BÉLA

hangszerkészítő mester, népi iparművész

„Játssz még!” – kérik Pásztor Ágnes–Lóvas Bálint koreográfiájában a debreceni Luca-csoport gyerekei a furcsa idegent. Szimbolikus, titokzatos figura. Madárijesztő volna? Félkegyelmű? Egyszerűen csak *más*? Tény, hogy a mezőre libbenő tarka gyereksereg csúfolja, kineveti őt, aki magányában-bánatában szívhez szólóan szájharmonikázni kezd, végül erre a zenére penderülnek táncra a gyerekek, elhalmozzák a csóró muzsikust gyümölcscsel, ajándékkal. Nagy lendületet vesz a tánc. Aztán a muzsikussal visszaáll a darab kezdetén elfoglalt centrális helyére, még megcsodálják a gyerekek, majd a színpad elsőtétül.

Ezt a darabot választom az ideai Gyermektáncantológiáról írt tudósításom mottójául. Többszörösen is. Elsősorban azért, mert a hagyományosan magas színvonalú, az eltelt esztendő sikereiből válogatott műsorban a Fővárosi Operettszínház színpadán ezúttal ez volt az a mű, melynek határozott táncszínházi üzenete volt. Ahol a néptánc megszokott – megszokott? – öröme túl mai társadalmunk, mai gyermektársadalmunk nehéz életviszonyai közt próbáltak koreográfusok és értő táncosok a néptánc nyelvén releváns kérdésekre releváns választ adni. *Mi és ők*.

Végül is ilyen gondolat jelent meg a tőlük megszokott pasztellszínű, elegáns kifejezőmódban a Bihari Aprók előadásában is (Csonka Boglárka–Vojtek Attilla jegyzi a *Csúfolódó* című koreográfiát). Fiúk és lányok névre szóló csúfolódó rímpárjaival kezdődik a mű. Hát igen, ez hagyományos *mi és ők* a dramatikus népi gyerekjátékok világában. A táncos köztársaság (voltaképpen a koreográfia törzse) után létrejön az oda-vissza csúfolódó egyének új, kollektív identitása: a szintén hagyományos osztálydicséző-osztálycsúfoló (városi folklór!) mondókájával zárul. „Kilencedik osztály: nagyszámár” – mondják csúfondárosan tuttiban a közönség felé fordulva. Szociálpszichológiailag hiteles a folyamat – de játékosnak, nézőnek megfelelő katartikus válasz napjaink ifjúsági és nem ifjúsági közösségeiben zajló történetekre nekem inkább a debreceniek válasza volt. Lehet, hogy túlértelmezem a szennaiak *Bárdos Julcsa új ruhája* című játékát (Zóka Éva és Horváth Tibor koreográfiáját). A cím akár az Andersen-i igazságtételre is utalhatna. Igen ám, de ott a hatalmat képviselő császár lesz a gúny tárgya, emitt pedig a legtörekenyebb, legszürkébb kis verebecske, a Julcsát alakító lányka, akit megkülönböztet szintelen ruházata. Ennek a szegényességnek szól először a többiek gúnyos kirekesztése. Később a „lopott” ruhából magát felékesítő kislányt befogadja a táncos kedvű leánysereg, de a „talmi” fény lelepleződik, s Julcsa a gúny, megvetés tárgya lesz. Kedves szennaiak! Igen szépen és jól táncoltok, de én mindvégig Julcsának drukoltam! Szerettem volna őt befogadottnak látni!

A hazaérkező topolyai vendégek *Szilágysági táncaiban* jelent meg még karakteresen a kirekesztés-befogadás motívuma (Lévai-Kiss-Györi-Rindl néven jegyzi az alkotó négyest a műsorlap). A verbunkban központi szerepre törő legénykét penderítik többször is félre a nagyok, míg végül – a népmesei legkisebb fiúhoz hasonlóan – bizonyítja rátermettségét, s ezentúl integráns helye lesz a fiúkarban.

A látott művek alapján a Gyermektáncantológia ideai üzenete talán az, hogy a játék, a tánc eszközeivel segítsük hozzá az új

Játssz még!

nemzedékeket, hogy még egy kicsit tovább maradjanak gyerekek, tovább játsszanak, s ne kelljen konfrontálódniuk a felnőtt világ megannyi gorombaságával. Csúfolják ki játékaikkal a telet (az ágfalvaiak fergeteges sváb játékaival, a Csoltói-házaspár koreográfiájával), a párvalasztást, a lakodalmat (a györiek *Meztőlás lagzijában*, Némethné Delbó Krisztina koreográfiájában vagy a lengyel-tótiak fergeteges komédiás játékában, a Tóth–Varga–Németh szerzőtrío darabjában), vagy a martonvásáriak pünkösdlőjében, a Vajda-házaspár koreográfiájában.

Vagy nem is kell utánzó-játék? Egyszerűen a néprajzi gyűjtemények legjavából összeállított anyag „újrajátszása” elegendő lehet gyerekkormegőrző-játékkörömmek?

fotó: Kárpáti Zsuzsanna

A gödöllőiek Széphalmi Zoltán–Tóth Judit: *Galgabévízi játékok és táncok* című előadása, a százhalombattaiak Majoros Róbert: *Mezőföldi játék és tánc* című darabja, a szegváriak Furik Rita: *Litánia után* című műve, a békéscsabaiak Szarka Zsolt–Farkas Lilla: *Kása, isten áldása* című műve, a szécsényiek Oláh József: *Erre, erre liba, lúd* című füzere, a veszprémi Molnárné Tóth Erzsébet: *Most jöttem Bécsből* című munkája tartozott ide. (A játékidejével Furik Rita a szegváriaknak készített munkájával ment a legmesszebb, a legvadabb játékokat „szelídítve” színpadra.)

Azt is mondhatnám: az utóbbiak hatan „biztonsági játékot” vállaltak. A klasszikus szerkezetet variálták: játszó lánykakkal, fiúkkal fokozatosan megtelik a színpad, eleinte külön-külön, bár egymásra figyelve „produkálják” magukat, s mire a zenekar is hangot talál, önfeledt táncban találják egymásra, többnyire az „alapfokú képzés” törzsanyagában, dunántúli ugrásban, olykor dél-alföldiben. A siker ezután már a játékos-táncos anyanyelv birtoklásának szintjén múlik. A közönség ezenkívül mindig meghálálja, ha színpadra alig-érett aprócskák is láthatók. Előbbire kiemelkedően szép példa a martonvásáriak, a topolyaiak, ágfalviak, a szennaiak, a gödöllőiek kimunkált, kreatív, az anyanyelv birtoklását élvező mozgása, utóbbira a szécsényiek eklektikus felvonulása.

Külön kell szólni a tihanyiak különös világáról. Már a kosztümök stilizáltsága – elsősorban a lányok különböző színű modern harisnyája – utal arra, hogy itt nem „rekonstrukción”, hanem „konstrukción” van szó. Feszült, kijátszott szünetek, egymásra nézések, – ez idén egyedülálló – mozgásos többszólamúság teremti meg a drámát a táncos színpadon. Nincsen semmi különös. Csak egy boglyányi kamaszlány játszik el a gondolattal: talán már nem is gyerekek... Hitelesen, szépen. Strack Orsolya a *Szédike* című darab koreográfusa.

A rendező az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület volt. Beleképzelné is szédítő: a mai világban teltházat csinálni az Operettszínházban, 15 csoport – örömeinkre igen nagylétszámú, 30–40 fős együttesek – utazását megszervezni, a pergő műsort lebonyolítani olyan csapatjátékkal lehet, amihez profi tehetség és civil szív kell. Külön is köszöntük az év két kitüntetettjét, itt vette át Életmű-díját a székesfehérvári Majoros Róbert és Pedagógiai-díját a barcsi Békési Margit. Mindenkinek, nekik külön is köszönjük!

Gyerekeinket kívánom 2009-re: játszhasanak még!

Trencsényi László

A primkontra

A Szászcsávási Zenekar több kiadványán is hallgatható a primkontra nevű kísérorhangszer: néhol a közismert háromhúros erdélyi kontra mellett, néhol pedig a hegedű kíséretében önállóan is. A primkontra a hegedű átalakításával készíthető; hasonlóan, ahogy a klasszikus négyhúros brácsa is pillanatok alatt átalakítható az Erdélyben közismert háromhúros kontrává. A hegedű e²-a¹-d¹-g húrjai közül leveszik az e²-t, a három húr pedig a láb egyenesre vágásával vagy papírból hajtogatott kis alátéttekkel egy síkba emelik (1. ábra).

A csávási zenészek a következőképpen emlékeznek vissza a hangszerre.

Mezei Ferenc „Csángáló” (1951):

„Én avval tanultam meg, a primkontrával. Megindultam olyan hatéves koromban és amikor nyolc éves voltam, s kilenc éves, akkor már értettem a hangokat, hogy hogy[an] működik.”

És abban az időben játszottak már brácsán a csávásiak?

„Még nem.”

Mikor és hogyan került a brácsa Szászcsávásra?

„[Jámbor Istvánnak az édesapja, az én apósom, a vén Dumnezu István bácsi [Csányi István 1924-1997]. Azt mondják, hogy ő [hozta a brácsát Szászcsávásra]. Én úgy tudom, hogy a Vén Kránci [Horvát Mezei Ferenc, Csángáló apai nagypapa, 190?-1965] hozta Ádámosról, mert ő oda volt megnősülve. Volt neki egy apósa, Mózsina hívták, egy szemén vak volt, azt mondta a vénember... Attól hallotta a brácsot, és ő szerelte fel a kicsi primkontrát [hegedűt], felszerelte brácsnak [vagyis a háromhúros, brácsából átalakított kontrával azonos hangolással]. Mikor láttam brácsot [először], ott láttam Dicsőben, annál a Szerinka [?] Béla bácsinál.”

Primkontrasokra kikre emlékszik, kiket látott?

„Én Jóska bácsit, Kráncinak az öccsét... Volt a Simon Dénes bácsi, az is jó primkontorás volt. Bonyhán volt a Marci bácsi, az melyik ott a vonatvonal mellett lakott, kicsi fekete ember. [Dumnezu megjegyzése közben: »Az tudott brácsal is!«] Ez a Marci bácsi, azt mondta a vénember, jó primkontrás volt. Ruszu [a csávási ifj. Lunka Mózes (1950-1997?), id. Lunka Mózes »Mózsia« (1932-2006) fia] jól kontorált primkontrán. Én mentem a csárdásban brácsal, s ő csak esztam [kopogja], aztán olyan, mint a cimbalom, úgy hallszódott. A Simon Dénes bácsitól [tanult], mert az is primkontrása volt a [Vén] Kráncinak. Amikor meghalt Jóska bácsi, az maradtott a Vén Kráncinak. [Simon Dénes] mostohaapja volt Mózsina [Lunka Mózes], ő nevelte. Dénes bácsi jó kontrás volt, az biztos.”

Kálló („Cuppa”) Jósának az apja Héderfáján tudott-e primkontorázni?

„Primkontorálni nem tudom, én brácsal ismertem meg. Mikor jártam én arra muzsikálni, már brácsal láttam. Bonyhán [is] volt brács, ez a Béla bácsi, vagy Puci bácsi, ketten voltak azok, és volt Albici bácsi, mind brácsosok voltak, és volt egyetlen primkontorás. [Úgy muzsikáltak] primkontra, brács. Voltam vagy tizenkettő, tizenhárom, tizennégy éves, Marci bácsit ismertem jól, volt egy brácsás meg primkontra, Marci bácsi. Azok úgy jártak: két hegedű, bőgő [plusz primkontra és kontra]. Azoknak már azt mondták, hogy banda, mert ötön voltak. A csávásiak nem voltak, csak hárman: primkontra Jóska bácsi volt, Kráncinak az öccse, Kránci, és a testvére a gardonos. Három testvér.”

Jóska bácsi, Kráncinak az öccse hogyan játszott a primkontrán?

„Akkordokat [játszott]. De aztán ő ismerte az egész akkordokat. Elszakadt a primásnak a húrja, s végigvitte a párt. Amíg megkö-

tötte a primás a húrját, ő kikontorálta a nótát, és az emberek táncoltak csárdást, vagy féloláhost, vagy szököt. Kikontorálta a bőgővel, primkontrán. De én ezt nem tanultam meg, [legfeljebb] egyetlen.”

Kinek játszottak a primkontrával?

„Hát ezek a [csávási] cigányok jártak románoknak is, cigányoknak is, [magyaroknak is]. A bonyhaiak csak magyaroknak, mert azok nem tudtak muzsikálni cigányoknak.”

Mi a különbség a brácsán és a primkontrán való játékban?

„Több játék van a primkontrán, mint a brácsán, nehezebb. Már a primkontrán, amit fogok három ujjal, a brácsának fogok egy húr, a G-húron. A C-[dúr]t három ujjal, a C brácsán [elég] csak két húr. Ki tudja játszani [a primkontrán] a dallamot a húron. Kipróbálja otthon, hogy hova menne, hol talál ez a hang. Például én a Simon Dénes nótáját tanultam meg a primkontrán [a nagypapától]. Én amit tanultam a primkontrán, akkor megtanultam a brácsán azután. Nagypapámtól már nem hallottam brácsot, hogy »A Gázteőn...«, csak a primkontrát. Jóska bácsitól hallottam előbbször primkontrán. Jöttek haza, februárban volt, hó volt, kontorált a vénember, de olyan szépen kontorált, hogy gondoltad, hogy hermonika szól a kezébe, úgy kontorált a vénember. Brácsán már könnyebb, könnyebb a fogása, más, minden más. Nehezen jöttünk rá a brácsra, a fiatalok.”

Milyen nótákat játszott még ki a primkontrán Jóska bácsi?

„A cigány nótákba, csárdásokba emlékszek, de magyar nótákba nem emlékszek. Csak ezt tanultam meg, a Simon Dénest, a cigány csárdásokat [fütyüli a dallamokat], ezeket ki lehet jól játszódni a primkontrán.”

Jámbor István „Dumnezu” (1951): „A vén Simon Dénes bácsi, az ért a legtöbbet Csávason a [prim]kontrasok közt. A vénember meghalt '73-ban, a Vén Kránci '65-ben május 14-én. A vénember Dénes bácsi az kontorált végig, még '73-ban is, még tavasszal, mondjuk olyan egészen júniusban halt meg [nyolcvan éven felüli korában]. Na, de azon túl már nem foglalkoztak [primkontrával], csak ilyen állapotban, ha nem volt nekik brácsok és fel kellett szereljenek egy hegedűt, hogy na, legyen mivel zenélni. Édesapám nem hozott brácsát, hanem édesapám ő a saját kezével csinált és eladta egy hegedűért a Vén Kráncinak, pontosan azt a hegedűt, ami *-nél [nem érthető a felvételen] van Dányánban, az a piros hegedű. A Vén Kránci megvette a brácsát apádnak [Csángálóhoz beszél; az ő apjáról, id. Mezei Ferencről van szó, akit apja után »Kránci Feri«-nek, vagy gyakran »Bendős Feri«-nek hívtak], de ő nem tudott [a brácsával] kontorálni. Elvette a vénember, és ő is kontorált vele, a Vén Kránci. De a Jóska bácsi felvette a kezibe, azt kontorált vele. Amikor Jóska bácsi meghalt, az Isten nyugtassa, átadta [a brácsát] apádnak [Csángálónak mondja], és azután kerültek brácsra. A bonyhaiaknak az egészeknek [mindnyájuknak] voltak brácsai. A vén Marci bácsi, az primkontrán játszott, az soha nem vett brácsát.”

Csángáló apja primkontrán kezdett játszani, és csak azután tért brácsra?

„Hát persze, hogy igen!”

Milyen hangszer kísérte, amikor először volt megfogadva?

„Brács. A [csávási id. Lunka] Mózsia bácsi. Édesapám brácsos volt először, az öccsinek, Matyinak, és ott volt Domi bácsi a cimbalmos [Dumnezu István nagybátyja, meghalt 1989 novemberében], és neki akkori időben volt a Béka Feri bőgősnek. Azok nagyon-nagyon-nagyon-nagyon jók voltak, ilyen primás még most sem születik, mint Matyi. Hát, a Ruszuval én is zenéltem. Amikor

úgy mentünk, akkor már volt brácsa. Vett magának brácsot, aztán akkor ment a brács. [...] A Vén Kránci gyermekkorában Gálfalván volt. Volt egy Mózsi bácsi, a Vén Kránci annak volt kontrása, az volt a legjobb zenész. Prímkontrán játszott [a Vén Kránci], az az ember tanította, az a Mózsi bácsi. [...] Amikor a Kránci odajött Csávásan... Mert őt úgy hallották egyszer, hogy gyermek volt Haranglábban, s úgy hozták oda Csávásan. Csávásan megkezdte a Simon Dénes azt a [prím]kontrázást. Még volt egy bátyja, egy Zsiga nevezetű, az a Suládénak az apja, csak prímkontrás. [Azt mesélték, hogy] hat ujjas volt a bal kezén, és avval kontrázott. És ott volt az édesanyámnak a testvére, a Marci bácsi, és az bőgőzött nekik.”

Csángáló: „Istvánnak a nagybátyja, Marci bácsi, ő bőgős volt a Vén Kráncinak is. Balkezű volt. Vette fel a prímkontrát, és úgy ki játszotta a nótát, hogy csodálkoztunk. Énekelt is magának utána.”

Az 1932-ben született, már emlegetett id. Lunka Mózes 1999-ben így emlékezett: „A régi ez volt, a prímkontora. Én már vénember vagyok. Tizenöt esztendőskoromban muzsikáltam nagybátyámmal Gálfalván, csak a prímkontorán. Mikor voltam húszesztendőskor, akkor vettük a brácsot, és akkor [azután] nemigen játszottunk a prímkontorával, hát mert könnyebb volt a brácsával. A prímkontorán éppen úgy hogy [meg] kell csinálni a nótát, mint a primás csinálja. Több fogásokat csinál az ember, mint a brácsával, szebb virágokat csinál benne. Elhagytam már, van vagy tíz esztendeje.”

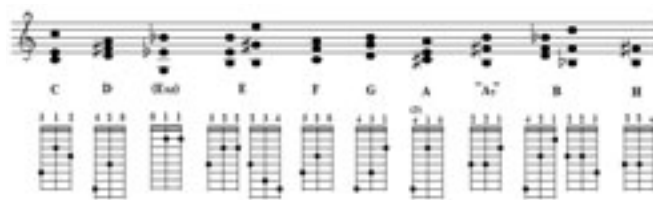
Az 1939-es születésű Mezei Károly „Kusler” emlékezete szerint: „Mikor voltam tizenhét éves, mind prímkontora volt.” Lunka Mózes így egészítette ki: „Mind prímkontora volt, bőgős... [Általában] háromban mentünk mink, [de volt úgy, hogy] két primás is mentünk, úgy hogy négybe’ muzsikáltunk vendégségeket, nagy lakodalmakat, bálakat. Megkezdtünk szombaton, egész hétfőn gyűttünk haza.”

A szövegek apróbb ellentmondásain túl (ki volt az első prímkontrás Csávásan; most akkor hogyan tudott „brácsozni” az a bonyhai Marci bácsi, ha soha nem vett „brácsot” a kezébe; hol lakott a Vén Kránci apósa, Mózsi, akitől talán a csávási prímkontra-tudomány származhatott?) annyit leszűrhetünk, hogy az ’50-es, ’60-as évek fordulóján még Csávásan a hegedű általános kísérőhangszere a prímkontra volt, és a brácsa használata csak abban az időben terjedt el. A prímkontrát ismerték és használták a környékbeli zenészek is, akiknél a brácsa valószínűleg már korábban elkezdte kiszorítani. A környéken a prímkontrára vonatkozóan a csávásiak által elmondottakon kívül csak az ádamosi Kozák József visszaemlékezése áll rendelkezésünkre, aki ismerte a hangszert, és fiatal korában játszott is rajta.

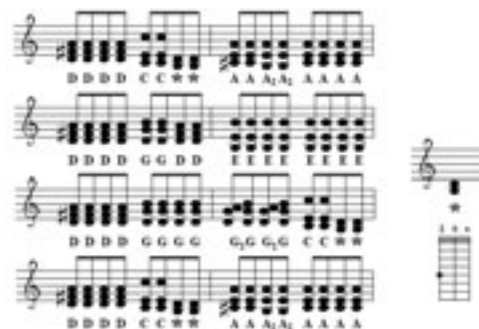
A PRÍMKONTRA JÁTÉKMÓDJA

A prímkontrán Mezei Ferenc „Csángáló” által játszott akkordokat a 2. ábra foglalja össze. A környékre jellemző kontrajátékhöz hasonlóan prímkontrán is kizárólag dúr – esetleg hiányos – hármas- és kettőshangzatokat játszanak. A 2. ábrán szereplőkön kívül előfordulnak egyéb hármashangzatok is. Néha alkalmazzák a brácsával azonos módon fogott D⁷ akkordot. Csángáló a több ütemen keresztül tartott A, G és D akkordokat – a kontrán játszott-hoz hasonlóan – gyakran díszíti a 3. fokról a 2.-ra való visszalépéssel (#c–h; h–a; #f–e). A többi alkalmazott fogása általában a hegedű által játszott dallam hangjainak kijátszását célozza; harmóniai szerepe nincs, esetleg csak egy-egy hangot szólaltat meg (ld. 3. sz. kottapélda).

Prímkontrás felvételek még idősebb és ifjabb Lunka Mózesstől („vén Mózsi” és „Ruszu”), Jámbor Ferentől („Tocsila”) és Mezei Leventétől („Leves”) állnak rendelkezésre. Mózsi és Ruszu Csángálónál kevesebb akkorddal gazdálkodtak; fogáskéjük az övével azonos volt. Jámbor Ferenc és Mezei Levente játékát nem lehet mér-

2. ábra

3. ábra

tékaadónak tekinteni: prímkontrán ők otthon sohasem, csak táncházas környezetben játszottak, játéukban a kontra fogásait alkalmazták.

A prímkontra három húrja a háromhúros brácsánál jóval nagyobb tartományt fog át. A tömör hangzás érdekében a g húron h-nál alacsonyabb hangot csak két akkordban fognak, ezek azonban Csángáló visszaemlékezése szerint újabb eredetű fogások. A nem csávási, hanem keménynagyszőlősi (Seleuş) eredetű dallamok kíséretében alkalmazott Esz-dúrban az üres g húr szólal meg; a Csángáló által ma használt, két ujjal fogott B-dúrban a 2. ujjal fogott c. Mindkét akkord a háromhúros brácsa akkordjához tartozó fogásképp alkalmazása a prímkontrára. Csángáló saját elmondása szerint gyermekkorában a prímkontrán a B-dúrt még a három ujjas fogással alkalmazta, melyben a legmélyebb hang a g húron negyedik ujjal fogott d1. A brácsán megszokta a kényelmesebb kétujjas fogást, ma már – ha a játékra gyűjtés, vagy szereplés céljából ráveszik – a prímkontrán is azt használja. Az a1 húron játszott legmagasabb hang általában a c²: A H akkordhoz tartozó disz²-t nem játsszák ki, az akkordból csak két hangot szólaltatnak meg; a „felső” E-dúr akkordban viszont megszólaltatják a negyedik ujjal fogott e² hangot. Ezt az akkordot Csángáló és Mózsi is csak az A-A-H-E^(felső)-A-A menetekben alkalmazzák, ott viszont kizárólagosan: a „normál” E-t ilyen menetekben nem használják. Az „A⁷”-nek nevezett fogást (ami egyet sem tartalmaz az A⁷ akkord hangjai közül) mindig az A és D akkordok között, csak az A-, A⁷-D-D, vagy A-A²-A-, A⁷-D-D menetekben használják. Az A-dúr cisz hangját a csávási zenészek brácsán és prímkontrán is egységesen a 4. ujjal fogják, bár Csángáló más erdélyi (és persze a táncházas) zenészekről látta már a 3. ujj használatát is.

Csángáló Simon Dénes említett nótájának prímkontrás változatára ma már nem emlékszik, de az egyik, elsősorban magyaroknak játszott csárdásban a hagyományos, régi játékmódnak megfelelően „kikontorálja” a dallamot (3. sz. kottapélda). Háromhúros brácsajátékában számos helyen találkozhatunk olyan menetekkel, amelyek harmóniai szempontból értelmezhetetlenek, azonban néhány hang időtartamáig jól követik a hegedű által játszott dallamot. Ezek a rövid menetek valószínűleg az egykori prímkontra-játék emlékeként fennmaradt töredékek lehetnek.

A prímkontra eredetéről még a háromhúros (brácsából átalakított) kontránál is kevesebbet tudunk. A gyimesi hegedűsök emlékezetében a ’80-as években élt még annak a hagyománynak az emléke, hogy a fiatal, tanuló hegedűs egy multságban az első hegedűs mellé beülve a dallamot egy oktávval mélyebben játszva gyako-

Lakodalom Csáváson a '60-as évek első felében. A zenészek balról jobbra: Mezei „Kránci” István primás; Horvát Mezei Ferenc „Vén Kránci” hegedűs; id. Mezei „Kránci” („Bendős”) Ferenc kontrás, a cikkben is említett, Csányi István („Vén Dumnezeu”) által faragott brácsával; Lunka Mózses „Mócsi” primkontrás; Mezei „Kránci” György („Gyurica”) bőgős.

rolta, és egy üres húr megszólaltatásával vagy kettősfogással igyekezett valamiféle harmóniát megjeleníteni. A hármashangzat megszólaltatásának igényét tükrözi a méhkeréki román zenéből ismert hegedűn való kontrajáték technikája, ami sokkal inkább a gymeszi hegedűkíséret dallamkövetéséhez, mint a következetesen hármashangzatokat megszólaltató háromhúros kontrajátékhoz áll közel. Újabb lépcsőfok lehet a hegedű három húrjának egy síkba emelése és egyidejű megszólaltatása, ami a visszaemlékezések szerint a szászcsávási gyakorlatban is inkább a dallam hangjainak követését, mint hármashangzatok konzekvens megszólaltatását célozhatta. A hegedű a1 húrjának egy oktávval mélyebbre, a-ra való hangolása – ld. pl. Lajtha széki gyűjtését – jelentősen bekorlátozza a dallam követésének lehetőségét, és előtérbe kerül a harmóniajáték. A hegedű, a harmóniákat játszó g-d¹-a hangolású kísérőhangszer és a bőgő egyensúlya a háromhúros brácsa alkalmazásával áll újból helyre.

A fentebb vázolt teória szerinti fejlődés természetesen aligha lehetett bárhol is egyenesvonalú és töretlen. A dallamok – ha lassabban is, de – a rádió előtti időben is terjedtek a zenészek között. Kíváncsi szemléltetik ezt a csávási zenészek visszaemlékezései a távolabbi – esetükben jellemzően mezősi – területekről eredő dallamok szászcsávási meghonosítására. A dallamokhoz hasonlóan terjedhettek a hangszerek, hangolási módok és játéktechnikák is a zenészek között. Nem véletlen, hogy az archaikusabb játéktechnikák és kíséretmódok a földrajzilag jobban elkülönülő vidékeken maradtak fenn napjainkig, míg a legdifferenciáltabb harmóniajáték a legtöbb – és nem csak népzenei – hatásnak kitett területeken fejlődött ki. Az tehát, hogy Csávás környékén napjainkig fennmaradt a primkontra emléke, aligha jelenti, hogy ez helyi kuriózum

lenne; inkább egy valaha szélesebb körben elterjedt hangszer csak szűk körben fennmaradt nyomáról lehet szó.

Meg kell említeni, hogy Csángáló szívesen kísérletezik a kontra különböző hangolásaival. A primkontra g-d¹-a1, a kontra hagyományos g-d¹-a hangolása mellett visszaemlékezései szerint a régi csávási zenészek is szívesen alkalmazták a kontrán (brácsán) a g-d-a „mélyhúros” hangolást, elsősorban az énekek kíséretéhez. Csángáló kontráján a d, vagy a húrok valamelyikét néha megkettőzi, általában egy oktáv eltéréssel. Így alkalmanként (g)-(d,d¹)-(a), vagy (g)-(d¹)-(a,a¹), a háromhúros kontránál is tömörebb hangzást eredményező hangolást alkalmaz. Ilyenkor mindig a kontra fogásait használja, a kettőzött húrokat pedig természetesen egyszerre fogja le.

A táncázás zenei gyakorlat számára az adja a primkontra jelentőségét, hogy segítségével a hegedűsök egyszerűen kipróbálhatják és gyakorolhatják a csávási kontrajátékot. A zenekart vezető primásnak mindig tisztában kell lennie a kíséret játékával, és legjobb, ha valamennyire ő is képes kezelni a zenekar hangszereit. A falusi muzsikuskok mindegyike tud legalább elemi szinten játszani a többi hangszereken is. A kontra ritmusa, hangsúlyozása és vonásnemei minden dialektusterületen felfedezhetők a hegedűjáték vonózással. Így van ez Csáváson is. Az előadásmód csak akkor közelíthet a hiteleshez, ha a hegedűjáték hangsúlyozása és dinamikája legalább valamilyen szinten emlékeztet az eredeti mintáéra. Ennek elsajátításában nagy segítséget nyújthat a primkontra játékának megtanulása. A hangszer a hegedűből egy kis darab papír segítségével pillanatok alatt átalakítható.

Szánthó Zoltán

Sun Legend – Naplegenda

Hungary likes dance. And Hungary has literally tons of dance to offer. Hungary has had professional folk dance for more than 60 years. There is also a frenetic nationwide amateur folk dance performing movement that has been helping to keep regional folk dance alive (on stage, and sometimes off the stage too), at a high level of expertise for more than 8 decades now.

In any case, in the mid 1990's Riverdance and Irish step dance took the world, and Hungary along with it, like a great dance tsunami. First everyone with a folk dance twitch rejoiced with the victory for folk dance and went out and bought tap shoes. Then the Hungarian folk dance scene got jealous... "Hey, our folk dance is just as exciting as that!" Hungarian traditional dance doesn't use tap shoes, but there are other things that make lots of exciting noise, rhythm and syncopation; like spurs, heavy boots, slapping, clapping and sticks. So, all the professional folk dance companies in Budapest (there are four or five of them!) set about choreographing their own Hungarian answer to Riverdance. One

Naplegenda - Állami Népi Együttes „Riverdance” dunai stílusban

A kilencvenes évek közepén a világot meghódította a Riverdance Társulat és vele együtt az ír szept-tánc. Erre válaszul született meg 2000-ben a Naplegenda című produkció, amit a premier óta a mai napig telt házas előadásokkal játszik a Magyar Állami Népi Együttes. A Riverdance-szel szemben a Naplegenda alkotóinak érdeme, hogy megőrizték a kelet-európai népzene és néptánc eredetiségét, miközben sikerült egy látványos és lenyűgöző színpadi produkcióvá elegyíteniük azt.

Ettől függetlenül maga a produkció, és az új-fajta előadásmód rengeteg vitát szült a magyarországi néptáncöröklőkön belül. Sokakat felháborított az új stílus, mások nem érezték elég „magyarnak”, elég hagyományörzőnek. Ezek a viták a mű autentikusságáról illetve színpadiasságáról, arról, hogy mennyire lehet megváltoztatni az eredeti néptánc és népzenei anyagokat a színpadi hatás kedvéért, a mai napig folynak. Mindazonáltal a közönség szereti a Naplegendát, ami kiállta az idő próbáját és megérdemelten immár klasszikus darabként szerepel az Állami Népi Együttes repertoárjában.

Sue Foy írása a Magyar Állami Népi Együttes Naplegenda című műsoráról. A cikk a „Time Out Budapest” című, decembertől már Magyarországon is megjelenő, külföldieknek szóló programajánló magazin második számában jelent meg. (Bede Judit)

Danube-style river dance

professional company (Experidance) was formed under the spell of this kind of folk dance show.

Sun Legend (in Hungarian: Naplegenda) is the Hungarian State Folk Dance Ensemble's answer to Riverdance. Gábor Mihályi, artistic director of the Ensemble, said recently in an interview on Hungarian TV „Sun Legend is nine years old already and we are still performing it regularly to sold out audiences.”

In short, the Hungarian State Folk Ensemble came up with a smashing, tasteful folk dance extravaganza show without the glitz, short skirts and plastic.

Sun Legend premiered in 2000. It was a collaboration between a group of some of Hungary's best folk dance choreographers (Ildikó Németh, Gábor Mihályi, Béla Ónodi, Tamás Szappanos, Miklós Végső) and Nikola Parov, a Bulgarian musician who performed all over the world with Riverdance. They drew on East European folk music and dance traditions to create a new, original musical and dance world. Connoisseurs of regional traditional dance material, can make a game of naming which figures and steps come from where, at any given moment. What the choreographers came up with is actually a brilliantly effective blend. And the dancers clearly like dancing it. Anyone who's ever done any folk dancing, and probably anyone who hasn't, will want to be on stage dancing these dances. They are infectious.

The music fuses saxophone, drums, brass instruments and the violin to create a new harmony and style of folk, world music and even jazz. Here too, one familiar with the genres could make a game of picking out the influences. The music is much more monumental in character than the purely folk and unquestionably inspires the dancers to dance!

When Naplegenda premiered in 2000 it sparked tons of controversy in Hungarian folk dance circles. For 30 years, Hungary and its State Folk Ensemble had been immersed in a folk dance movement dedicated to portraying traditional Hungarian dance in the most authentic form possible. Some were outraged by Sun Legend. Some complained it was too showy, not strictly Hungarian enough, or it compromised the tradition. Furthermore, women dance material traditionally reserved only for the men. For example there is a fantastic section where one woman does a

stick dance with the men - something that doesn't generally happen in the tradition. The mixtures of the dances and music bothered the purists. These kinds of debates about authenticity and staging, how to stage, how much is okay to change and so on - are ongoing when it comes to traditional dance and music.

Nevertheless! The audiences like Sun Legend. It has survived the test of time and earned its place as a classic in the State Ensemble's otherwise more traditional repertoire.

What is Sun Legend about? It is a tale of the sun and its various states (day, night, eclipse, full moon) mirrored in human life and Hungarian history. The full length show starts in darkness with atmospheric sounds: ancient horse-like sounds, maybe market sounds and even an airplane??? Then gradually light, a bit of fog, and a text (in Hungarian of course), “In the memory of our people... we always know that we come from the east. We came from the east, like the sun... perhaps we were led by the magic stag with the sun shining between his antlers...” The back drop throughout is a sun symbol between antlers (or are they tusks...). All are references to ancient Hungarian legend.

Then the dancing starts. We see whirling, turning couple dances - magnificent in swing and momentum. We see strong, rhythmic men's dances full of stamping, slapping and clapping - at times competitive, at times militaristic, warrior-like or show-off solos. We see circles and lines. At one point there are concentric circles, the women inside and men on the outside, and an unforgettable play of counter rhythm in the steps and movements between the two circles.

The dancers of the Hungarian State Ensemble are definitely professional folk dancers and they really shine, simply knocking your socks off, in the pure dance sections, while pulling off the more dramatic movement with enough conviction and grace to make it all work.

There are two solo singers, amongst the most talented folk singers in Hungary today. They provide occasional relief from the whirling, rhythmic energy of the dances and music, singing plaintive folk songs in a humble, relaxed style, free of show-like schtick. It all ends with a pleasant summary of dance highlights for the encore.

And then you go home and dream about dance.

By Sue Foy

First published in 'Time Out Budapest' issue No. 2. March 2009.

Első élményeim a tamburabrácsáról

– avagy kísértet lakik a kultúrában

Tamburabrácsán 1974 és 1976 között kezdtem el tanulni és játszani a Deszki Szerb Tamburazenekarban. A dolog úgy kezdődött, hogy furulyázni akartam, de nem volt olyan hangolási furulyám, amit a harmonikások szívesen kísértek volna. Az én hangszerem ugyanis esz-alaphangú volt, ők inkább az A-dúr körüli harmóniákban voltak járatosabbak, mivel a tamburások többnyire az ilyen, ún. kereszties hangnemeket használták. Ez eléggé a kedvemet is szegte. Közben a táncegyüttesben több más megoldani való kérdés is felmerült, többek között az, hogy nem volt tamburabrácsás. Olyan kellett volna, aki munkája mellett ráér az együttes próbáin és fellépésein részt venni.

A táncegyüttes (Kud Banat) vezetője, Gyogyev Milivoj leelőször tamburabőgőre fogott, de aztán fölvetette, hogy menjek el „a Karcsi bácsihoz” és tanuljak meg tamburabrácsázni, mert most erre van szükség. Azért hozzá, mert ő nagyon jól tudott játszani, bármilyen magyar vagy szerb zenét első hallásra lekísért. Persze tudtuk, hogy nálunk is van valaki a faluban, aki ismeri ezt a hangszert. Novkov Pérónak hívták. Hangszere nem látszott réginek, de a húrozása régies volt, mivel a mélytől a magas hangok felé haladva Gisz-h-e'-e' húrokat használt. Kár, hogy akkor nem figyeltem rá eléggé, mert a régi híres deszki együttesben, mely nagyobb létszámú szerb tamburazenekar volt, valószínűleg még ilyen hangolási hangszereken játszottak. Ahogy emlékszem, ezt a hangszert is, mint megannyi másikat, a helybeli nyugdíjas asztalos, Máté András készítette.

Arra is emlékszem, hogy mikor egyszer brácsájáról az e'-e' húr-párból az egyik leszakadt, legközelebbre oktávval mélyebb húr-lal pótolta, így lett Gisz-h-E-e' hangolási a hangszere, aminek így megnőtt a hangterjedelme és húrozási rendszerét is megtartotta, igaz, a magas e' húrja halkabb lett. Ezzel meg is mutatta a tamburabrácsa hangolásának azokat a módozatait, melyek megelőzték a ma is alkalmazott E-Gisz-h-e'-e' hangolást, ami pont egy első fok-ról indított teljes E-dúr akkord. Azt mondták rá, hogy „ingyen van”, mivel a fogólapon semmit sem kellett lefogni. Ilyen hangolási brácsának volt mestere a Szegeden élő „Karcsi bácsi”.

Nagy Károly Horgosról származott és 1944 után került Szegedre. Deszkre egy zenésztársával, az énekelni is jól tudó, mohácsi származású Bakonyi (Budzsaklija) József basszprímtamburással járogatott ki ünnepi alkalmakra zenélni. Lakása a szegedi dóm mögött álló szerb templom tornyával szemben álló ház földszintjén volt, ahol a pópa, Nikolásev Zsiván is lakott. Szent Miklós ünnepén, május 22-én ez jól is jött, mert a tamburazenekar már a körmenet alatt az ablaka előtt gyülekezett, aminek párkányát asztalnak lehetett használni. Abrosz volt rajta, azon italok, meg sütemények. Ide kerültek az ünnep kellékei, a kalács meg a cukros búza is.

Igazából nem is akartam megtanulni tamburabrácsázni, ugyanis, mint már mondtam, furulyázni akartam, de annyit azért vállaltam, hogy találkozom a Karcsi bácsival. Följegyzem a fogásokat, aztán, ha lesz egy brácsázni szándékozó jelölt, a jegyzeteimből gyorsan meg fog mindent tanulni.

Akkor még azt hittem, a tamburabrácsán való játék nagyjából egyenlő a fogások elsajátításával, és még meg is örültem, hogy így gyorsabban szert tehetek egy kísérőre, s akkor végre furulyázhatok. A jegyzetelésből azonban mégiscsak tanulás lett.

KARCSI BÁCSI

Életéről annyit mesélt, hogy Horgoson nőtt fel és fiatalember korában gyakran elszökött otthonról, hogy egy cigányokból álló tamburazenekarban zenélhessen. Szülei a zenélést ugyan tiltották, de megakadályozni nem tudták. Egyszer apja különösen sikeres üzletet kötött a vásárban, minden lovát eladta, még hozzá jó áron. Nagy pénz volt nála, de nem ment haza, hanem mulatni kezdett a horgosi nagykocsmában. Jókedvében azt sem bánta, hogy fiát is a zenészek között találta. Másnap az apja otthon nagyokat hallgatott, még a zenélésért kijáró szidás is elmaradt, mert kiderült, hogy a sok pénzből szinte semmi sem maradt. A cigányok azonban azt a pénzt, amit a papa elszórt, még hajnalban visszaadták Karcsi bácsinak, aki reggel elővette és átadta az apjának. A papa örömben vett a fiának egy rend ruhát és egy tamburabrácsát a zentai Boczán Lajos hangszerésztől. Így kapta meg a szülői hozzájárulást választott foglalkozásához, ami egyúttal szép indítás is volt felnőtt életének megkezdéséhez.

A Jugoszláv Királyság hadseregében is sikerült zenésznek maradnia. Nem sokkal a besorozása után történt, hogy valamilyen földmunkát – úgy emlékszem,

id. és ifj. Boczán Béla, Barvich Iván (1977)

szem, csatornaását – végeztettek az újoncokkal. Jó idő volt, a tisztetek asztalt állítottak ki a szabadba, ott ettek, ittak, sőt, még egy besorozott zenészekből álló nagyobb létszámú tamburazenekar is szórakoztatta őket, míg a többi újonc az ásót és a lapátot forgatta. Karcsi bácsi útja gyakran vezetett el a zenekar mellett és meghallotta, hogy a bőgős nem valami jól veri. Egyszer meg is kérte, hogy: „Te komám, én úgy szeretek ám bőgőzni, hogy nagyon, és má' olyan régen vót a kezembe. Add mán ide kicsit, hadd próbáljam ki a tiedét! Hallom, milyen jó hangja van, visszaadom mingyá.”

Az ember örült, hogy végre pihenhet egy kicsit, mert már fájt a keze a kemény vashúroktól. Ahogy Karcsi bácsi a bőgőt a kezébe kapta, elkezdett szépen, erőteljesen játszani. Bontotta az akkordokat, menetelt a fogólapon fölfelé is, meg lefelé is. A zenekar is felpezsdült, abbahagyta a takarékos játékmódot. A fájós kezű ember megjegyezte, érezte, hogy ez nem fog rá jó fényt vetni. Szólt is, hogy „Jól van komám, mos' má' elég vót, add vissza!”, csak hogy a zenére a tisztetek is felfigyeltek. Karcsi bácsiból így lett azonnali hatállyal bőgős, majd nemsokára eredeti hangszerét, a brácsát is újra kezébe vehette. Szívesebben „menetelt” a fogólapon, mint a laktanya-udvaron.

A jugoszláv hadseregben sokféle nemzetiségű ember volt együtt, s a tamburazenekar nem csak szerbeknek és horvátoknak játszott, hanem magyaroknak, bolgároknak, macedónoknak, sőt még albánoknak, azaz „siftároknak” (styiptároknak) is, a durva bakatréfák ellenére. Néha ugyanis egy-egy későn ébredő mohamedán albán

katonát hajnalban a szerb legények az ágyán fekvé lefotgk, arcát bekenték disznózsírral, szájába szalonnadarabot erőltettek, majd elengedték. Az áldozat rémülten imádkozott, majd köpködve és átkozódva menekült ki a barakkból.

Karcsi bácsi elsősorban tamburabrácsás volt, de a zenekar többi hangszerét is tudta kezelni. Szerette a bőgőt, de külön büszke volt arra, hogy ő az A-basszprímtamburán is tud kísérni, akkorozni. Többször megmutatta és hallottam is, hogy tényleg lehetséges. Bár sokszor kellett fekvést váltania, néhány akkordfűzés még szebben is szólt a basszprímen, mint a brácsán. Meg is kérdeztem, miért van erre szükség, mikor a brácsán minden harmóniát könnyebben meg lehet fogni. Válaszként egy vele megtörtént esetet mondott el. Egy lakodalom után enni-inni, mulatozni kezdtek, ő maga pedig már alaposan be is rúgott. Hirtelen nagy nyári zápor kerekedett, csak úgy patakzott a víz a falu utcáin. A zenészek egy fedett helyen üldögélve nézték. Egyszer csak Karcsi bácsi arra lett figyelmes, hogy a vízen csónak módjára a saját hangszere sodródik el a távolba. Nyilván valahol letette a földre és megfélekedett róla. Szaladni kezdett utána, de részegen alig bírta futni. Mire kihalászta, ő jól elázott, a hangszer pedig tönkrement, ami azért volt baj, mert el voltak szerződve másnapra is. Hát, például ezért érdemes tudni basszprímen is akkorozni. No meg, véletlenül vagy szándékosan eltörhetik a brácsát, de ettől a lakodalom még nem fog leállni. Azért pedig, hogy a brácsás unatkozik, pénz nem jár. Pénzért pedig – mondogatta többször is –, ha a vendég azt kéri, fél lábón állva is muzsikálók! Ilyen volt Karcsi bácsi filozófiája.

AKKORDOZÁS

Karcsi bácsi a harmóniákat két csoportba osztotta. Voltak anyahangok és voltak tört-akkordok.

Azt mesélte, hogy a háború előtt a délvídeken gyakoriak voltak az olyan magyarokból álló tamburazenekarok, melyek csak tisztán anyahangból muzsikáltak, és az is nagyon szép volt. Ez azt jelentette, hogy nem alkalmaztak szeptimakkordot, sem szűkítettet, se mást, hanem csak tiszta dúr és moll hangzatokat. Viszont a tört-akkordok is szépek. Ő maga gyakran használt dúr szeptim akkordokat és szűkítettet is, ritkán bővítettet és egy-két bonyolultabb akkordot is, mint pl. az „e-moll b-szeptim” négyes hangzatot.

Minden dalhoz kellett tudni a megfelelő harmóniákat, de a tamburabrácsázás akkor szép, ha még mozognak is az akkordok. Meg is mutatta, hogyan kell. Elindult a hangszer fejtől, a szemöldöktől a test irányába. Úgy fűzte egymás után a harmóniákat, hogy néha egy oktávot is haladt felfelé, majd a dallamtól függően vagy elindult visszafelé, vagy rögtön az alaphelyzetre ugrott vissza és kezdte előlről. Oktatási célból néha talán túlzott, de akkor nem is gondoltam, hogy játékmódja mögött esetleg az ellentétes irányú szólámvezetés szabályának ösztönös alkalmazása állhat. Gyakran mondta, hogy „Menetelj Iván, menetelj!”, és ebben a mondatában valódi zeneelmélet volt, pedig talán nem is hallott az ellenponttanról. Ezt a játékmódot leginkább a magyar zenében lehetett alkalmazni.

Az olyan darabok viszont, mint pl. a Bunyevác legénytánc dalama vagy a Rokoko (ezeket a horvát számokat akkoriban a deszki szerb együttes is táncolta színpadon), inkább az egyszerűbb, körtött kísérettel hangzanak jobban, a brács alsó fekvéseiben megszólaltatott harmóniákkal, miközben a prím-tamburák leggyakrabban a magas fekvésekben mozognak.

A tamburabrácsa 4 különböző – ebből az egyik kettőzött – húrya egy oktávot fog át: E-gisz-h-e'-e'. Ez nem túl bő hangköz egy kísérhangszernek. Akkor lehet a legtöbbet kihozni belőle, ha egyrészt ugyanazt az akkordot időnként más-más fekvésben szólaltatjuk meg, másrészt olyan fogásokat alkalmazunk, hogy a harmónia oktávnál nagyobb hangközben terüljön szét. Hogy ezek közül mi-

kor melyik megoldást alkalmazzuk, abban a dallam mozgásának iránya is számít.

Karcsi bácsi szerette, ha csilingelt a hangszere a magas hangoknál. Ez először meglepett, mert a magam számára egy mély, érett hangú, bejátszott hangszerről álmodoztam, de az ő hangszerideálja más volt. Azt mondta, hogy a túl mély hangú hangszer a magasabb fekvésekben lefoglalhat. Pont azért nem jó, ha a hangszer teste túl „mély”, mert akkor nem tudja kidobni a hangot. Egyébként azon a régi hangszeren játszott, amit még az apjától kapott, de az alkatrészek fele a javítások miatt már rég kicserélődött.

A horgosi tamburazenekarban a primás fegyelmet is tartott. Minden zenésznek öltönyben és fehér ingben kellett megjelennie, zenélés közben a széken egyenesen kellett ülni, lábszáraitak pedig X-alakban kellett összefonniuk. Pont így festenek a zenészek a tamburazenekarokról készült régi fényképeken is. Úgy látszik, ez nem csak mesterként beállítás volt a fénykép kedvéért.

A tanult fegyelem mellett a zenészekben erős mulatozási hajlam volt. Nekem is mondogatta, hogy „Igyad, Iván azt a sört, mert ránk szárad!”. A mulatozással kapcsolatban egy másik, szintén tőle hallott történet. Egyik jól sikerült, különösen nagy bevételt hozó lakodalom után Karcsi bácsi zenekara hintót bérelt. „Míntha urak lettünk volna” – mondta. Átkeltek kompon a Mohácsi-szigetre, ahol a halászcárdából a vendégeket elzavarták. Persze a vendéglőst jól megfizették, és ott, akkor, csakis ők, a zenészek szórakoztak egy fél napot. Még muzsikáltak is maguknak, épp csak zenekart nem fogadtak.

HANGOLÁS, HÚROZÁS

A tamburazenekaroknál is gyakori volt, hogy először kísérohanszert adtak a kezdő zenész kezébe (bőgőt, csellót, esetleg brácsát), aki aztán, ha beletanult, lehetett basszprímes, majd prím-tamburás vagy tercprímás. (Hasonló „fejlődéstörténetet” hallhattunk széki

Táncház – Népzene 2009

Szerkesztette: Árendás Péter

1. Zagyva Banda – *Mérai verbunk és szapora*
2. Kubinyi Júlia – *Magyarszováti népdalok*
3. Uhrin Klára – *Csárdás és ritka fogásolás (Ördögösfűzes)*
4. Sutyomba zenekar – *Bonchidai táncdallamok*
5. Forgács Zsuzsanna – *Bakonyi dudánóták*
6. Agárdi Éva – *Hortobágyi citeramuzsika*
7. Tímár Sára – *Zoborvidéki lakodalmas dalok*
8. Söndörgő együttes – *Vlah táncdallam (Észak-Szerbia)*
9. „August Šenoa” Asszonykórus és Vizin zenekar
Baranyai horvát dallamok
10. Rozsdamaró zenekar – *Méhkeréki hegedűk*
11. Enyedi Ágnes és Enyedi Tamás
„Úgy elmegyek, meglássátok...” (Gyergyóditró)
12. Felvonó zenekar – *Magyaros, csárdás és szökő (Ádámos)*
13. Csevergő énekegyüttes – *Orotvai népdalok (Gyergyó)*
14. Szűcs Bálint – *Märgineanca és sirba (Bukovina)*
15. Magos zenekar – *Forduló és cigánycsárdás (Magyarpéterlaka)*
16. Török Tilla és Török Ádám – *Havajgatás és öves (Moldva)*
17. Bácsi Gyurka zenekar – *Aurél horája (Moldva)*
18. Rokolya énekegyüttes – *Magyarbődi népdalok*

HHCD0108 • www.hagyományokhaza.hu

prímásokról is.) Karcsi bácsi mesélte, hogy találkozott olyan prímással is, aki eredetileg brácsás volt, de már nagyon szeretett volna basszprímézni. Nem volt türelme az idejét kivárni, vagy nem volt pénze hangszert venni, és egyre gyakrabban basszprímézett a brácsáján. Végül prímás lett belőle, de addigra már annyira hozzászokott a brács hangolásához, hogy prím-tamburáját is tamburabrácsa módjára hangolta, csak egy oktávval magasabbra. Akadt egy-egy olyan prímás is, aki hegedűhangolást használt, mint a nemrég elhunyt Győri Karcsi a Vujicsics együttesben.

A prím-tambura szokásos, mély hangról induló Cisz-fisz-h-e'-e' hangolásától való eltérés nem volt gyakori, de a hegedűhangolás a mai napig, szinte törvényszerűen, újra és újra felbukkan, és ez a jövőben is így lesz. A tamburák húrozása 1945 előtt még nem volt teljesen egységes, voltak zenekarok, pl. Szőregen, melyek még minden hangszert egy hanggal lejjebb hangoltak a ma szokásoshoz képest. A prím kettőzött húrja d'-d' volt, és ehhez igazodott a többi hangszer is. Én a tamburabrácsámra alsó E-húrnak köszörült gitár D-húrt vettem és azt húztam fel E-re, ezt még jól elbírtam, a többi helyre pedig citerahúr került. Volt egy elv a citerahúrokra, mely szerint azok számozását általában felezeni kellett, de szükség esetén egy számot hozzá lehetett adni. A legmélyebb húr kivétel volt, arra mindig gitárhúrt kellett venni, vagy Pécsről kellett rendelni id. Boczán Bélától, aki maga sodorta őket. (Fia ma is űzi ezt az ipart a tamburakészítés mellett.) Ő készítette a hangszeremet is. 1977-ben fiával együtt részt vett a Budapesti Nemzetközi Vásáron, a vásár után az ott kiállított tamburabrácsát vettem meg tőle.

A húrok számozásának felezésétől el lehetett, néha el is kellett térni. Volt olyan hangszer, melynek hosszabb nyaka volt, ezért szakadtak róla a húrok, a rövidebb nyakúak viszont elbírták a kissé vastagabb húrokat is, melyekkel hangosabban szólt a hangszer. Az utóbbiakra érdemes a volt Jugoszláviából ma is érkező, kissé kemény gyári húrokat felszerelni. Saját tamburabrácsámnál a következő húrok váltak be: Boy elektromos gitár D-t felhúzni E-re, azután Gisz-re 5-ös, h-ra 7-es, a két magas e-re pedig 12-es citerahúr kell. A prím-tambura magas e-húrpárjára (mely éppen egy oktávval van magasabbra hangolva, mint a brácsa magas e-húrpárja) citera 24-es húrt használtak, aztán következtek a brácsáról már ismert húrok, h-nak 12-est, fisz-nek 7-est. Legmélyebb a Cisz, amihez megint csak sodrott húr kell. Kísérleteztem is a tamburák húrozásával. Ha sikerült olyan gitár-, mandolin-, citerahúrokat összehangolni, melyek nyomása egyenletes, akkor az egész készlet vagy túl puha lett, vagy túl kemény. A túlnyomás lefogja a rezgést, a gyenge pedig nem mozgatja meg a tetőt eléggé.

A TURNÉ

Az 1973-ban frissen újjáalakult deszki szerb együttes számára a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége, a „Szávez” turnét szervezett Baranyába 1974 késő tavaszára. Akkoriban mindennek volt valamilyen politikai háttere. A turné az állami nemzetiségi politika része is volt, de egész úton hallgathattam, hogy a Szávezen belül, melyben minden délszláv népcsoport képviselte magát, milyen belső küzdelmek zajlanak. Ezek a vég nélküli történetek egy darabig harci izgalmakkal töltötték el, de aztán unalmasak lettek. Olyan időszakban éltünk, melyről a nemzetiségi politika bírálói később azt mondták, hogy a teljes asszimiláció felé vezető utat nemzetiségeink dalolva-táncolva teszik meg. Ennek ellenére szívesen zenéltem, ugyanis a kultúra mélyebb dolog, mint a politika. Olyan hatást gyakorol művelőire, amivel meg is jutalmazza őket.

Karcsi bácsi a turnéra nem jött el, ezért komolyan kellett vennem brácsázási feladataimat. A zenekar tagja volt Novkov Radivoj prím-tamburás, Lang János hegedűs, Bakonyi József A-basszp-

Országos Szezonnyitó Táncház
Opening Táncház Ball

2009. szeptember 12.
PETŐFI CSARNOK

rímes, dr. Rusz Márk E-basszprímes, Rusz Máxó, Beláncity Radován, Jevremov Cvetko „Cepi” harmonikás. Novkov Radojka és Sévity Máro énekelt, velünk zenélt még Novkov Péro, Adamov Males és Gyukin Milos. Dékity Márk költő is útitársunk lett.

Megesett, hogy a hosszúra nyúlt próba után a kultúrházban aludtam. Akkoriban kezdtem a tárogatóval ismerkedni, s egyik éjjel – nem tudván elaludni – a „Makedonszko devojcke” című közzismert dallamot fújtam a csendes falu közepén álló sötét épületben. Visszhangzott tőle a nagyterem, nagyon élveztem. Másnap az egyik gyerek azt a hírt vitte az igazgatónak, hogy „Baj van, mert kísértet lakik a kultúrházban!”.

Még nem volt jó minőségű tamburám, de ami volt, azt lelkesen vertem. A turné elején bementünk Pécsre id. Boczán Béla hangszerészhez azzal, hogy kellene egy komolyabb brácsa. Többet is mutatott és hosszasan nézegettem őket. Valóban, érezhetően jobbak voltak, mint az enyém, de lelkesedni valahogy mégsem tudtam. Aztán elővett egy régebbinek látszó hangszert. Figyelte, ahogy próbálgatom. Egy környékbeli zenész cigányé volt, aki csak javításra adta be. A hangszer úgy szólt, ahogy megálmodtam. Mint az orgona! Szép érett, mély hangja volt. Nem is értettem, mit kell ezen javítani. Pár pillanat múlva azt mondta, hogy kölcsönadja a turnéra. Megörültem. Aggódva meg is kérdeztem, vajon nem fél-e, hogy mint amolyan kezdő, esetleg megkaparom a tetejét a verővel játék közben? Azt mondta, látja, hogy kezdő vagyok, de a hangszer tetőcsere céljából van nála, ezért akár meg is kaparhatom, nem lesz belőle baj. A turné végeztével azonban nem csak kaparás volt a hangszer tetején, hanem ki is lyukadt. Mikor ezt a hangszerész meglátta, azt mondta, hogy nagyjából erre számított.

A turnéra sikerült egy furulyás számot is összeállítanom, melyet Jevremov Cvetko kísért harmonikán. Arra még emlékszem, hogy a késes tánc dallamával ért véget, és műsorunk egyik sikerszáma lett, de a pálmát természetesen az a szerelmi témájú dal vitte el, melynek refrénje azzal kezdődött, hogy: „Zelene ocsi, bile szu moje”. Ebben a dalban az énekes hölgyeket mindannyian nagy lelkesedéssel kísértük hangszereinket.

A későbbi évek során a tamburabrácsát még sok zenekarban használtam, pl. ÉDOSZ Szeged, Lautarii, Kolomejka, Zsarátnok, Honvéd. Azt tapasztaltam, hogy akár vonós vagy pengetős dallamhangszereket kísértem bármely (magyar, szerb, horvát, román, görög, makedón vagy bolgár) nemzet zenéjében, ez a kísérelő hangszer mindenütt helyt tudott állni. Nagy Károly és a saját zenei pályafutásom között éppen ebben érzek párhuzamot. Mindketten sok nép zenéjét kísértük univerzálisnak tűnő közös hangszerünkön, a tamburabrácsán.

Barvich Iván

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Hungary commemorates **Benedek Elek – A great storyteller, journalist, poet, writer (1859-1929 Kisbacon, Romania)** on the 150th anniversary of his birth and 80th anniversary of his death. By Szabó Zsolt

Page 8 **New children's column:** This issue starts children's section with two short pieces from Kóka Rozália: one is a story about a children's dance house in Szék (long ago) and the other a folk tale solving the question of: who does the moon belong to? – to the animals or the people? In the end it is agreed that the moon belongs to the young folks.

Page 10 **Ifjú Szívek Dance Ensemble**, one of the professional folk dance ensembles from **Pozsony [Bratislava]**, artistic director Héglí Dusan, premiered a new program in January - first in Pozsony, then in Budapest at the Hungarian Heritage House. The new program is a review of dances and music from various regions of the Hungarian language area, all meticulously based on and referring directly to locations where Bartók collected folk songs and music in the early 1900's. This writing walks us through the sources and locations of Bartók's research that inspired this new program. By Árendás Péter

Page 14 **Folk Arts Camps and Workshops Summer 2009** in Hungary, Transylvania, Slovakia and more....

Page 20 **Cinkota Folk Museum**
The area known as 'Cinkota' is located in **Budapest's 16th District**. The Cinkota museum of local folk tradition opened to the public in the fall of 2008. This museum is the result of years of effort and work by a group of local people and ethnographers who founded the Cinkota Folk Museum Foundation and the museum. See article in Hungarian for contact details, address. By Borka Elly

Page 22 **A salute to Transylvanian singer Kerekes Tóth Erzsébet** – this year she celebrates her 80th birthday. Mrs Kerekes was solo singer in the professional folk dance ensemble based in the town of Marosvásárhely from its formation in 1956. She studied at the Academy of Drama in Kolozsvár, was a member of the Székely Theatre, sang in opera, folk theatre and folk performances alike, travelled the villages of Transylvania as well as the countries of the world with the Marosvásárhely Folk Dance Ensemble. She also learned from and sang with peasant singers from all over Transylvania and did collection work in the villages. Today she lives in Budapest. By Kiss Ferenc

Page 32 In the wake of history
Hungarian women's life stories: Kóka Rozália's series.

Anna was born in 1935 in the village of Barcaújfalu, 18 km from Brashov in Transylvania, Romania. Her story tells about the hardships of the period after WW II when the farming collectives were formed. People had no choice: they had to give their land and livestock over to the collectives. Anna's husband rebelled against this and was imprisoned for several years. During this period Anna learned to white-wash rooms and houses in order support herself and her two children. Her husband was released from prison after several years. After 1989 they got their land back and returned to farming their own land and running their own farm. She lives today with her son who white-washes rooms and houses in the same village. She has five grandchildren and one great-grandchild. As told to Kóka Rozália.

Page 36 **Part I of Endródi Péter's story** about Transylvania, Romania, Hungary, the revolutions of 1956 and 1989, the first and second world wars, Hungarians that moved from Transylvania to Hungary and the Hungarian secret police.

Page 42 **National Solo Dance Festival 2009 – Békéscsaba, Hungary**
Conversation with jury member, Hortobágyi Gyöngyvér (dance corps assistant: Honvéd Dance Theatre), of this folk dance competition. She mentioned the overall high level of technique in all the competitors, though compared those dancers whose performance was about showing off, with those who were able to execute the dances with personality, humility, skill, musicality, grace and knowledge and respect for the material. By dr. Nagy Zoltán

Page 46 **The Anthology of Children's Folk Dance** is a one day festival of choreographies for children's performing groups - selected by the Heritage Children's Folklore Association as the best from 2008. This year, 15 groups performed at Budapest's Operett Theatre in February and most of the choreographies chosen for the Children's Anthology were 'dance theatre' style. Review by Trencsényi László

Page 47 **The primkontra is a stringed instrument used, in Transylvania**, by the band from **Szászcsávás [Ceuaş]**. It is an accompaniment instrument used sometimes along with the Transylvanian 3 stringed viola (*kontra* in Hungarian) or sometimes by itself to accompany the violin. A primkontra can be made by removing the so-called 'e2' string from the violin, and then flattening the arch in the bridge. On the basis of conversations with members of the Szászcsávás Band it seems that this instrument saw its heyday in the 1950-1960's. One musician, Lunka Mózses (b.

1932), said in 1999, „...when I was twenty, we got the viola,....after that we didn't really use the primkontra, because the viola was easier...on the primkontra one nearly has to play the tune like the lead violin and one uses more fingerings (chords?) than on the viola, with nicer ornamentation...I haven't played it in about 10 years....” Plenty of information on the playing style is also given here. See illustrations in article in Hungarian. By Szánthó Zoltán

Page 50 In English – Review of the Hungarian State Folk Ensemble's piece 'Naplegendá' Sun Legend – first published 'Time Out Budapest' March 2009. By Sue Foy

Page 51 **Tamburabracs** - A story about learning to play this instrument between 1974-76 by a musician who, at the time, was a member of the **Deszk Serbian Tambura Band**. Deszk is a village in the Southeastern corner of Hungary. His teacher was Nagy Károly, a Szeged musician who was originally from the town of Horgos [Horgoš] across the border in Northern Serbia. This article is chock full of information on tuning, playing chords, strings and stories about playing in tambura bands in the southern border region of Hungary in the 1970's and before. By Barvich Iván – an active folk musician in Budapest today

Sue Foy

folkMAGazin

2009/2, XVI. évfolyam, 2. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncházt Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felölös szerkesztő: K. Tóth László

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,

Havasréti Pál, Kőrösi Katalin

MAGTÁR – Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153.

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary

Táncházt Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB

HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap

Népművészeti Szakmai Kollégiuma

Ladikos 2009 Fesztivál

június 6. szombat

Mecsér

Szeredás Együttes és Színház

Circus Minimus · Fonó Zenekar

Dűvő Zenekar · Vizin Zenekar

Tükrös Együttes · Csűrös Banda

Báró és Doki · Arasinda Együttes

Cimbali Band · Csík Zenekar

Cserók Táncegyüttes, Karádi Táncegyüttes,
Mecséri Tánccsoport, Napraforgók Táncegyüttes

FOLKKOCSMA · KÉZMŰVES FOGLALKOZÁSOK · JÁTSZÓHÁZ · TÁNCHÁZ
KARDOS PÉTER FESTŐMŰVÉSZ KIÁLLÍTÁSA A KOCCINTÓ GALÉRIÁBAN

MEGJELENT!

a 2008-as Ladikos Fesztivál CD

Kapható az

ETNOFON lemezboltban!

Dűvő – DVCD 11

FolkEurópa – FECD 042

FolkEurópa – FECD 043

Fonó – FA 2532 (2 CD)

Fonó – FA 2512

Fonó – FA 2522

Greges Marica – ECD-001

Etnofon – ER-CD 100

Hagyományok Háza – HHCD 0108

DialekTon – BS-CD 10

DialekTon – BS-CD 09

Táncház Egyesület – FMVMCD 015

